

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Itsekriminointisuoja hallinnossa

Kenelle itsekriminointisuoja hallintoprosessissa kuuluu ja mikä merkitys sille annetaan tuomioistuimen päätöksenteossa?

Oikeussuoja hallintoprosessissa

Tutkielma

Laatija:

Anna Koljonen

10.2.2022

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tutkielma

Oppiaine: Hallinto-oikeus

Tekijä(t): Anna Koljonen

Otsikko: Itsekriminointisuoja hallinnossa – Kenelle itsekriminointisuoja hallintoprosessissa kuuluu, ja mikä merkitys sille annetaan tuomioistuimen päätöksenteossa?

Ohjaaja(t): Janne Salminen

Sivumäärä: 74 sivua

Päivämäärä: 10.2.2022

Tutkielmassa tarkastellaan itsekriminointisuojan laajuutta hallintoprosessissa sekä sitä, mikä merkitys suojan mukaiselle vaikenemiselle annetaan tuomioistuimen päätöksenteossa. Todistajan itsekriminointisuoja koskeva säännös otettiin mukaan lakiin oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019) ja tutkielmassa tarkastellaan tarkemmin lainopin keinoin sen sisältöä. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan mahdollisia muita itsekriminointisuojan sovellutuksia hallintoprosessissa ja hallintomenettelyssä, sekä kansainväliseen että kotimaiseen oikeuskäytäntöön ja oikeuskirjallisuuteen tukeutuen. Tutkimuskysymyksenä on, mikä on itsekriminointisuojan sisältö hallintoprosessin kontekstissa ja kuinka itsekriminointisuojan vetoaminen vaikuttaa tuomioistuimen päätösharkintaan. Tutkimus jakautuu neljään osaan, joista ensimmäisessä tarkastellaan hallintoprosessin tavoitteita ja näihin tavoitteisiin pääsemisen keinoja ja rajoitteita. Toisessa osassa tarkastellaan itsekriminointisuoja sekä yleisprosessuaalisesti että hallintoprosessin ominaispiirteitä vasten peilaten. Kolmannessa osassa itsekriminointisuojan sisältöä ja merkitystä tarkastellaan tehtyjen luokitusten kautta. Viimeiseksi tutkimuksessa tarkastellaan, mikä merkitys vaikenemiselle annetaan tuomioistuimen päätöksenteossa toisaalta hyödyntämiskielion kautta, toisaalta näytön riittävyttä koskevan pohdinnan kautta.

Keskeisenä tutkimustuloksena itsekriminointisuojan osalta on, että itsekriminointisuoja voidaan jakaa hallintoprosessissa neljään eri luokkaan ja kaikkien luokkien sisällä itsekriminointisuojan osalta on avoimia kysymyksiä. Sanamuotonsa perusteella hallintoprosessilain itsekriminointisuoja koskisi vain todistajia, mutta oikeuskirjallisuudessa on pidetty melko selvänä, että myös hallintoprosessin asianosainen voisi vedota itsekriminointisuojaan. Lisäksi hallinnollisten sanktioiden osalta itsekriminointisuoja on epäselvä, eikä sen laajuudesta voi ainakaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella tehdä selkeitä johtopäätöksiä. Sen sijaan Euroopan unionin tuomioistuin on antanut ratkaisun, jonka perusteella suojalle annettaisiin melko vahva merkitys EU-oikeudellisissa asioissa. hallintoasioille tyypilliset tiedonantovelvollisuudet ja itsekriminointisuoja ovat jossain määrin vaikeasti yhteensovittavissa, ja esimerkiksi liikenneriikkomusten ja verotuksen osalta tiedonsaannille ja asian selvittämiselle annetaan ainakin jossain määrin suurempi painoarvo kuin yksilön prosessuaaliselle oikeudelle. Toinen tutkimustulos on, että selkeää vastausta siihen, mikä on vaikenemisen, ja tätä kautta selvityksen puutteellisuuden, merkitys tuomioistuimen päätösharkintaan ei ole konstruoitavissa. Tuomioistuimen tulee päätösharkinnassaan huomioida itsekriminointisuojan mahdollisuus, mutta on myös mahdollista, että negatiivisen vaikutuksen itsekriminointisuojaan vetoamisesta kantaa asianosainen itse. Itsekriminointisuojan voidaankin todeta olevan hallintoprosessille mahdollinen oikeusilmiö, mutta ei samalla tavalla aktualisoitua prosessuaalinen oikeus kuin varsinaisen rikosprosessin puolella.

Avainsanat: itsekriminointisuoja, hallintoprosessi, hallintotuomioistuimen päätöksenteko

Sisällysluettelo

Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	XV
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen tausta ja perustelut.....	1
1.2 Tutkimuskysymykset- ja rajaukset	2
1.3 Tutkimusintressi- ja metodi, lähteet	5
1.4 Tutkimuksen rakenne	7
2 Itsenäinen hallintoprosessi.....	9
2.1 Aineellinen totuus hallintoprosessin tavoitteena?	9
2.2 Hallintoprosessin prosessuaalinen oikeusturva	12
2.3 Ratkaisemisen periaatteet	14
2.3.1 Virallisperiaate	14
2.3.2 Selvitykset, seikat ja näyttökynnys	15
2.3.3 Vapaa todistusteoria- ja harkinta	17
3 Itsekriminointisuojusta yleisesti	19
3.1 Itsekriminointisuojaajan tarkoitus	19
3.2 Itsekriminointisuojaan kiinteästi liittyvä pakko.....	20
3.3 Nykysääntelyn kotimainen tausta	22
3.4 Tietoisuus itsekriminointisuojusta ja oikeus avustajaan	24
4 Itsekriminointisuojaajan monta puolta	26
4.1 Säännelty itsekriminointisuoja.....	26
4.1.1 Todistajan itsekriminointisuoja rinnakkaisissa prosesseissa.....	26
4.1.2 Sääntelyn tulkinnanvaraisuus.....	31
4.2 Epävarma itsekriminointisuoja.....	34
4.2.1 Syyte EIT:n tarkoittamassa autonomisessa mielessä	34
4.2.2 Lainsäädännölliset ratkaisut itsekriminointisuojaajan osalta hallinnollisia sanktioita koskien	35
4.2.3 Oikeuskirjallisuudessa esitettyjä kantoja hallinnollisiin sanktioihin kuuluvasta itsekriminointisuojusta	38
4.3 EU-oikeuden laajeneva itsekriminointisuoja	40
4.3.1 D.B. v. Consob-ratkaisu ja sen merkitys EU-oikeudessa	40
4.3.2 Itsekriminointisuoja tietosuojarikkomuksissa	44
4.4 Hallintoprosessin piirteitä, jotka vaikeuttavat itsekriminointisuojaajan sovittamista siihen	45
4.4.1 Hallinnolliset sanktiot ja syyttömyysolettama	45
4.4.2 Myötävaikuttamisvelvollisuus	46
4.4.3 Tiedonantovelvollisuus	47
4.4.4 Itsekriminointisuoja liikenteessä	50

4.4.5	Läheiskriminointisuoja syyttömyysolettaman ja liikenne rikkomusten erityisongelmana	52
4.4.6	Itsekriminointisuoja verotuksessa	54
5	Tuomioistuimen päätöksenteko	58
5.1	Hyödyntämiskielto oikeusturvan takaajana	58
5.2	Mikä merkitys vaikenemiselle on annettava?.....	61
5.2.1	Näyttökynnys ja todistustaakka	61
5.2.2	Selitystaakka.....	66
5.2.3	In dubio-periaatteet hallintoprosessissa	67
5.2.4	Valehteleminen vaikenemisen jatkeena	67
6	Johtopäätökset	70

Lähteet

Aarnio Aulis, Mitä lainoppi on? Kustannusosakeyhtiö Tammi 1978.

Aer Janne, Oikeussuojan ulottuvuus hallinnossa: hallintolainkäytön antaman oikeussuojan merkitys viranomaistoiminnan auktoriteetin kannalta. Lakimiesliiton kustannus 2000.

Aer Janne, Vaatimusten perustelut hallintoprosessissa. Defensor Legis 5/2008, s.759–773.

Ashworth Andrew, Self-Incrimination in European Human Rights Law - A Pregnant Pragmatism. Cardozo Law Review, 30 (3), Joulukuu 2008, s. 751–774.

Ervo Laura, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Alma Talent Oy 2005.

Ervo Laura, Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus: käsikirja lainkäyttäjille. Talentum 2008.

Ervo Laura, Tie totuuteen. Teoksessa Hyttinen Tatu – Jokela Antti – Tapani Jussi – Vuorenpää Mikko (toim.) Rikoksesta rangaistukseen, juhlaulkaisu Pekka Viljanen 1952–26/8-2012. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2012. Julkaistu Edilexissä, s. 1–16.

Fast Lappalainen Katarina, Några synpunkter om ett enhetligt system för sanktionsavgifter. Teoksessa Arvidsson Richard - Leviner Pernilla - Reichel Jane – Zamboni Mauro ja Åhman Karin (toim.), Festskrift till Wiweka Warning Conradson. Jure Förlag Ab 2019.

Fredman, Markku – Kanerva Janne – Tolvanen Matti – Viitanen Marko. Esitutkinta ja pakkokeinot. 6., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2020.

Frände Dan, Oikeuskäytäntöä - KKO 2009:80 ja sen arviointi. Lakimies 2/2010, s. 233–244.

Halila Leena, Hallintolainkäyttömenettelyn oikeusturvatakeista. Suomalainen lakimiesyhdistys 2000.

Halila Leena, Hallinnollisen rikosprosessin piirteistä. Teoksessa Ojanen Tuomas - Sakslin Maija - Suviranta Outi ja Ida Koivisto (toim.), Avoin, tehokas ja riippumaton. Olli Mäenpää 60 vuotta juhlaulkaisu, Edita Publishing Oy 2010, s. 197–216.

- Halila Leena – Lankinen Veronica – Nilsson Annika, Administrativa sanktionsavgifter: En nordisk komparativ studie. Nordisk Ministerråd 2018.
(www.norden.org/nordpub)
- Hirvonen Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, 2011.
- Hirvelä Päivi – Heikkilä Satu, Ihmisoikeudet – Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2. uudistettu painos. Alma Talent 2017.
- Hormia Lauri, Todistamiskielloista rikosprosessissa I. Oikeudellinen tutkimus. Suomalainen lakimiesyhdistys 1978.
- Hupli Tuomas, Would I lie to you? Valehtelu itsekriminointisuojaan erityisongelmana. Teoksessa Riekkinen Juhana (toim.), Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon: juhlaulkaisu Tuula Linna 1957–25/9.2017. Alma Talent Oy 2017, s. 75–87.
- Illman Mika, Alustavia näkökohtia ns. itsekriminointisuojaan merkityksestä ratkaisun KKO 2009:80 valossa, muistio. Valtakunnansyyttäjänvirasto dnro 32/34/09.
- Jackson John D. - Summers Sarah J., The Internationalisation of Criminal Evidence: Beyond the Common Law and Civil Law Traditions. Cambridge University Press 2012.
- Jourdan Jeremie – Powell Mark – Raphaelson Ira – Rogers Alexandra – Gidley J.Mark – Abouzeid Fanny. The European Court of Justice affirms the right to silence. <https://www.whitecase.com/publications/alert/european-court-justice-affirms-right-silence>. Vierailtu 22.11.2021.
- Jämsä Jurkka, Oikeudelliset todistelunrajoitteet rikosasiassa. Suomalainen lakimiesyhdistys 2020.
- Järvinen Klaus, Ulkomaalaisasiassa esitetyn asiakirjaselvityksen näytönarviointi – tarkastelussa EIT:n tapaus N.A. v. Suomi. Lakimies 7–8/2021, s. 1403–1412.
- Kallioinen Hertta, Hallintotuomioistuimet. Teoksessa Litmala Marjukka (toim.), Oikeusolot 2004. Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeuden saatavuuteen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 210, s. 77–114.
- Koillinen Mikael, Hallinnolliset seuraamukset tietosuojan sanktiomekanismina. Defensor Legis 4/2016, s. 570–586.

- Koivuluoma Anu - Paso Mirjami – Saukko Petri – Tarukannel Veijo – Tolvanen Matti, Hallintolainkäyttö. 2., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2020.
- Korvenmaa Jenni, Itsekriminointisuoja korkeimman oikeuden viimeaikaisessa oikeuskäytännössä – tarkastelun kohteena erityisesti ratkaisut KKO 2009:80 ja KKO 2010:41. Teoksessa Ervo Laura – Lahti Raimo – Siro Jukka, Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa. Helsingin hovioikeus 2012, s. 239–264.
- Koulu Risto, Lainkäyttöä vai hallintolainkäyttöä. CC Lakimiesliiton kustannus 2012.
- Kulla Heikki, Hallintomenettelyn perusteet. 10. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2018.
- Kulla Heikki, Laillisuusolettamasta hallinto-oikeudessa. Lakimies 1/1993, s. 3–20.
- Kulla Heikki – Salminen Janne, Hallintomenettelyn perusteet. 11., uudistettu painos. Alma Talent Helsinki 2021.
- Kuusela Kukka, SEUT 101(1) artiklan vastaiset rikkomukset: Rikosoikeudellinen luonne ja prosessuaalinen oikeussuoja. Defensor Legis 1/2020, s.80 – 97.
- Lamberigts, Stijn, The Privilege against Self-Incrimination: A Chameleon of Criminal Procedure. *New Journal of European Criminal Law*, 7(4) 2016, s. 418-438.
- Lankinen Veronica, Administrativa avgiftssanktioner samt rätten att tåga och inte belasta sig själv. *Juridiska Föreningen i Finland* 1/2020, s. 1–52.
- Lind E. Allan - Tyler Tom R., *The Social Psychology of Procedural Justice*. Plenum Press, 1988.
- Mantila Anu, Hallintoprosessuaalisten ratkaisujen merkitys rikosprosessissa. *Defensor Legis* 4/2021, s. 942–965.
- Mantila Anu, Hallinto- ja siviiliprosessuaalisten ratkaisujen merkitys rikosprosessissa. *Acta electronica Universitatis Lapponiensis* 282, 2020.
- Melander Sakari, Rikosvastuun yleiset edellytykset. *Tietosanoma* 2016.
- Mäenpää Olli, Hallintoprosessin funktiot. Teoksessa *Juhlakirja/juhlajulkaisu Pekka Hallberg 1944 – 12.6.2004*. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2004, s. 217–237.
- Mäenpää Olli, Hallintoprosessin uudet haasteet. *Lakimies* 2/2006, s. 143–165.
- Mäenpää, Olli. Hallintoprosessioikeus. *WSOYpro* 2007.

Mäenpää Olli, Eurooppalainen hallinto-oikeus. 3. uudistettu painos. Alma Talent oy 2011.

Mäenpää Olli, Hallinto-oikeus. Alma Talent Oy 2013. Päivitettävä verkkoteos, osoitteessa [https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.utu.fi/teos/EABBXXBTAGHDB#kohta:II\(\(20\)YLEINEN\(\(20\)HALLINTO-OIKEUS\(:3.\(\(20\)Hallintotoiminnan\(\(20\)arvot\(\(20\)ja\(\(20\)periaatteet/piste:t3vT](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.utu.fi/teos/EABBXXBTAGHDB#kohta:II((20)YLEINEN((20)HALLINTO-OIKEUS(:3.((20)Hallintotoiminnan((20)arvot((20)ja((20)periaatteet/piste:t3vT). Teos on päivitetty kesäkuussa 2021.

Mäenpää Olli, Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. Edita Publishing oy 2016.

Mäenpää Olli, Oikeudenkäynti hallintoasioissa. Hallintoprosessioikeuden perusteet. Alma Talent Oy 2019.

Nieminen Kimmo J. Oikeus vaieta hallinnollisessa prosessissa – C-481/19 DB v. Consob. Edilex – sarja 2021/32, 24.5.2021.

Nilsson Annika, Tillsyn och självinkriminering. Teoksessa Arvidsson Richard - Leviner Pernilla - Reichel Jane – Zamboni Mauro ja Åhman Karin (toim.), Festskrift till Wiweka Warnling Conradson. Jure Förlag Ab 2019.

Oikeusministeriön julkaisu 52/2018: Rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia koskevan sääntelyn kehittäminen – Työryhmän mietintö (OM 52/2018)

Oikeusministeriön julkaisu 48/2017: Ehdotus laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa. Lausuntotiivistelmä.

Pellonpää Matti – Gullans Monica – Pölönen Pasi – Tapanila Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus. Alma Talent Oy 2018.

Pentikäinen Laura, Itsekriminointisuoja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeena ja suhteessa vapaaseen todistusteoriaan. Defensor Legis 2/2012, s. 224–248.

Pitkäranta Ann-Mari, Näytöstä ja sen arvioinnista tuloveroprosessissa. Licensiaatintutkimus. Edilex kirjat 2005.

Pölönen Pasi, Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalainen lakimiesyhdistys 2003.

Pölönen Pasi – Tapanila Antti, Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma Oy 2015.

Raitala Suvi, Öljypäästömaksu hallinnollisena sanktiona. Oikeustiede – Jurisprudentia XLII:2009, s. 261–354.

- Rautio Jaakko – Frände Dan – Wahlberg Markus, Todistelu: oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Edita Publishing Oy 2016.
- Riekkinen Juhana, Todisteiden hyödyntämiskiellot rikosprosessissa. Teoreettinen tausta ja oikeustila Suomessa. Teoksessa Lohi Tapani (toim.) Oikeustiede – Jurisprudentia XLVII:2014, s. 119–202.
- Ryynänen Olli, Selvittämismääräys ja todistustaakka verotuksessa. Defensor Legis 2/2001, s. 262 – 285.
- Sakellaraki Anna, ”You have the right to remain silent” during punitive administrative proceedings, CJEU confirms – Case C-481/19 DB v. Consob. European Law Blog. Osoitteessa: <https://europeanlawblog.eu/2021/02/25/you-have-the-right-to-remain-silent-during-punitive-administrative-proceedings-cjeu-confirms-case-c%E2%80%91481-19-db-v-consob/>, vierailtu 24.11.2021.
- Sakellaraki Anna, Halcyon Day for the Right to Silence: AG Pikamäe’s Opinion in Case DB v. Consob. European Papers – A Journal on Law and Integration, 5(3) 2020, s. 1543–1554.
- Siitari-Vanne Eija, Hallintolainkäytön tehostaminen. Suomalainen lakimiesyhdistys 2005.
- SOU 2007:20, Administrativa sanktioner på yrkefiskets område. Betänkande av Fiskesanktionsutredningen.
- Tapani Jussi, Onko rikoksen rakenteella merkitystä? – Itsekriminointisuoja ja rikosoikeuden systematiikka. DL 5/2011, s. 581–591.
- Tapani Jussi, Velallisen petos. Teoksessa Frände Dan – Matikkala Jussi – Tapani Jussi –Tolvanen Matti –Viljanen Pekka–Wahlberg Markus, Keskeiset rikokset. Edita 2018, s. 832–852.
- Tapanila Antti, Vastaväittäjän lausunto Jurkka Jämsän väitöskirjasta Oikeudelliset todistelunrajoitteet rikosasiassa. Lakimies 3–4/2021, s. 597–613.
- Tapanila Antti, Itsekriminointisuoja. Tietosanoma Oy 2019.
- Tapanila Antti, Oikeustapauskommentti 2013:25. Defensor Legis 3/2013, s. 425–438.
- Tapanila Antti, Itsekriminointisuoja tiedonanto- ja toimimisvelvollisuuden rajoitteena. Defensor Legis 5/2010, s. 559–584.
- Tarkka Anna-Stiina, Näyttökynnys hallintoprosessissa. Lakimies 5/2018, s. 516–540.

- Tarkka Anna-Stiina, Itsekriminointisuoja ja hyödyntämiskiellot – vertailevia näkökohtia hallinto- ja rikosprosesseista. *Lakimies* 3–4/2016, s. 488–515.
- Tarkka Anna-Stiina, Selvitysvelvollisuus ja todistustaakka – vertailevia näkökohtia hallinto- ja siviiliprosesseista. *Lakimies* 3–4/2015, s. 508–532.
- Tarukannel Veijo – Jukarainen Heikki, Oikeudenkäynti hallintotuomioistuimessa. Tampereen yliopisto, julkisoikeuden laitos 1999.
- Tolvanen Matti, Asianosaisten ja tuomioistuimen roolit todistelussa. *Lakimies* 7–8/2006, s. 1325–1343.
- Tolvanen Matti – Tarukannel Veijo, Näyttöratkaisu hallintolainkäytössä. *Lakimies* 6/2011, s. 1107–1129.
- Vihervuori Pekka, Totuudesta hallintolainkäytössä. Teoksessa *Juhlakirja/juhlajulkaisu Pekka Hallberg 1944 – 12.6.2004*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004, s. 494–510.
- Vihervuori Pekka, Näkökulmia oikeussuojan kustannuksiin hallintolainkäytössä. *Defensor Legis* 4/2006, s. 666–687.
- Virolainen Jyrki – Pölönen Pasi: Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Alma Talent Oy 2004.
- Vuorenpää Mikko, Verovelvollisen oikeudellinen asema verotarkastuksessa. *Verotus* 2011, s. 504–510.
- Vuorenpää Mikko, Itsekriminointisuojan tulkinta ja sen vaikutukset todisteluun. *Edilex-julkaisu* 2012, s. 585–595.
- Vuorenpää Mikko, Valittuja kysymyksiä todistusoikeudesta. *Kauppakamari* 2020.
- Weyembergh Anne – Joncheray Nicolas, Punitive Administrative Sanctions and Procedural Safeguards. *New Journal of European Criminology*, (2)2016, s. 190–209.
- Wilhelmsson Thomas, Sosiaalisen siviilioikeuden metodiset lähtökohdat. Teoksessa Häyhä Juha (toim.), *Minun metodini*. Werner Söderström Lakitieto Oy, 1997, s.339 – 358.
- Äimä Kristiina, Veroprosessioikeus: Ihmis- ja perusoikeuksien sekä EU-oikeuden vaikutuksen verotusmenettelyyn ja muutoksenhakuun erityisesti tuloverotuksessa. *Talentum* 2011.

Virallislähteet

- Asiantuntijalausunto HE 29/2018 vp 24.9.2018, EOAK/4313/2018,
apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen (Pasi Pölösen asiantuntijalausunto)
- Asiantuntijalausunto HE 29/2018 vp 9.1.2019 Prosessioikeuden professori Mikko Vuorenpää. (Mikko Vuorenpään asiantuntijalausunto)
- Asiantuntijalausunto HE 180/2017 vp, 8.2.2018. Hallinto-oikeuden professori Leena Halila. (Leena Halilan asiantuntijalausunto 2018 a)
- Asiantuntijalausunto HE 180/2017 vp, 8.2.2018. Professori Mikael Hidén. (Mikael Hidénin asiantuntijalausunto)
- Asiantuntijalausunto HE 180/2017 vp, 2.5.2018. Rikos- ja prosessioikeuden professori Matti Tolvanen. (Matti Tolvasen asiantuntijalausunto)
- HaVM 13/2018 vp. Hallintovaliokunta, Hallituksen esitys eduskunnalle EU:n yleistä tietosuojaa-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi.
- HE 29/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi
- HE 245/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi hallintolainkäyttölain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi
- HE 46/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi
- HE 86/2012 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi konkurssilain sekä takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 24 §:n muuttamisesta
- HE 85/2012 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annetun lain ja hallintolainkäyttölain muuttamisesta
- HE 309/1995 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta
- HE 217/1995 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi hallintolainkäytöstä ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi

Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus asiassa C-481/19 D.B. vastaan Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (Consob). Priit Pikamäe.

ECLI:EU:C.2020:861. (Julkisasiamies Pikamäen ratkaisuehdotus)

LaVM 23/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi hallintolainkäyttölain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

LaVM 19/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö: Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

PeVL 12/2019 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuluttajansuojaviranomaisten eräistä toimivaltuuksista sekä laeiksi Kilpailu- ja kuluttajavirastosta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

PeVL 9/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle tieliikennelaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi Liikenne- ja viestintävaliokunnalle

PeVL 39/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

PeVL 57/2010 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto, Hallituksen esitys pysäköinninvalvontaa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Puheet

Presidentti Pekka Vihervuoren puhe eduskunnan lakivaliokunnan Suomi 100-juhlaseminaarissa 9.3.2017. Osoitteessa:

<https://www.epressi.com/tiedotteet/laki/khon-vihervuori-hallintotuomioistuinten-tehtava-oikeussuojan-antajana-vahvistunut.html>, vierailtu 23.11.2021.

Muut lähteet

HE 29/2018 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, luonnos. (Hallituksen esitysluonnos)

Laapas Mikko, Itsekriminointisuoja verotusmenettelyssä – Näkökulmia verovelvollisen oikeusturvan ja tehokkaan verotusmenettelyn yhteensovittamiseen. Pro gradu – tutkielma, Helsingin yliopisto, 2015.

Oikeustapaukset***Euroopan unionin tuomioistuim***

C-481/19, DB v. Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (Consob)

C-537/16, Garlsson Real Estate SA ym. v. Commissione Nazionale per le Società,
20.3.2018

ECLI:EU:T:2006:396, Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, 14.12.2006

C-210/00, Käserei Champignon Hofmeister GmbH & Co.KG v. Hauptzollamt
Hamburg-Jonas, 11.7.2002.

T-112/98 Mannesmannröhren-Werke v. komissio 20.2.2001

ECLI: EU:C:1989:387 Orkem v. komissio 18.10.1989

Euroopan ihmisoikeustuomioistuim

Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta, 15.12.2011

Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta 10.9.2002

A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. Italia 27.9.2011

Bendenoun v. Ranska 24.2.1994

Edwards v. Yhdistynyt kuningaskunta 16.12.1992

Engel ym. v. Alankomaat 8.6.1976

Fayed v. Yhdistynyt kuningaskunta 21.9.1994

Funke v. Ranska 25.2.1993

Grande Stevens ym. v. Italia 7.7.2014

Gäfgen v. Saksa 1.6.2010

Ibrahim ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta 13.9.2016

I.J.L., G.M.R. ja A.K.P. v. Yhdistynyt kuningaskunta, 19.9.2000

Jalloh v. Saksa 11.7.2006

John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta 8.2.1996

Jussila v. Suomi 23.11.2006

J.B. v. Sveitsi 3.5.2001

Marttinen v. Suomi 21.7.2009

Quinn v. Irlanti 21.12.2000

Salduz v. Turkki 27.11.2008

Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta 17.12.1996

SA-Capital Oy v. Suomi 15.4.2019

Van der Heijden v. Alankomaat 3.4.2012

Weh v. Itävalta 8.4.2004

Korkein hallinto-oikeus

KHO 2571/2019

KHO 2016:100

KHO 2014:164

KHO 2009:83

Korkein oikeus

KKO 2017:78

KKO 2017:65

KKO 2016:96

KKO 2016:76

KKO 2015:6

KKO 2014: 67

KKO 2012:45

KKO 2011:46

KKO 2010: 49

KKO 2009:80

Lyhenteet

EIS Euroopan ihmisoikeussopimus

EIT Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

EUT Euroopan unionin tuomioistuin

HaV Hallintovaliokunta

HOL Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa

LaV Lakivaliokunta

OK Oikeudenkäymiskaari

PeV Perustuslakivaliokunta

RL Rikoslaki

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta ja perustelut

Asian selvittäminen hallintoprosessissa on yllättävänkin monisäikeinen kokonaisuus.¹ Kenen vastuulla asian selvittäminen on, milloin selvitystä on saatu riittävästi, mihin asian selvittämällä pyritään, mitkä ja miten perus- ja ihmisoikeudet vaikuttavat prosessin kulkuun? Oikeuden syvätasokin muuttuu; erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) myötä erilaiset prosessuaaliset vaatimukset tulee huomioida tavalla, joka ei aiemmin ole ollut hallinnolle luonteenomaista. Prosessin joustavuus korostuu hallintoprosessissa, jossa on huomattava määrä asiaryhmiä, joilla kaikilla on omat erityispiirteensä. Toisaalta väljä määrittely ja tulkinnanvaraiset säännökset voivat aiheuttaa haasteita oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille.²

EIS ja EU-jäsenyys tuovat myös omat vaatimuksensa hallintoprosessiin. Oma tutkimukseni koskee EIS:n tulkintakäytännössä muokkaantunutta ja muokkaantuvaa itsekriminointisuoja, jonka soveltamisala on perinteisesti ollut rikosoikeuden puolella. Itsekriminointisuoja on tunnistettu myös hallintoasioihin kuuluvaksi, vaikka sen sisältö ja soveltamisala ovatkin vasta muovautumassa.³ Lain sääntelytasolle itsekriminointisuoja ja siihen kiinteästi liittyvä hyödyntämiskielto otettiin vuonna 2018, lain oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (HOL, hallintoprosessilaki) säätämisen myötä.

Lähtökohtaisesti itsekriminointisuoja tarkoittaa sitä, että henkilön ei tarvitse osallistua oman syyllisyytensä selvittämiseen. Hallintoprosessilaissa on kuitenkin asetettu jokaiselle velvollisuus selvityksen esittämiseen ja lähtökohtaisesti asianosaisella on aina jonkinasteinen selvitysvelvollisuus.⁴ Asian selvittämisen kannalta oleellista on myös se, että hallintotuomioistuimen on kaikkia esiin tulleita seikkoja harkiten päättää mihin seikkoihin ratkaisu voidaan perustaa, ja päätettävä asia. Hallintoprosessissa on näin ollen monia eri intressejä, jotka saattavat vaatia punnintaa sen osalta, kenen oikeudet huomioidaan ja kenen intressille annetaan suurin painoarvo.⁵ Tutkimuksen jännite rakentuukin sille, kuinka

¹ Käytän tässä tutkimuksessa tuomioistuinmenettelystä hallintoasioissa nimitystä hallintoprosessi, erotuksena sitä edeltävästä hallintomenettelystä.

² ks. esim. Mäenpää 2006, s. 145–146, s. 151.

³ Mäenpää 2016, s. 240.

⁴ Ks. esim. Tarkka 2016, s. 494.

⁵ Luettelo ei luonnollisestikaan ole tyhjentävä vaan kaiken kaikkiaan esimerkinomainen.

lähtökohtaisesti rikosoikeudellista käsitettä tulkitaan toisen prosessilajin omien oppien ja erityispiirteiden kontekstissa.

Anna-Stiina Tarkka on käsitellyt itsekriminointisuoja hallintoprosessin näkökulmasta artikkelissa ”Itsekriminointisuoja ja hyödyntämiskiellot – vertailevia näkökohtia hallinto- ja rikosprosesseista”, mutta tuolloin hallintoprosessilaki ei ollut voimassa, ja hän käsitteli aihetta lähinnä hallinnollisen sanktion näkökulmasta. Myös Veronica Lankinen tutkii asiaa hallinnollisen sanktion osalta artikkelissaan ”Administrativa avgiftssanktioner samt rätten att tuga och inte belasta sig själv”. Toisaalta rikosprosessin osalta Antti Tapanilalta on ilmestynyt kattava yleisteos ”Itsekriminointisuoja”. Mikä siis perustelee tämän tutkimuksen olemassaoloa, asiaahan on jo tutkittu vähän joka kulmasta?

Ensinnäkin EIT ja Euroopan unionin tuomioistuin (EUT) tuottavat jatkuvasti uutta oikeuskäytäntöä. Tutkimukselleni merkittävä on EUT:n tuomio C-481/19 DB v. CONSOB, joka on annettu 2.2.2021, eli edellä mainitsemieni tutkimusten jälkeen. Sen perusteella voisi olla mahdollista ajatella, että itsekriminointisuojan sovellutuksia laajennettaisiin entisestään puhtaasti hallinnollisiin prosesseihin.⁶ Tämän aspektin arvioiminen perustelee jo omaa tutkimustani. Lisäksi HOL 69 § 4 momentin mukaista itsekriminointisuoja, ja erityisesti siihen liittyvää läheiskriminointisuoja ei ole oikeuskirjallisuudessa juuri problematisoitu.

Lisäksi tutkimustani perustelee se, että vaikka hallintoprosessissa sovellettavaa näyttökynnystä on problematisoitu, niin hyödyntämiskiellon ja vaikenemisen merkitystä hallintoprosessuaaliselle päätösharkinnalle ei ole hallintoprosessilain voimaantulon jälkeen tarkasteltu suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa.⁷ Oikeusfoorumien hiljaa pysyminen voi tietysti antaa mahdollisuuden todeta, että asiaa ei ole tutkittu, koska asia ei ole kovinkaan relevantti hallintoprosessin kannalta. Toisaalta se herättää jatkokysymyksen siitä, miksi asia ei ole/olisi relevantti hallintoprosessissa, varsinkin kun otetaan huomioon yhä laajentuva hallinnollisten sanktioiden joukko, joiden osalta oikeus vaieta voi olla huomioonotettava seikka, ja ainakin seikka, johon hallinto-oikeuksien tulisi pystyä kiinnittämään lainmukaisella tavalla huomiota.

1.2 Tutkimuskysymykset- ja rajaukset

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, *mikä on itsekriminointisuojan sisältö hallintoasioissa ja kuinka itsekriminointisuoja rajoittaa asian selvittämistä ja ratkaisemista hallintoprosessissa.*

⁶ Nieminen 2021, s. 14.

⁷ Ks. esim. Tarkka 2018.

Lähtökohtani ei ole se, että tuomioistuimen asian selvittämisen keinojen välttämättä *tulisi* olla rajoittamattomat, vaan näkökulmani on pikemminkin siinä, mikä itsekriminointisuojaan laajuus hallintoprosessissa on ja kuinka sen huomioiminen ohjaa tuomioistuimen toimintaa ja asian selvittämistä.

Hallinnollisten sanktioiden osalta täysin toisen tutkimuksen aihe olisi hallinnollisen sanktion olemuksen, kriteeristön ja määrittelytyön lainopillinen systematisointi. Tyydyn tässä tutkimuksessa toteamaan, että asia on vielä oikeusjärjestelmässämme kesken, ja tarkastelen ”annettuna” itsekriminointisuoja ja sen rajoituksia hallintoprosessissa, myös siis hallinnollisen sanktion osalta. Sinänsä hallinnollisen seuraamuksen rinnastuminen joissain tapauksissa rikosoikeudellisen rangaistukseen on kuitenkin tutkimukseni kannalta oleellista, koska tämä rinnastus vaikuttaa luonnollisen henkilön prosessuaalisiin oikeuksiin hallintotuomioistuimessa.

Oikeustila on itsekriminointisuojaan osalta kuitenkin epäselvä hallinnollisten rikosluonteisten sanktioiden osalta. Tämän sekä myöhemmin käsiteltävien lainsäädännöllisten ratkaisujen vuoksi itsekriminointisuoja ei voi tarkastella hallintoprosessuaalisessa yhteydessä täysin itsenäisesti, vaan yhdessä hyödyntämiskieltoa koskevan sääntelyn kanssa. Hyödyntämiskiellon tarkastelu on oleellinen, kun etsitään vastausta tutkimuskysymykseeni asian selvittämisen ja ratkaisemisen rajoituksista (ja toisaalta *e contrario* asian selvittämisen intressiä suhteessa itsekriminointisuojaan). Tässä on erityisesti huomioitava se seikka, että toisin kuin oikeudenkäymiskaaren hyödyntämiskieltoa koskevassa säännöksessä (OK 18:25), hallintoprosessilain hyödyntämiskielto ei sanamuotonsa mukaan ole milloinkaan absoluuttinen, vaan se vaatii aina harkinnan siitä, vaarantaako selvityksen hyödyntäminen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen. Siispä oletan, että hyödyntämiskieltoa tarkastelemalla on mahdollista tavoittaa jotain myös itsekriminointisuojaan olemuksesta hallintoprosessin osalta.

Erytyisesti epäselvyyttä ilmenee, ja vaihtelevia tulkintoja on esitetty sen suhteen, mitkä kaikki rikosprosessuaaliset elementit kuuluvat hallinnollista sanktiota koskevaan hallintoprosessiin. Oikeusvarmuuden ja yksilön oikeusturvan kannalta tämä on perustavanlaatuinen kysymys. Vaikka Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevassa 6 artiklassa ei ole mainittu vaikenemisoikeutta, niin EIT:n oikeuskäytännössä sen on määritetty olevan oikeudenmukaisen (rikos)oikeudenkäynnin tärkeä osa. Kuitenkin on epäselvää, missä määrin tätä oikeutta voidaan soveltaa hallinnollisiin sanktioihin. Kysymys kuuluukin, kuinka oikeusvarmuuden, oikeussuojaan ja tehokkuuden intressejä tulisi keskenään arvottaa?

Rajaukset

Itsekriminointisuoja on erittäin vahvassa kytköksessä syyttömyysolettamaan ja varmasti itsekriminointisuojan merkityksen suppeutta hallintoprosessissa voidaan osittain perustella sillä, että hallintolainkäytössä syyllisten etsiminen on poikkeus. Toisaalta hallinnollisten sanktioiden osalta syyttömyysolettamalla on merkitystä. En kuitenkaan tässä voi antaa suurta painoarvoa syyttömyysolettaman sisällölliselle tarkastelulle.

Lisäksi on huomioitava, että asiasta valitettaessa, joku päätös on jo tehty. Alueellisessa hallintotuomioistuimessa asianosaisen tulisi pystyä vetoamaan erityisesti hyödyntämiskieltoon, vaikeneminen tuskin olisi tilanteessa hänelle edullista sinänsä. Sen sijaan, jos kyse on jo alueellisessa hallinto-oikeudessa ratkaistusta asiasta, jossa viranomainen valittaa päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen, vaikeneminen voi olla jälleen osa ”puolustustaktiikkaa”. En kuitenkaan tässä tarkemmin erottele hallinto-oikeuksien ja korkeimman hallinto-oikeuden päätösharkinnan eroja.

Rikosprosessissa hyödyntämiskiellon on katsottu olevan jopa ainoa oikeussuojakeino itsekriminointisuojan loukkauksen välttämiseksi, koska sillä katsotaan voitavan antaa tehokkaasti, mutta joustavasti oikeussuojaa tilanteissa, jossa todiste on hankittu itsekriminointisuoja loukatun.⁸ Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan keskity tuomioistuimen tekemään hyödyntämiskieltopunnintaan, vaan painotus on siinä, mitä tapahtuu, kun punninnassa jokin selvitys asetetaan hyödyntämiskieltoon. Vaikka aihepiiri on hyvin mielenkiintoinen ja tärkeä, on myös realistisesti todettava, että aihetta ei juurikaan ole oikeuskirjallisuudessa huomioitu hallintoprosessin kannalta, eikä oikeuskäytäntöäkään oikeastaan ole.⁹

Lisäksi erittäin mielenkiintoinen ja ainakin suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa ratkaisematon asia on se, mihin itsekriminointisuoja vastuopillisesti paikantuu edes rikosoikeudessa.¹⁰ Tässä kirjoituksessa en valitettavasti voi mennä syvällisesti rikosoikeuden vastuopin soveltamiseen hallinnollisten sanktioiden yhteydessä tai ylipäänsä itsekriminointisuojan olemukseen vastuopillisesti. Joudun rajaamaan siis tarkasteluni siitä, mikä merkitys vaikenemiselle

⁸ Virolainen – Pölonen 2004, s. 316–317.

⁹ Ks. kuitenkin Tarkka 2016 ja KHO 2016:100.

¹⁰ Erittäin mielenkiintoinen pohdinta itsekriminointisuojan vastuopillisesta paikantumisesta, ks. Tapani 2011.

annetaan enemmänkin näyttökysymykseksi, vaikka vastuupilla asiaan voisikin saada erittäin mielenkiintoisen tulokulman.

1.3 Tutkimusintressi- ja metodi, lähteet

Tutkimusintressini laajassa mielessä liittyy proseduraaliseen oikeudenmukaisuuteen erotuksena substantiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Mielenkiinnon kohteena on yksilön oikeussuojan saaminen julkisen tahon mahdollisia oikeudenloukkauksia vastaan. Tutkimukseni jännite syntyy siitä, että menettelyt voivat hyvinkin reaalisesti vaikuttaa myös aineelliseen lopputulokseen asian selvittämistä rajoittamalla. Menettelytapojen oikeudenmukaisuus voidaan jakaa objektiiviseen ja subjektiiviseen osaan, josta jälkimmäisellä tarkoitetaan oikeudenmukaisuuden kokemusta.¹¹ Tämän tutkimuksen kannalta molemmilla on merkitystä, koska tutkimukseni taustalla on ajatus ja kysymys siitä, kuinka prosessuaalinen oikeudenmukaisuus toteutuu tilanteessa, jossa tietty prosessuaalinen oikeus ei ole ehdoton ja jonka sisällöstä ei ole täsmällistä kuvaa.

Metodilla tarkoitetaan tiedon saavuttamiseksi käytettävää menetelmää.¹² Tutkimusmetodini on lainopillinen, hallintoprosessioikeuden alueelle sijoittuvaa oikeusdogmatiikkaa. Lainopin perinteisen määritelmän mukaan tutkimuskohde on voimassa oleva oikeus, ja tämä on myös oman tutkimusintressini lähtökohta. EIT ja EUT tuottavat uutta oikeuskäytäntöä jatkuvasti, toisaalta itsekriminointisuoja on saatettu laintasoisen sääntelyn piiriin hallintoprosessissa vasta muutama vuosi sitten.¹³ Näin ollen analysointi ja systematisointi on tässä kontekstissa perusteltua. Systematisoinnilla tarkoitan tässä yhteydessä aarniolaisittain sitä, että tarkoitukseni on kohdentaa itsekriminointisuoja hallintoprosessissa ns. oikeaan paikkaan, jotta oikeussuoja olisi oikeassa määrin niiden tavoitettavissa, joille se kulloisessakin tilanteessa kuuluu.¹⁴ Vaikka sääntely itsekriminointisuojusta hallintoprosessissa on tuore, pyrin osoittamaan eri lähteitä analysoimalla, että säännöksen takana oleva ilmiö itsessään on moniulotteinen, eikä välttämättä erityisen yksiselitteinen. Tutkimuksessani tarkastelen sitä, mikä merkitys eri oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla on itsekriminointisuojan sisältöön ja kirjoitetun lain tulkintaan. Näin ollen arvioin lainopin keinoin eri lähteitä vertaillen, millaiseksi itsekriminointisuoja hahmottuu

¹¹ Lind – Tyler 1988, s. 3–4.

¹² Jämsä 2020, s.7.

¹³ Helin (2009, 72) on jossain määrin kritisoinut perusoikeuksia lähtökohtanaan käyttävää lainopillista argumentointia luonnehtien sitä ”ontoksi”, mutta ei suoraan tarjoa vastausta siihen, minkälaisella argumentaatiolla se tulisi korvata. Pitäydyn siis valtavirrassa.

¹⁴ Aarnio 1978, s. 74

hallintoprosessissa. Koska lainoppi ei ole vain oikeutta kuvailevaa, vaan sisältää myös kannanottoja oikeuden tulkinnasta ja punninnasta, myös käsitteen kriittinen tarkastelu mahdollistuu lainopin keinoin. Näkökulmani on toki hallintoprosessissa, mutta peilaan ilmiötä myös yleisprosessin suuntaan, koska kuten Mäenpääkin toteaa, hallinnollisissa sanktioissa on kysymys ”hallinnollisesta rikosprosessista”¹⁵. Yhteneväisyyksiä ei siis voi välttää, vaikka (itse)tarkoitukseni ei olekaan tutkimuksessani arvioida sitä, onko hallintoprosessille itsenäisenä prosessilajina omaa paikkaa vai ei.

Lähteet

Lähteeni ovat lainopin metodeille tavanomaisia: voimassa oleva laki, lain esityöt, oikeuskirjallisuus. Lain esitöiden merkitys korostuu työssäni, koska itsekriminointisuoja on lähinnä tutkittu rikosprosessin kontekstissa, eikä sitä koskevia korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuja ole kuin kaksi.¹⁶

Itsekriminointisuojan sisällön osalta EIT:n ratkaisut ovat erittäin tärkeässä asemassa, joten hyödynnän erityisesti niitä itsekriminointisuojan määrittelyssä hallintoprosessuaalisessa kontekstissa. Tarkastelen myös EUT:n oikeuskäytäntöä, koska EUT soveltaa EIS:n määräyksiä yleisinä oikeusperiaatteina ja toisaalta jossain määrin EIT on johtanut omia tulkintojaan EUT-ratkaisukäytännöstä käsin.¹⁷ Vaikka siis pääpaino tarkastelulla on EIT:n ratkaisuisissa, eikä EUT:n ja EIS:n välinen suhde välttämättä ole kaikilta osin täysin selvä, käytän tutkimuksessani myös tarpeellisin osin argumentoinnin tukena EUT:n ratkaisuja. Näyttöharkinnan osalta EIT-käytäntö antaa vain jonkinlaisia suuntaviivoja: EIT:n toimivaltaan ei kuulu hyödyntämiskysymyksen ratkaiseminen tai näyttöharkinnan tekeminen.¹⁸

Lisäksi eri lakien säätämisen yhteydessä annetut valiokuntien mietinnöt ja lausumat ovat tutkimukselleni tärkeä lähde. Erityisesti käytän niitä lähteinä analysoidessani sitä, millä tavoin itsekriminointisuojan laajuutta on perusteltu Suomessa, suuntaan tai toiseen. Olen myös argumentointia tukeakseni tuonut esiin erityisesti eri Pohjoismaiden lainsäädäntöä, en oikeusvertailun laajuudessa, vaan ilmentääkseni sitä, että suhteellisen samantyyppisissä oikeusjärjestelmissä on mahdollista päätyä erilaisiin ratkaisuihin.

¹⁵ Mäenpää 2019, s. 150.

¹⁶ KHO 2016:100 ja KHO 2571/2019

¹⁷ Pellonpää – Gullans – Pölönen - Tapanila. 2018, s. 133–152.

¹⁸ Ks. esim. Edwards v. Yhdistynyt kuningaskunta 1992 kohta 34.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tutkimukseni alkaa hallintoprosessin funktioista ja siitä, minkälaiset periaatteet vaikuttavat tuomioistuimen päätöksenteon taustalla. Tutkimus taas loppuu siihen, miten tuomioistuimen tulee ratkaista asia silloin, kun prosessuaalinen oikeus estää ”täydellisen” asian selvitettyä pitämisen. Tutkimukseni jakaantuu kahteen osaan: teoreettisemmassa osassa asemoin tutkimustani oikeaan kontekstiin teoreettisemmalla pohdinnalla hallintoprosessin funktioista ja itsekriminointisuojan yleisestä olemuksesta sekä mahdollisesti kaikkia prosesseja koskevana että hallintoprosessin liitettynä. Tutkimuksellisemmassa osassa taas analysoin itsekriminointisuoja nimenomaan hallintoprosessin erityispiirteisiin nähden sekä sitä, kuinka itsekriminointisuoja vaikuttaa asian selvitettyä pitämiseen ja tuomioistuimen päätösharkintaan.

Ensimmäisessä pääluvussa analysoin siis hallintoprosessin erityispiirteitä asian selvittämisen sekä asian ratkaisemisen tavoitteiden osalta. Koska prosessisäännösten tulkintaan vaikuttaa käytännössä myös se, millaisiksi prosessin tehtävät ymmärretään, on tutkimuksessa on tuotava esiin se, minkälaisessa toimintaympäristössä ja mitä tavoitteita tarkastelemani konkreettiset prosessuaaliset säännökset palvelevat, erityisesti kun otetaan huomioon näiden säännösten tausta rikosprosessuaalisina käsitteinä.¹⁹ Lisäksi selvitän konkreettisesti niitä periaatteita, jotka ohjaavat päätöksentekoa hallintoprosessissa, painottaen virallisperiaatetta, näyttökynnystä sekä vapaata todistusteoriaa. Toisessa pääluvussa taas tarkastelen itsekriminointisuojan yleispiirteitä, sekä kaikkia prosesseja yhdistäviltä osin että hallintoprosessin ominaispiirteitä eritellen.

Hallintoprosessissa käsiteltävien asiaryhmien moninaisuus ja heterogeenisuus aiheuttavat sen, että hallintoprosessin sisällä itsekriminointisuoja voidaan jakaa karkeasti kahdessa erilaisessa ryhmässä vaikuttavaksi: hallinnollisten sanktioiden piirissä vaikuttavaan sekä asioihin, jotka ovat ajallisesti ja asiallisesti yhteydessä rikosasiaan. Oikeuskäytännön- ja kirjallisuuden perusteella on tehtävissä päätelmiä, joiden perusteella itsekriminointisuoja olisi eri laajuinen eri yhteyksissä näiden kahden pääjaon sisälläkin. Neljännessä pääluvussa selvitänkin itsekriminointisuojan laajuutta eri yhteyksissä tyypittelemällä itsekriminointisuojan neljään eri ryhmään; säänneltyyn itsekriminointisuojaan, sääntelemättömään itsekriminointisuojaan,

¹⁹ Mäenpää 2004, s. 217.

mahdollisesti EU-oikeudessa laajenevaan itsekriminointisuojaan sekä hallintoasioiden kontekstiin hankalasti sovitettavaan itsekriminointisuojaan.

Viimeisessä pääluvussa tarkastelen, millä tavoin itsekriminointisuoja vaikuttaa tuomioistuimessa asian ratkaisemiseen hyödyntämiskiellon kautta, ja sen kautta, miten tosiasiallisesti vaikeneminen vaikuttaa asiassa tehtävään ratkaisuun.

2 Itsenäinen hallintoprosessi

2.1 Aineellinen totuus hallintoprosessin tavoitteena?

Korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Pekka Vihervuori totesi juhlapuheessaan, että hallintotuomioistuinten pohjimmaisena tehtävänä on ollut ja on edelleen oikeussuojan antaminen ja hallinnon lainalaisuuden ylläpitäminen.²⁰ Keskeisenä funktiona on erityisesti jälkikäteisesti suojata yksilön oikeusasemaa niiltä toimilta, joilla julkinen valta on pyrkinyt siihen puuttumaan hallintomenettelyssä. Erilaiset hallinnolliset kehityspiirteet kuitenkin muokkaavat myös hallintoprosessin tavoitteita, eikä funktiota voi välttämättä kiteyttää yhdeksi iskulausemaiseksi ydinajatuksiksi. EIS ja EU-oikeus ovat tuoneet myös uudenlaisia laatustandardeja hallintoprosessiin, ja yhtenä funktiona voidaankin pitää myös menettelyllisen oikeudenmukaisuuden takaamisfunktiota.²¹

Lähtökohtana hallintolainkäytössä on kuitenkin perinteisesti pidetty pyrkimystä aineelliseen totuuteen.²² Periaatteen tasolla tämä tarkoittaa, että hallintopäätöstä tai julkisoikeudellista suhdetta koskevan oikeudenkäynnin tavoitteena on lainmukainen ja sisällöllisesti oikea ratkaisu. Mäenpään mukaan vain tällaisia tavoitteita palveleva oikeudenkäynti voi olla oikeudenmukainen, vaikka hän toteaaakin, että ratkaisun oikeellisuudesta tuskin voidaan saada täyttä varmuutta.²³ On myös todettava, että aineellisesti oikeasta ratkaisusta on vielä erotettava aineellisesti oikeudenmukainen ratkaisu, joka taas riippuu aineellisen lainsäädännön sisällöllisestä oikeudenmukaisuudesta.²⁴

Aineellisen totuuden vaatimus onkin mielenkiintoinen suhteessa siihen kysymykseen, onko yhden ainoan oikean ratkaisun opilla tai erehtymättömän tuomarin ideaalilla sijaa tämän päivän hallintoprosessissa. Janne Aer on todennut, että yhden ainoan ratkaisun oppi liittyy ajatukseen oikeusjärjestelmästä itsenäisenä sosiaalisena faktana, johon sisältyy valmiina ratkaisut oikeudellisiin kiistoihin.²⁵ Tällaisessa ajatuskehikossa vain yksi ratkaisu voi olla oikea, ja tuomarilla katsotaan olevan kyky saada totuus esille.²⁶ Yhden ainoan ratkaisun opista seuraa myös ajatus

²⁰ Presidentti Pekka Vihervuoren puhe eduskunnan lakivaliokunnan Suomi 100-juhlaseminaarissa 9.3.2017.

²¹ Mäenpää 2004, s. 218, 225–227. Mäenpää on löytänyt kehitystä tarkastelemalla seuraavat funktiot hallintoprosessille: oikeusturvafunktio, funktio oikeusriitojen ratkaisumenettelynä, funktio oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttamismenettelynä, valvontafunktio, ohjaava ja oikeutta kehittävä funktio sekä instrumentaalinen funktio.

²² Tarukannel – Jukarainen 1999, s. 281.

²³ Mäenpää 2019, s.319.

²⁴ Ervo 2005, s. 13.

²⁵ Aer 2000, s. 163.

²⁶ Erehtymättömästä tuomarista ks. esim. Tolvanen 2006, s. 1328

siitä, että vain yksi oikeudenkäyntiaineisto voisi olla oikea, sekä materiaalisesti, objektiivisesti että totuudenmukaisesti. Yhden ainoan ratkaisun oppia ei kuitenkaan pidetä sellaisenaan relevanttina, eikä opin murtumisen myötä myöskään oikeudenkäyntiaineiston ”täydellisyyden” ihannetta pidetä saavutettavana. Tästä seuraa yhä tärkeämmäksi tuleva kriittisen huomion kiinnittäminen oikeudenkäyntiaineiston kokoamisen tapaan. Hallintoprosessin laillisuuskontrolliin sidottu tehtävä on edelleen olemassa, mutta lainsäädännön luonteen muuttuminen harkinnanvaraisemmaksi on vaikuttanut siihen, että oikeusturva-ajatteluun liitetään laajempia suojattavia arvoja.²⁷ Toisaalta hallintoprosessille leimallisena onkin pidetty julkisen intressin vahvaa läsnäoloa aineelliseen totuuteen pyrkimisen lisäksi.²⁸

Onkin hankala ajatella, mitä muita tavoitteita oikeusvaltiossa käytävällä hallinto-oikeudenkäynnillä voisi olla kuin laillisuuskontrolliin sidottu aineellisesti oikean ratkaisun tekeminen. On katsottu, että hallintolainkäytössä on kysymys oikeussuojasta ja siitä, että virkakoneiston toiminnan tulee olla muodollisesti ja asiallisesti olla lakiin sidottu sekä siitä, että kansalaisille taataan riittävää ja todellista oikeussuojaa oikeudenloukkauksia vastaan.²⁹ Toisaalta voidaan kysyä, millä keinoin aineelliseen totuuteen voidaan päästä. Aineellisen totuuden on katsottu hallintolainkäytössä tarkoittavan sitä, että jonkin seikan voidaan katsoa olevan joko ilmeinen tai ilmeisen epätodennäköinen, jolloin oikeudenkäynnin lopputulos vastaa täysin sitä, mitä reaali maailmassa asiassa oli tapahtunut.³⁰ Hallintoprosessissa on kuitenkin sellaisia ratkaisuja, joilla ei varsinaisesti ole ”mitään tekemistä” totuuden kanssa, vaan oikeuskysymys asiassa voi olla esimerkiksi harkinnanvaraisissa etuuskysymyksissä se, onko viranomaisen ylittänyt harkintavaltansa rajat.³¹ Tällaisissa tapauksissa näyttökysymyksillä ei välttämättä ole mitään sijaa.³² Onkin hyväksyttävä totuuden suhteellisuus ja se, ettei aineellisen totuuden korostaminen auta, jos ei tiedä, mistä totuutta tulisi etsiä.³³ Tässä tutkimuksessa kuitenkin on tarkoitus keskittyä ratkaisuihin, joissa näytöllä on merkitystä asiassa. Onhan myös niin, että jos asiassa ei ole tarpeen esittää näyttöä, ei myöskään itsekriminointisuoja-kysymyksellä ole juuri merkitystä.

²⁷ Halila 2000, s. 274, 266–267.

²⁸ Mantila 2020, s. 99.

²⁹ Sippola 1993, s. 237 Koulun 2012 s. 253 mukaan.

³⁰ ks. esim. Tarkka 2016, s. 518.

³¹ Lisäksi hallintoprosessissa lopputulosta joudutaan esim. ympäristöasioissa arvioimaan suhteessa tulevaisuuden vaikutuksiin. Ks. esim. Tolvanen – Tarukannel 2011, s. 1112.

³² Vihervuori 2004, s.496–497.

³³ Tarkka 2018, s.536.

Onkin väitetty, että oikeudenkäynnissä, riippumatta prosessilajista, voidaankin päästä ainoastaan prosessuaaliseen totuuteen, jolla tarkoitetaan sitä, että ratkaisun tulee perustua kyseisessä prosessissa saatuun näyttöön ja siinä tehtyihin tai osapuolen tekemättä jättämiin prosessitoimiin.³⁴ On kuitenkin katsottu, että prosessuaalisen totuuden selvittäminen on tavoitteena riittämätön, ja että aineellinen totuus hallintoprosessuaalisessa mielessä tarkoittaa tosiseikkojen selvittämistä oikeudenkäynnin puitteissa. Toisaalta voi kai perustellusti kysyä, mikä ero on tällä tavoin määritellyllä aineellisella totuudella suhteessa prosessuaalisen totuuden määritelmään. Kyse voi siis olla myös semantiikasta, mutta toisaalta on tuotu esiin hallintoprosessille leimallinen indispositiivisuus, joka estää sopimisen ja toisaalta edellyttää objektiivista ratkaisijaa, ja täten vaatisi aineellisen totuuden tavoittelemista prosessuaalisen totuuden muodostumisen sijaan.³⁵ Asiaa selvittäessä tarkastelun kohteena on kuitenkin lainkäyttöraikaisu kokonaisuudessaan, eikä siis ahtaasti ymmärretyn aineellisen totuuden tavoittelu.³⁶

Jonkinasteisen retorisen muutoksen suhteessa aineellisen totuuden vaatimukseen voi huomata vertaamalla hallintolainkäyttölain hallituksen esityksen ja hallintoprosessilain hallituksen esityksen asian selvittämistä koskevia perusteluita. Ensiksi mainitussa on katsottu, että hallinnon lainalaisuus, tehokkaan oikeussuojan vaatimus, hallintoasioiden indispositiivinen luonne, osittain puutteellinen kaksiasiainaissuhde sekä julkinen intressi edellyttävät, että *asia pyritään selvittämään hallintolainkäytössä aineellisen totuuden saavuttamiseksi*.³⁷ Viittausta aineellisen totuuden saavuttamiseen ei enää löydy uuden lain hallituksen esityksestä asian selvittämisen osalta, vaan perustelujen kohdassa, jossa myös mainitaan hallinnon lainalaisuus, hallintoasioiden indispositiivinen luonne ja tehokas oikeussuoja, todetaan vain, että näiden vuoksi asian selvittämistä ei voida jättää vain osapuolten oma-aloitteisesti esittämän näytön varaan. Toisaalta hyödyntämiskieltoja koskevista yksityiskohtaisista perusteluista kuitenkin käy ilmi, että selvityksen hyödyntämistä voi perustella sen merkittävyys nimenomaan aineellisesti oikean ratkaisun kannalta.³⁸

³⁴ Koivuluoma – Paso – Saukko – Tarukannel – Tolvanen 2018, s. 82.

³⁵ Tarkka 2015, s. 511. Kyseenalaista kuitenkin on, miten kuvatut seikat erottavat hallintoprosessin rikosprosessista, joka myös edellyttää objektiivista ratkaisijaa ja jossa kuitenkin katsotaan olevan prosessuaalisen totuuden tavoite.

³⁶ Vihervuori 2006, s.667,

³⁷ HE 217/1995 vp, s. 58.

³⁸ HE 29/2018 vp, s. 103 ja 152.

2.2 Hallintoprosessin prosessuaalinen oikeusturva

Hallintoprosessin yksi oleellinen funktio on eittämättä aineelliseen totuuteen pyrkiminen. Toisaalta asian selvittäminen on osa oikeudenkäyntiä, jossa taataan perustuslain tasoisesti oikeudenmukaisuus oikeudenkäynnin osapuolille. PeV on katsonut, että mm. itsekriminointisuoja sisältyy perustuslain 21 §:n oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin.³⁹ Oikeudenmukaisuus on kuitenkin olennaisen kiistanalainen käsite, eikä sen sisältöä voida tyhjentävästi eritellä.⁴⁰ PL 21.2 §:ään sisältyvän sääntelyvarauksen vuoksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin täsmällinen sisältö määräytyy perusoikeussäännöksen ja lainsäädännön muodostaman kokonaisuuden perusteella. Myöskään perustuslain luetteloa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisistä elementeistä ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi, vaan laadulliset vaatimukset mukautuvat erityisesti EIT:n oikeuskäytännössä määriteltävien laadullisten kriteerien perusteella. Tästä on vedetty se johtopäätös, että PL 21.2 §:ssä mainitut seikat täydentyvät ainakin tasapuolisuuden ja vastavuoroisuuden vaatimuksilla sekä riippumattoman ja puolueettomasti toimivan tuomioistuimen ideaalilla.⁴¹ Puolustautumisoikeudet, oikeus kontradiktoriseen käsittelyyn ja asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaate ovat myös oleellisia.

Totuutta ei voida tavoitella keinolla millä hyvänsä, vaan erilaiset menettelysäännökset pyrkivät turvaamaan prosessuaalista oikeudenmukaisuutta määrittelemällä sitä, kuinka pitkälle valtio voi mennä asian selvittämisen suhteen. Laura Ervo on kuvannut aineellisen ja prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden eroa siten, että prosessioikeudella ja prosessia koskevalla normistolla määritellään raamit, joiden sisällä aineellinen oikeus voidaan toteuttaa.⁴² Voidaankin todeta, että asian selvittämisenintressiin nähden menettelyllistä oikeusturvaa koskevat vaatimukset ovat osittain irrallisia; kysymys on lainkäytölle asetettavista laatuvaatimuksista, eikä lopputuloksen oikeellisuudesta.⁴³ Tietenkin tällaisen väitteen osalta on realistisesti todettava, että useimmiten asian selvittämisenintressille annetaan kaikissa prosesseissa suurin painoarvo, mutta menettelysäännöksillä suojattavilla perusoikeuksilla on myös suojeltava arvonsa. Menettelyn oikeudenmukaisuus voidaan vielä jakaa normatiiviseen ja tosiasialliseen, missä tosiasiallisella

³⁹ Ks. esim. PeVL 39/2014 vp, s. 4.

⁴⁰ Kulla 2018, s. 102.

⁴¹ Mäenpää 2019, s. 45–46.

⁴² Ervo 2005, s. 13.

⁴³ Jämsä 2020, s. 72.

oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan koettua oikeudenmukaisuutta ja normatiivisella taas oikeudenmukaisuuden oikeudellista ainesta.⁴⁴

On todettu, että asianosaisen tiedonantovelvollisuus on aineellisen totuuden tavoittelun ehdoton edellytys, ja sen vuoksi kaikki rikosoikeudelliset periaatteet, esimerkiksi itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama eivät sovellu sellaisinaan hallintoprosessiin.⁴⁵ Kyse onkin tasapainosta; menettelyihin tiukasti tuijottaminen ei välttämättä takaa oikeudenmukaista lopputulosta, vaan ratkaisun täytyy olla sekä lainmukainen että asiallisesti oikea ja näissä puitteissa oikeudenmukainen.⁴⁶

Toisaalta tasapainotteluun liittyy mielestäni vahvasti myös oikeasuhtaisuuden käsite, jonka tavoitteena on saada oikeudenmukainen tasapaino yksilöiden oikeuksien ja yhteiskunnan yleisen edun välille. EIT:ssä tasapainotus tapahtuu usein ns. *välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa*- arvion kautta, jossa välttämättömyys on pakottavaa sosiaalista tarvetta. Esimerkiksi Kukka Kuusela on katsonut, että rikosoikeus on (liiaksi) fragmentoitunut rikosoikeuden ytimeen ja vähäisen rikosoikeudellisen luonteen omaaviin rikoksiin, jolloin tuota pakottavaa sosiaalista tarvetta arvioidaan liiaksi ns. ulkopuolisten intressien kautta, uhaten täten prosessien oikeudenmukaisuutta.⁴⁷ Onkin katsottu, että EIT on ratkaisukäytännössään siirtynyt merkittävällä tavalla prosessuaalisesta totuudesta takaisin kohti aineellisen totuuden tavoittelua. Siirtymää on perusteltu rikosvastuun toteuttamisen mahdollistamisella ja yleisen intressin painottamisella, kun viranomaistoiminnassa kohdataan vaikeuksia ja rikokset ovat edelleen vakavampia.⁴⁸ On kuitenkin muistettava, että tässä tutkimuksessa keskityn hallintoasioihin, joissa lähtökohtaisestikin nähdäkseni järjestelmä perustuu julkiseen intressiin ja syytteenalaiset teot ovat ”lievempiä”. Tässä mielessä siis ei voida pitää erityisen perusteltuna Anu Mantilan ehdotusta siitä, että rikosprosessissa ja hallinnollisessa sanktiomenettelyssä tulisi huomioida julkinen intressi samansuuntaisesti, jolloin itsekriminointisuoja ulottuvuus harmonisoituisi.⁴⁹

⁴⁴ Ervo 2005, s. 14.

⁴⁵ Tarkka 2018, s. 529.

⁴⁶ Ervo 2005, s. 13.

⁴⁷ Ks. Kuusela 2021, s. 93–94. Kuusela tarkastelee asiaa EU:n kilpailuoikeudellisesta näkökulmasta, mutta ymmärtääkseni kritiikki kohdistuu myös laajemmin oikeudenmukaisuuden kaventamiseen yleisten intressien kustannuksella.

⁴⁸ Ervo 2012, s. 11. Vrt. kuitenkin julkisasiamies Pikamäen ratkaisuehdotus, alaviite 76, jonka mukaan Ibrahim ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta 2016-tuomion kohdassa 252 yleisen edun huomioon ottamisen mahdollistavat olosuhteet rajoitetaan vain terrorismia tai muita erityisten arkaluonteisten kysymysten alaan kuuluvia rikoksia koskevaan menettelyyn.

⁴⁹ Mantila 2020, s. 140.

Tällöinhän olisi jopa itsestään selvää, että itsekriminointisuojaan voisi poissulkea julkisen intressin painavuudella ja asian ”vähäisellä merkityksellä”. Kuitenkin julkisen intressin vastapainoilla on tärkeä oikeusvaltiollinen ulottuvuus, jolla ainakin pyritään varmistamaan muiden tärkeinä pidettyjen arvojen toteutusta.⁵⁰ Myös Priit Pikamäe on katsonut, ettei seuraamusmenettelyn taustalla olevalla yksityisellä edulla ole merkitystä itsekriminointisuojaan määrittämisen kannalta.⁵¹

Itsekriminointisuojaan taustalta onkin löydettävissä jännite asian selvittämisen ja selvittämiskeinojen oikeusturva-aspektien välillä. Esimerkiksi Lauri Hormia on katsonut todistamiskieltojen osalta kyseessä olevan valtion itserajoitus, jossa valtio luopuu totuudentutkimisintressin ehdottomasta toteuttamisesta.⁵² Riittävä huomio tulee kiinnittää myös kansalaisten näkökulmaan hallintoprosessin funktioista, joista keskeisenä voidaan todennäköisesti pitää oikeusriitojen ratkaisufunktiota.⁵³ Tällä tavoin prosessuaalinen oikeudenmukaisuus kytkeytyy myös koettuun oikeudenmukaisuuteen. Todistelua koskevat säännöt rajaavat rikosprosessissa sitä, mikä on laillista näyttöä rikosoikeudenkäynnissä. Tietyin variaatioin sääntöjä voidaan soveltaa myös hallinnollisessa oikeudenkäynnissä.⁵⁴ Kun rajaukset on otettu huomioon, tuomioistuimen tiedossa on, mihin selvityksiin päätös voidaan perustaa.⁵⁵

2.3 Ratkaisemisen periaatteet

2.3.1 Virallisperiaate

Erityisesti hallintoprosessille ominaisena on pidetty sitä, että hallintotuomioistuimella on viimekätinen velvollisuus huolehtia siitä, että valituksenalainen asia tulee selvitettyksi ja oikeusturva toteutuu. Tämän velvollisuuden on katsottu jopa muodostavan yksilön oikeusturvan perustan hallintoprosessissa.⁵⁶ Tässä tehtävässään tuomioistuin ei ole sidottu vain osapuolten esittämiin tosiseikkoihin.⁵⁷ Tuomioistuimen vastuulla ei kuitenkaan ole tutkimisperiaatteen mukaisesti omatoimisesti hankkia asian ratkaisemiseksi tarvittavaa

⁵⁰ Ervo 2012, s. 13.

⁵¹ Julkisasiamies Pikamäen ratkaisuehdotus, k. 106.

⁵² Hormia 1978, s. 48–49

⁵³ Siitari-Vanne 2005, s. 163.

⁵⁴ Esim. HE 29/2018 vp, s. 151: Säännös (83 §) vastaisi keskeisiltä periaatteiltaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:n säännöksiä hyödyntämiskiellosta yleisissä tuomioistuimissa.

⁵⁵ Vastaavasti rikosprosessin osalta, Tapanila 2021, s. 598.

⁵⁶ Halila 2000, s. 273,

⁵⁷ Mantila 2020, s. 99.

selvitystä, vaan ohjata käsittelyperiaatteen mukaisesti asianosaiset itsensä toimittamaan tarvittavat selvitykset.⁵⁸ Tämä virallisperiaatteeksi kutsuttu ohjaus- ja selvitysvelvollisuus ilmenee erityisesti HOL 35 §:stä, jonka mukaan hallintotuomioistuimella on velvollisuus johtaa oikeudenkäyntiä ja HOL 37 §:stä, jonka mukaan tuomioistuimen tulee huolehtia siitä, että asia tulee selvitettyksi.

Eri periaatteiden muodostama kokonaisuus ei ole mikään absoluuttinen toimintamalli, vaan määräytyy asia- ja tilannesidonnaisesti.⁵⁹ Yleisesti on katsottu, että virallisperiaate takaisi sen, että prosessuaalinen totuus on riittävän lähellä aineellista totuutta, ja että asiassa olisi selvää, mitä hallintoprosessin osapuolet ovat tietoisesti päättäneet selvittää tai jättää selvittämättä.⁶⁰ Virallisperiaatteen tarkoitus on myös turvata prosessin oikeudenmukaisuus ja antaa oikeussuojaa huolimatta asianosaisten prosessitaidoista.⁶¹ Virallisperiaatteen sisältöön vaikuttaa myös hallintotuomioistuimen vaatimukset puolueettomuudesta, riippumattomuudesta ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaamisesta. Toisaalta virallisperiaatteen voimakkuuteen vaikuttaa se, turvaututaanko asiassa todistustaakkasääntöihin.⁶²

2.3.2 Selvitykset, seikat ja näyttökynnys

Yhtenä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja oikeusturvan saatavuuden ilmentymänä on pidetty hallintotuomioistuimen ratkaisupakkoa, joka ilmenee HOL 79 §:stä; hallintotuomioistuimen on annettava päätöksessään ratkaisu esitettyihin vaatimuksiin. Hallintotuomioistuimella on säännöksen perusteella velvollisuus sekä tutkia esitetty vaatimus että antaa siihen sisällöllinen ratkaisu.⁶³ On toisaalta myös niin, että hallintovalituksen osalta hallintoviranomaisen menettelyä tutkitaan myös *ex officio*, eikä tutkiminen siis rajaudu pelkästään esitettyihin vaatimuksiin.⁶⁴

Lähtökohtana asian selvittämisessä hallintoprosessissa on HOL 37 §, jonka mukaan hallintotuomioistuimen on huolehdittava siitä, että asia tulee selvitettyksi ja tarvittaessa

⁵⁸ Kallioinen 2004, s. 100.

⁵⁹ Mäenpää 2019, s. 318.

⁶⁰ Tarkka 2018, s. 539.

⁶¹ Mäenpää 2019, s. 317, Mantila 2020, s.99.

⁶² Mantila 2020, s. 99.

⁶³ HE 29/2018 vp, s. 143.

⁶⁴ Koivuluoma – Paso – Saukko – Tarukannel – Tolvanen 2020, s. 74.

osoitettava asianosaiselle tai päätöksen tehneelle viranomaiselle, mitä lisäselvitystä asiassa tulee esittää. Hallintoprosessilain sääntelyä on kritisoitu mm. siitä, että hallintotuomioistuimen asian selvittämisvelvollisuuden sisältö on suhteellisen epäselvä, ja on johtanut näytön arvioinnin esittämisessä hallintotuomioistuinten päätöksissä epämääräisyyteen – päätöksistä ei riittävän selkeästi ilmene, kenen olisi tullut selvittää ja mitä.⁶⁵

Asian ratkaisemisen kannalta oleellinen on HOL 79 §, jonka mukaan hallintotuomioistuimen tulee harkita kaikkia esiin tulleita seikkoja ja päättää, mihin seikkoihin ratkaisu voidaan perustaa. *Esiin tulleet* seikat siis rajaavat oikeudenkäyntiaineiston ja sen, mihin asioihin ratkaisu voidaan perustaa. Sen ymmärtämiseksi, mitkä seikat ovat vaikuttaneet ratkaisuun, oleellinen on vielä HOL 87 §, jonka mukaan hallintotuomioistuimen perusteluista on ilmentävä sovelletut lainkohdat sekä se, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet ratkaisuun ja mihin oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Oikeudenkäynnin luonnehdinta epistemologisena tapahtumana kuvaakin osuvasti oikeudenkäynnin olemusta; keskeistä on, milloin tuomioistuimen voidaan katsoa tietävän jotakin tai milloin tiettyä väitettä voidaan pitää totena.⁶⁶

Hallintoprosessissa on kuitenkin epämääräisyyttä oikeus- ja todistustositseikkojen, selvitysten ja tosiseikkojen sekä tosiseikkojen ja todisteiden erottelussa. Eri ilmiöiden erottelu olisi kuitenkin oleellista, jotta prosessin johdosta vastaava tuomioistuin tietäisi, mitä on tekemässä ja erityisesti, jotta osapuolet voisivat asianmukaisesti harkita omia prosessitoimiaan suhteessa hallintotuomioistuimen toimiin.⁶⁷ Seikan on katsottu tarkoittavan konkreettista tosiseikkaa, kun taas selvitys tarkoittaisi kaikkea aineistoa, johon ”seikka” sisältyy.⁶⁸ Toisaalta on katsottu, että selvityksen ja seikan välinen suhde voisi olla juuri päinvastainen, jolloin asiassa saatu selvitys muodostaisi päätösharkinnan pohjana olevan kokonaisuuden, jota ei voisi yksilöidä erillisiksi konkreettisiksi seikoiksi.⁶⁹ Oli käsitys mikä hyvänsä, niin yleisesti ottaen päätöksenteon perusteena on aineisto, josta osa voi olla riidatonta ja osa riidanalaista. Yleisprosessuaalisin termein selvitys rinnastuu näyttöön.⁷⁰

⁶⁵ Koivuluoma – Paso – Saukko – Tarukannel – Tolvanen 2020, s. 74 – 75.

⁶⁶ Jämsä 2021, s. 13.

⁶⁷ Koivuluoma – Paso – Saukko – Tarukannel – Tolvanen 2020, s. 80.

⁶⁸ Tarukannel – Jukarainen 1999, s. 292.

⁶⁹ Vihervuori 2004, s. 503, Tarkka 2018, s. 520.

⁷⁰ Tarkka 2018, s. 520.

Joka tapauksessa, selvityksen riittävyyttä arvioitaessa ei hallintoprosessissa sovelleta mitään kiinteää näyttökynnystä, vaan selvityksen riittävyys arvioidaan tapauskohtaisesti. Yleisesti ottaen näytön riittävyys on hallintoprosessissa monessa suhteessa epäselvä ja monitahoinen kysymys.⁷¹ Näyttökynnyksen korkeus vaihtelee riippuen mm. asian laadusta, merkityksestä, julkisen intressin voimakkuudesta, oikeuskysymysten keskeisyydestä ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista.⁷² Sinänsä oikeuskirjallisuuden perusteella ei olisi estettä luoda eri asiaryhmille sopivia normaalinäyttökynnyksiä.⁷³ Selvityksen riittävyyttä koskevaa tutkimusta on kuitenkin hallintoprosessissa suhteellisen vähän, ja johtoa joudutaan hakemaan yleisen lainkäytön todistelua koskevasta tutkimuksesta.

2.3.3 Vapaa todistusteoria- ja harkinta

Hallintoprosessissa sovelletaan yleisprosessuaalista vapaata todistusteoriaa. Teoria jaetaan kahteen elementtiin; siihen, että tuomioistuin saa käyttää päätöksensä perusteena mitä tahansa tietoonsa saamaa selvitystä ja siihen, että saadun selvityksen näyttöarvon määrittäminen on vapaata ja sääntöihin sitomatonta.⁷⁴ Selvityksen hankkimista eikä sen merkityksen arviota ei siis ole rajoitettu. Tähän liittyen myöskään yksityiskohtaista sääntelyä selvityksen uskottavuuden arvioinnista tai todistusvoiman harkinnasta ei ole.⁷⁵ On kuitenkin huomattava, että vaikka harkinta on vapaata, sen ei tule olla mielivaltaista.⁷⁶ Osaltaan huomionarvoista on myös vapaan todistusteorian lähtökohtainen idealistisuus, koska myös inhimillisten kognitiivisten kykyjen rajat asettavat rajat myös todistusharkinnalle.⁷⁷ Sääntelyn joustavuus on johdettavissa jälleen hallintoprosessissa esiintyvien tilanteiden moninaisuuteen, jolloin päätösharkintaa tulee voida sopeuttaa erilaisiin oikeussuhteisiin ja päätöstyyppeihin.

On katsottu, että vaikka sinänsä hallintoprosessissa yleisperiaatteena on vapaa todistusteoria, niin sen sisältöä kuvaa paremmin ilmaisu itsenäinen selvitysharkinta. Useimmiten tuomioistuinten päätöksenteon perustaksi selvitystä hankitaan muulla kuin sananmukaisesti

⁷¹ Mantila 2021, s. 964.

⁷² Mäenpää 2019, s. 495.

⁷³ Mantila 2021, s. 964.

⁷⁴ Pölönen 2003, s. 144. Vrt. Koulu 2012, s. 252, jonka mukaan tämä ilmentää virallisperiaatetta hallintoprosessissa.

⁷⁵ Mäenpää 2013, V OIKEUDENKÄYNTI HALLINTOASIOISSA -> 7. Oikeudenkäynnin perusteet hallintotuomioistuimessa -> Hallintoprosessin prosessiperiaatteet-> Yleisprosessuaaliset periaatteet hallintoprosessissa

⁷⁶ Tapanila 2021, s. 603.

⁷⁷ Mantila 2021, s. 958.

todistelulla.⁷⁸ Tällä tarkoitetaan sitä, että tosiasioita ei yleensä todistella erikseen suullisessa käsittelyssä todistajien, asianosaisten tai asiantuntijoiden avulla.⁷⁹ Tässä hallintoprosessi eroaakin muista prosesseista, joille välittömyysperiaate on ollut todistusharkinnan luotettavuutta takaava perusvaatimus. Toki välittömyys tulee ottaa hallintoprosessissa mm. suullisen kuulemisen yhteydessä huomioon.⁸⁰ Selvityksen arvioinnissa Mäenpään mukaan keskeistä on se, mitä selvitystä tuomioistuin voi itsenäisesti havainnoiden, analysoiden ja päätellen pitää sekä luotettavana että ratkaisun kannalta relevanttina.⁸¹ Itse lisäisin tähän nyt kyseessä olevan tutkimuskysymyksen kannalta oleellisena: keskeistä on myös sen arviointi, onko yksilön oikeuksia suojaavat oikeussuojatakeet riittävällä tavalla huomioitu selvitystä hankittaessa. Tällaisen tuomarin tai tuomioistuimen laajan harkintavallan on katsottu ilmentävän oikeusjärjestykseen sisällytettyä yhteiskuntamoraalia heijastavaa instrumenttia, joka toimii konkreettisena siltana oikeuden ja moraalin välillä estäen moraalin yksityistymistä ja oikeuden legalisoitumista.⁸² Kysymys vapaasta todistusteoriasta kytkeytyy näin vahvasti hallintoprosessin tuomioistuinjohtoisuuteen ja tuomioistuimen selvitysvelvollisuuteen (virallisperiaatteeseen).

⁷⁸ Asian selvittämisestä ja todiste-termin laajemman hyödyntämisen mahdollisuuksista hallintoprosessissa, ks. Tolvanen – Tarukannel 2011, s. 1107–1129.

⁷⁹ Koivuluoma – Paso – Saukko- Tarukannel - Tolvanen 2020, s. 79.

⁸⁰ Mantila 2020, s. 103.

⁸¹ Mäenpää 2019, s. 45

⁸² Ervo 2005, s. 74.

3 Itsekriminointisuoja yleisesti

3.1 Itsekriminointisuojan tarkoitus

Itsekriminointisuojan on katsottu olevan prosessilajien väliset rajat ylittävä yksilön autonomiaa ja ihmisarvoa suojaava periaate. Periaatteella tarkoitetaan sitä, että kukaan ei ole velvollinen myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä toteamiseen, ja näin sillä on vahva yhteys syyttömyysolettamaan. Oleellista siis on toimimisvelvollisuudesta vapauttaminen syyllisyyden selvittämisessä.⁸³ Oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen edellyttää, että syyttäjän on näytettävä syyte toteen turvautumatta näyttöön, joka on saatu syytetyn tahtoon pakolla tai painostamisella vaikuttamalla.⁸⁴ Sen sijaan sellaiset todisteet, jotka ovat olemassa henkilön tahdosta riippumatta eivät ole itsekriminointisuojan piirissä, esimerkiksi siis erilaiset ihmisestä saadut näytteet, joiden saamiseksi edellytetään vain passiivista sietämistä.⁸⁵

Vaikka itsekriminointisuoja ei ole nimenomaisesti mainittu EIS:ssa sen on katsottu EIT:n oikeuskäytännössä olevan artikla 6.1:n mukaisen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ydintä.⁸⁶ Sen arvoperustan katsotaan sisältävän sekä moraalisen että muodollisemman menettelyllisen puolen, koska suojan kohteena on paitsi syytetyn persoona myös tasavertaisen oikeudenkäynnin mahdollistaminen.⁸⁷ Itsekriminointisuojan arvoperustasta ei kuitenkaan ole varsinaista yksimielisyyttä, mikä osaltaan vaikuttaa siihen, että sen ulottuvuudetkaan eivät ole yksiselitteisiä. Sen on katsottu mm. olevan ihmisen arvokkuutta korostava elementti, koska tällöin henkilön ei tarvitse aiheuttaa itselleen harmia.⁸⁸ Toisaalta sen on katsottu olevan osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja sen on katsottu suojaavan henkilön henkistä yksityisyyttä, kun hän voi valita, mitä informaatiota hän itsestään kertoo. On myös esitetty, että se suojaaa puolustautumisoikeuksien ja puolustautumisstrategian vapaata muodostamista.⁸⁹

⁸³ Ervo 2008, s. 361–362.

⁸⁴ EIT *Marttinen v Suomi* 2009, k. 60.

⁸⁵ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 422.

⁸⁶ ” Although not specifically mentioned in Article 6 of the Convention, the rights relied on by the applicant, the right to silence and the right not to incriminate oneself, are generally recognised international standards which lie at the heart of the notion of a fair procedure under Article 6” Itsekriminointisuoja koskien on säännös myös YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa (KP-sopimus). Sen 14 artikla 3(g) kohdan mukaan jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä.

⁸⁷ Ervo 2005, s. 237.

⁸⁸ Tätä on kritisoitu mm. siitä, että itsekriminointisuoja koskee kaikkia, myös ”syyttömiä” henkilöitä.

⁸⁹ Laajan katsauksen itsekriminointisuojan funktioista antaa: Lamberigts 2016, s. 420–428.

Oikeuden syvärakenteen osalta yksilönvapaus on lähinnä nähty sen oikeuttajana.⁹⁰ Yhteenkokoavasti on päätelty, että EIT:n itsekriminointisuojaan ytimessä olisi se, että ”ihmisarvon ja ihmisen vapauden kunnioittaminen edellyttää, että jokaisella epäillyllä on täysi vapaus päättää suhtautumisesta häntä vastaan esitettyihin syytöksiin”.⁹¹

Itsekriminointisuoja on lähtökohtaisesti rikosprosessuaalinen käsite, ja rikosprosessin ulkopuolella periaatteella on merkitystä, kun kyseessä ovat tiedot, jotka liittyvät syyllisyyden toteennäyttämiseen. Syyllisyyskin on käsitteenä rikosprosessuaalinen; *hallintoprosessissa ei sen perinteisessä merkityksessä tuomioistuimen taholta etsitä syyllistä*. Itsekriminointisuojaan lähtökohtana on kuitenkin oikeusturva yleisesti ottaen valtiovaltaa vastaan. Yksilön oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin arvioinnin kannalta ratkaisevaa ei voi olla se, missä asia organisatorisesti käsitellään ja siksi sillä voi olla merkitystä myös hallintoprosessissa käsiteltävissä asioissa.⁹² Itsekriminointisuoja ei kuitenkaan ole ehdoton rikosprosessissakaan, vaan kysymys on siitä, minkälaista vastentahtoista pakkoa tietojen hankkimiseksi on käytetty ja kokonaisharkinnasta oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden osalta. Itsekriminointikiellon aktualisoituminen vaatii siis sekä rikosepäilyä että pakkokeinoa tai sen uhkaa.⁹³

Toisaalta ei ole niinkään, että yksiselitteisesti voitaisiin todeta itsekriminointisuojaan kuuluvan ainoastaan rikosprosessiin. EIT:n käytännössä rikossyytteistä päättäminen on saanut autonomisen merkityksen, eikä näin ollen käsitettä voida (ehkä) rajata tiukasti vain kansallisella tasolla määritetyn rikosoikeudenkäynnin syytetyn tai hänen läheisensä oikeudeksi. On mahdollista, että rikosprosessin syytetty joutuu antamaan rikosoikeudenkäynnin ulkopuolella tietoja, jotka tosiasiaassa edesauttavat syyllisyyden selvittämistä.

3.2 Itsekriminointisuojaan kiinteästi liittyvä pakko

Lähtökohta kaikelle itsekriminointisuojaalle on, että ketään ei saa pakottaa antamaan tietoja omasta syyllisyydestään. Sen lisäksi, että sillä suojataan syytettyä ylipäänsä, on sillä tarkoitus myös suojata syytettyä viranomaisten sopimattomalta ja sääntöjenvastaiselta pakolta (improper

⁹⁰ Jämsä 2020, s. 217.

⁹¹ Julkisasiainministeriön ratkaisuehdotus k. 99. Hän viittaa Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta 1996 -tuomion tuomari Martensin erivän mielipiteen, johon tuomari Kūris yhti, 9 ja 10 kohtiin.

⁹² Virolainen – Pölonen 2004, s. 314. Käsitteiden syyte-käsitettä autonomisessa merkityksessä luvussa 4.2.1.

⁹³ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 421.

compulsion).⁹⁴ Suoja ei ulotu kuitenkaan vain syyllisyyttä koskeviin lausumiin, vaan se koskee myös tietoja, joita voidaan käyttää syytetyn vahingoksi todistelemalla hänen kertomuksensa muuttumista, ristiriitaisuutta tai hänen yleistä epäluotettavuuttaan.⁹⁵ Huomattavaa on kuitenkin, että vapaaehtoisesti annettujen tietojen osalta ei ole kysymys itsekriminointisuojaan vastaisesti hankituista tiedoista, vaan tietojen vaatimista on tullut tehostaa sanktiolla.

Pakottamiskiellolla katsotaan turvattavan sitä, ettei ketään voida pakkokeinoin saadun tunnustamisen perusteella tuomita rikoksesta.⁹⁶ Tämä on erityisesti pidettävä mielessä, kun arvioidaan itsekriminointisuojaan hallintoprosessuaalista ulottuvuutta. Merkillepantavaa on kuitenkin, että EUT:n mukaan vaikenemisoikeus kattaa sellaiset seikat, joilla voi olla syyllisyyden toteamisen lisäksi merkitystä *hänelle määrättävän seuraamuksen osalta*.⁹⁷

EIT on *Jalloh*-ratkaisussaan todennut, että tarkasteltaessa sitä, onko menettely rikkonut itsekriminointisuojaan ydinolemusta, tulee tarkasteltaviksi pakon laatu ja aste, prosessuaalisten oikeussuojakeinojen saatavuus, se, miten saatua aineistoa hyödynnetään sekä julkisen intressin painoarvo. Tapauksessa julkisella intressillä tarkoitettiin sitä, että käytetty pakko (oksetusaineiden pakolla syöttäminen) ei ollut tasapainossa sen kanssa, että kyseessä oli pieni huumausaine-erä, jonka hallussapidosta oli määrätty lyhyt ehdollinen vankeusrangaistus.⁹⁸ Julkinen intressi voidaan mahdollisesti useastikin perustella painavammaksi, kuin tietojen antamisesta kieltäytymisen, ja punninnan konkreettinen tekeminen voi olla hyvin vaikeaa. Onkin siis painotettava kokonaisarvion tekemistä siitä, onko oikeudenkäynti muodostunut oikeudenmukaiseksi.⁹⁹

EIT:n oikeuskäytännöstä ei ole saatavilla selkeää vastausta siihen, missä määrin pakon laadulle annetaan painoarvoa. Pakon astetta on arvioitu ratkaisussa *Lückhof ja Spanner*, jossa EIT totesi, että vaikka sakkorangaistuksiin liittyi vankeustuomio, oli niiden erityispiirteet ja lyhyys huomioiden katsottava, ettei sitä voitu tulkita välittömäksi painostukseksi.¹⁰⁰ Pakon asteen ja

⁹⁴ John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta 1996, k. 45.

⁹⁵ Ibrahim ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta 2016, k. 268.

⁹⁶ HE 86/2012 vp, s. 6.

⁹⁷ D.B. v. Consob 2021, k. 40. Julkisasiainmies Pikamäen ratkaisuehdotuksen kohta 104: periaatetta voidaan soveltaa rikosoikeuden alaan kuuluvassa hallinnollisessa menettelyssä, koska EIT:n ratkaisukäytännössä käytetyt ilmaisut ”syyllisyys” ja ”rangaistus” perustuvat vain yksittäisten tapausten tosiseikaston erityislaatuun.

⁹⁸ Jalloh v. Saksa 2006, k. 117 - 119. Tapausta on tulkittu myös siten, että kriteereihin ei kuuluisi julkisen intressin arvioimista, ja että tämän punninnan konkreettinen tekeminen olisi hyvin vaikeaa. Ks. Nilsson 2019, s. 293–294.

⁹⁹ Nilsson 2019, s. 294, 292. Ks. myös SA-Capital Oy v. Suomi 2019, k. 69.

¹⁰⁰ Lückhof ja Spanner v. Itävalta 2008, k. 54.

laadun osalta on viitattu myös oikeasuhtaisuuden käsitteeseen, jolla on haettu sitä, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti EIS:n ja KP-sopimuksen mukaisena edellyttää keinon ja tarkoituksen oikeasuhtaisuutta.¹⁰¹

Yleisesti ottaen EIT-ratkaisuissa on katsottu, että kaikki vaikuttaminen syytetyn tahtoon rangaistuksella, uhkasakolla tai muulla suoralla oikeudellisella sanktiolla on kiellettyä.¹⁰² Myöskään suomalaisessa oikeuskäytännössä ei ole määritelty, minkälainen pakko voisi olla niin lievää, ettei sitä katsottaisi itsekriminointisuojaan vastaiseksi. Sen sijaan KKO on todennut, että itsekriminointisuoja koskevan periaatteen sisältö ja merkitys ei ole kaikissa soveltamistilanteissa tarkasti jäsentynyt, eivätkä sen vaikutukset ole kaikissa tilanteissa samanlaisia.¹⁰³

Ruotsin oikeudessa suhteessa pakkoon itsekriminointisuojaan edellytyksenä on omaksuttu ainakin osassa erityislainsäädäntöä kompromissinomaisen linja, jossa viranomaisten mahdollisuuksia vaatia sakon uhalla tietoja on rajoitettu. Tällöin edelleen voidaan vaatia selvityksiä, mutta niitä ei voida ”pakottaa” keneltäkään taloudellisten seuraamusten uhalla. Tällä katsotaan olevan merkitystä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kokonaistarkastelussa pakon laadun ja voimakkuuden osalta.¹⁰⁴

Oleellista, ja erotettava asia on kuitenkin se, missä menettelyssä selvitystä hankitaan. Kun kyseessä on *oikeudenkäynnissä hankittava todistelu*, pakon kriteeri täyttyy sillä, että todistamasta kieltäytyvään voidaan kohdistaa oikeudenkäymiskaassa määriteltyjä pakkokeinoja (OK 17:62–64 §). Ilman syytä asiaan kuuluvan seikan salaaminen on taas perätön lausuma, jonka antaminen on rangaistavaa rikoslain 15 luvussa säännellysti. Henkilöä ei siis voida rangaistuksen uhalla pakottaa todistamaan.¹⁰⁵

3.3 Nykysääntelyn kotimainen tausta

Hallintolainkäyttölaiissa (586/1996) ei ollut säännöksiä itsekriminointisuojusta tai hyödyntämiskiellosta. Kun OK:n todistelussäännöksiä muutettiin vuonna 2015, katsottiin, että myös hallintolainkäyttölain todistelussäännöksiä tulisi muuttaa niin, että ne olisivat

¹⁰¹ Tarkka 2016, s. 495; Hormia 1978, s. 196.

¹⁰² Ks. esim. Funke v. Ranska 1993, Quinn v. Irlanti 2000 ja Marttinen v. Suomi 2009

¹⁰³ KKO 2009:80, k.16. Tapauksessa tietojen antaminen konkurssissa oli tapahtunut painostusvankeuden uhalla, ja tämän katsottiin merkitsevän pakkoa (k. 21)

¹⁰⁴ Nilsson 2019, s. 301.

¹⁰⁵ HE 29/2018 vp, s. 135 – 136.

yhteensopivat OK:n säännösten kanssa. Tavoitteena oli, että eri tuomioistuinten todistelusäännöksissä ei olisi muuta kuin käsiteltävien asioiden laadusta johtuvia eroja. Hallintolainkäyttölain muuttamista koskevaan hallituksen esitykseen otettiin todistajan vaitiolo-oikeutta koskeva säännös, jonka mukaan todistaja olisi saanut kieltäytyä todistamasta siltä osin, kuin todistaminen olisi ilmaissut seikan, jonka kertominen olisi voinut saattaa syytteen tai rangaistuksen luonteisen hallinnollisen seuraamuksen vaaraan hänet tai hänen läheisensä. Vaitiolo-oikeus koski siis myös hallinnollisia sanktioita. Hallituksen esityksen perusteluiden mukaan tällainen vaitiolo-oikeus perustui jokaisen oikeuteen olla myötävaikuttamatta syyllisyyden tai hallinnollisen rangaistusseuraamuksen selvittämiseen.¹⁰⁶ LaV kuitenkin katsoi, että itsekriminointisuoja on asianmukaista tarkastella yhdessä hyödyntämiskieltoa koskevan sääntelyn kanssa, ja koska hyödyntämiskieltoa koskevia säännöksiä ei ollut kyseisessä esityksessä, vaitiolo-oikeutta koskeva säännös poistettiin.¹⁰⁷

Hallintoprosessilain hallituksen esityksen luonnoksessa vaitiolo-oikeudelle annettiin erittäin laaja soveltamisala, koska sen mukaan *jokainen* olisi saanut kieltäytyä kertomasta seikan, jonka kertominen saattaisi hänet tai häneen 12.1 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syytteen tai hallinnollisen seuraamuksen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen tai häneen mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen.¹⁰⁸ Vaikka säännöstasolla vaikuttaa siltä, että vaitiolo-oikeutta olisi haluttu laajentaa koskemaan kaikkia hallinnollisia seuraamuksia, hallituksen esityksessä kuitenkin täsmennettiin, että vaikenemisoikeus koski rangaistuksenluonteista hallinnollista seuraamusta. Erityisesti Verohallinto ja KHO vastustivat itsekriminointisuoja ehdotetun sanamuodon mukaisessa laajuudessa ja katsoivat, että säännösehdotus laajentaisi itsekriminointisuojan soveltamisalaa hallinnollisten seuraamusten osalta huomattavasti EIT:n oikeuskäytäntöön verrattuna. On kuitenkin huomattava, että KHO ei sinänsä vastustanut laajentamista rangaistuksenluonteisiin hallinnollisiin seuraamuksiin, vaan piti laajentamista kaikkiin hallinnollisiin seuraamuksiin uhkana hallinnon toiminnalle. KHO myös katsoi, että itsekriminointisuoja koskevaa kokonaisuutta tuli vielä jatkovalmistella, ja ehdotti tämän yhdistämistä hallinnollisia sanktioita koskevan yleislainsäädännön valmisteluun.¹⁰⁹

¹⁰⁶ HE 245/2014 vp s. 1, 27 ja 13.

¹⁰⁷ LaVM 23/2014 vp, s. 4

¹⁰⁸ Hallituksen esitysluonnos, s. 212.

¹⁰⁹ OM:n julkaisu 48/2017, s. 106, 107 ja 113–114.

Oikeusministeriö olikin asettanut vuonna 2017 työryhmän, jonka tehtävänä oli arvioida rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia koskevan yleisen lainsäädännön tarve ja laatia ehdotus lainvalmistelun tukena käytettäväksi hallinnollisten seuraamusten sääntelyperiaatteiksi. Työryhmä päätyi siihen, että hallinnollisia seuraamuksia ei ollut ainakaan siinä vaiheessa tarpeen erikseen säännellä, mutta totesi itsekriminointisuojan osalta, että itsekriminointisuoja on osana perustuslain 21 §:ssä turvattu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeita otettava huomioon hallinnollisia sanktioita koskevia säännöksiä sovellettaessa. Lisäksi työryhmä totesi, että hallinnollisia sanktioita koskevan lainsäädännön yhteydessä itsekriminointisuojan kannalta merkityksellisten tiedonsaantioikeuksien käsitteleminen on tarpeen, vaikka on sinänsä selvää, että itsekriminointisuoja on otettava huomioon säännöksiä sovellettaessa.¹¹⁰

3.4 Tietoisuus itsekriminointisuojusta ja oikeus avustajaan

Hallituksen esityksen mukaan hyödyntämiskielto­säännöksen (HOL 83 §) soveltaminen ei välttämättä edellytä, että oikeudenkäynnin osapuoli vetoaa säännökseen.¹¹¹ Virallisperiaatteen merkitys siis korostuu tilanteissa, joissa osapuoli ei tunnista, että selvitystä on hankittu lainvastaisesti.¹¹² Selvityksen hankkimistavan osalta tuomioistuimella onkin vastuullaan arvioida asiaa ainakin siltä kannalta, onko henkilö ollut selvitystä antaessaan ylipäänsä tietoinen siitä, että hänellä olisi ollut oikeus vedota itsekriminointisuojaan. On korostettu sitä, että vapaa todistusharkinta merkitsee paitsi vapautta myös vastuuta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kokonaisuudesta.¹¹³

Hallintoprosessin todistajaa suojaa HOL 78 §, jonka mukaan tuomioistuimen puheenjohtajan on ennen todistajan kuulemistä tiedusteltava, onko kuultavalla oikeus kieltäytyä todistamasta. Rinnakkaisissa prosesseissa itsekriminointisuojusta tiedottaminen taas hoituu esitutkinnassa - esitutkintalain 7:10 §:n mukaan epäillylle tulee ilmoittaa itsekriminointisuojusta rikoksensa selvittämisessä. Näin ollen on mahdollista ajatella, että henkilö saa tiedon oikeudestaan myös rinnakkaisten prosessien osalta, mutta toisaalta asian voi katsoa jäävän osittain henkilön oman ymmärryksen varaan hallintoprosessin osalta.

¹¹⁰ OM:n julkaisu 48/2017, s. 36.

¹¹¹ HE 29/2018 vp, s. 151.

¹¹² Vrt. kuitenkin Tapanila 2013, s. 433, jonka mukaan tuomioistuimen velvollisuutena ei ole selvittää rikosprosessissa kaikkia lainvastaisuuksia, joihin asianosaiset eivät ole itse kiinnittäneet huomiota.

¹¹³ Tarkka 2016, s.502.

Vaikka ketteryyteen pyrkivässä hallintoprosessissa informointivelvollisuuden laajentaminen on ymmärrettävästi epämieluisaa, on samaan hengenvetoon todettava, että kyseinen velvollisuus ei ole Pohjoismaissa vieras konstruktio. Tanskan oikeuden mukaan viranomaisten tulee informoida itsekriminointisuojusta, eli että tiedonantovelvollisuutta ei ole sellaisten tietojen osalta, joilla voi olla merkitystä rikossyytteen kannalta.¹¹⁴ Myös Norjan hallintolain mukaan viranomaisella on hallinnollisten sanktioiden osalta velvollisuus informoida mahdollisesta oikeudesta itsekriminointisuojaan.¹¹⁵ Viranomaisen informointivelvollisuus itsekriminointisuojusta onkin mielestäni varteenotettava mahdollisuus, ottaen huomioon tämän velvollisuuden tärkeyden rikosoikeuden puolella. Tähän kiinnitettiin huomiota hallintoprosessilain lausuntokierroksella, ja katsottiin, että kun ratkaisun KKO 2012:45¹¹⁶ jälkeen Suomessa on tullut välttämättömäksi Yhdysvalloista tuttu Miranda-tyyppinen itsekriminointisuojusta informointi, niin tämän tendenssin tulisi näkyä myös hallintolainkäytössä.¹¹⁷

EIT on myös katsonut, että tärkeä prosessuaalinen tae rikosasioissa on se, että syytetyllä on jo varhaisessa vaiheessa mahdollisuus saada asianajaja, jonka tehtävänä on siis mm. huolehtia siitä, että syytetty ei joudu myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen. EIT:n mukaan tämä korostuu erityisesti vakavimmissa rikossyytteissä, jolloin oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on taattava korkeimmalla mahdollisella tasolla.¹¹⁸ Toisaalta myös korkeimman oikeuden ratkaisuissa korostuu se, että oikeudella avustajaan pyritään yleisesti ottaen turvaamaan itsekriminointisuoja.¹¹⁹ Hallintolainkäytössä on taas perinteisesti pidetty tavoiteltavana sitä, että oikeudenkäynti hallintotuomioistuimissa voitaisiin järjestää ilman oikeusoppinutta avustajaa.¹²⁰ Sinänsä HOL 30 § turvaa oikeuden käyttää asiamiestä tai avustajaa, mutta itsekriminointisuojan kriittinen arviointi tuomioistuimen taholta korostuu, jos henkilö ei ole käyttänyt avustajaa omassa prosessissaan.

¹¹⁴ Lov om retssikkerhed ved forvaltningens anvendelse af tvangsindgreb og oplysningspligter, kapitel 4, § 10.

¹¹⁵ Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker, kapittel IX, § 48.

¹¹⁶ Tapauksessa oli itseasiassa kysymys oikeudesta käyttää avustajaa, ja kun epäilty ei ollut yksiselitteisesti luopunut tästä oikeudesta, myös itsekriminointisuojan vastaisesti hankittuja lausumia rasitti oikeudenloukkaus - epäillyn oikeudella avustajan käyttöön heti esitutinnan alusta alkaen turvataan epäillyn itsekriminointisuoja.

¹¹⁷ Pasi Pölösen asiantuntijalausunto 2018, s.6.

¹¹⁸ Salduz v. Turkki 2008, k.54.

¹¹⁹ Ks. KKO 2012:45, KKO 2016:76, KKO 2016:96

¹²⁰ Kallioinen 2004, s. 100.

4 Itsekriminointisuoja ja monta puolta

4.1 Säännelty itsekriminointisuoja

4.1.1 Todistajan itsekriminointisuoja rinnakkaisissa prosesseissa

Hallintoprosessilakiin itsekriminointisuoja koskeva säännös tuli hyvin suppeassa muodossa verrattuna esitysluonnoksen muotoiluun. HOL 69.4 §: mukaan

Todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikan, jonka kertominen saattaisi hänet tai häneen 1 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen tai häneen mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen.

Sanamuotonsa mukaan säännös ei siis koske hallintolainkäyttöasian asianosaisia, vaan ainoastaan hallintoprosessissa todistajan asemassa kuultavaa henkilöä.¹²¹

Vaikka HOL 69.4 §:ssä ei säännöksen tasolla ole tätä ilmennetty, hallituksen esityksen perusteella vaikenemisoikeus on nimenomaan ns. rinnakkaisissa prosesseissa, joita arvioidaan seuraavaksi esittelemilläni kriteereillä.¹²² Sääntely on hyvin niukka verrattuna esimerkiksi Tanskan vastaavaan sääntelyyn hallintoprosessin osalta. Tanskan lain mukaan henkilöllä ei ole tiedonantovelvollisuutta hallinnollisessa prosessissa, kun hän on samanaikaisesti rikoksesta epäiltynä. Tällöin siis viranomaisilla ei ole oikeutta vaatia tietoja, jos ei voida poissulkea sitä, että kyseisillä tiedoilla on merkitystä rikosasiassa.¹²³

Suomalaisessa oikeuskäytännössä itsekriminointisuoja jaetaan aikaan ennen ratkaisua KKO 2009:80 ja sen jälkeiseen aikaan.¹²⁴ Kyseinen ratkaisu muutti oikeustilan, ja ratkaisun jälkeen itsekriminointisuoja on ulottanut vaikutuksensa rikosprosessin kanssa samanaikaisesti vireillä oleviin muihin menettelyihin.

Tapauksessa henkilö oli asetettu henkilökohtaiseen konkurssiin ja hänet oli määrätty vannomaan pesäluettelo ja samanaikaisesti henkilö oli ollut syytteessä velallisen epärehellisyysrikoksista. KKO katsoi, että henkilö oli oikeutettu itsekriminointisuojaan, koska konkurssissa vaaditut tiedot olivat yhteydessä samanaikaisesti vireillä olleeseen rikosasiaan.

¹²¹ Henkilöllisen ulottuvuuden problematiikasta enemmän tämän kappaleen lopussa

¹²² HE 29/2018 vp s. 137.

¹²³ Lov om retssikkerhed ved forvaltningens anvendelse af tvangsindgreb og oplysningspligter, 4 kapittel § 10

¹²⁴ Ks. esim. Vuorenpää 2020, s. 92–93.

Ratkaisusta on johdettu itsekriminointisuojan edellytykset muissa menettelyissä, ja niiden on katsottu olevan samanaikaisuusvaatimus, yhteys- ja relevanttiusvaatimus, palomuurin puuttuminen ja pakko.¹²⁵ Pakko-elementtiä olen käsitellyt jo aiemmin, koska se koskee niin oleellisesti koko itsekriminointisuojan ydinolemusta.

Ajallinen yhteys rikosasiaan eli samanaikaisuusvaatimus

HE:n mukaan henkilöllä on vaikenemisoikeus, kun asiassa on vireillä rikostutkinta, jossa tietojen antaja tai hänen läheisensä on epäillyn tai syytetyn asemassa, taikka esitutkinta on vireillä rikosasiassa, josta henkilöä sittemmin syytetään, ja sanktion uhalla vaaditulla tiedolla voisi olla tässä rikosasiassa merkitystä.¹²⁶ Hallituksen esityksessä on viitattu *Allen v Yhdistynyt kuningaskunta*-ratkaisuun, jossa oleellista ajallisen yhteyden osalta on se, että henkilö ei ollut tietoja vaadittaessa syytetty millään tavalla, vaan tapauksessa hän teki rikoksen kieltäytyessään yhteistyöstä.

Juuri kyseenalaistettavaa ei olekaan siinä, että kun henkilö on esitutkinnassa määritelty rikoksesta epäillyksi, ajallinen yhteys on käsillä.¹²⁷ On suositettu, että itsekriminointisuoja ei tulisi laajentaa tilanteisiin, joissa esitutkintaakaan ei ole vielä aloitettu. Koko sanktiouhkaisen kuulemisen konsepti voisikin vesittyä, jos itsekriminointisuojaan vedoten missä tahansa hallinnollista asiaa koskevassa oikeudenkäynnissä voisi väistää selvittämisvelvollisuutensa.¹²⁸ EIT:n oikeuskäytännössä rikossyytteen katsotaan tulleen vireille lähtökohtaisesti silloin, kun toimivaltainen viranomainen antaa virallisen ilmoituksen, että henkilön väitetään tehneen rikoksen, ja tällöin epäilystä tulee syytetty EIS 6 artiklan tarkoittamassa itsenäisessä merkityksessä.¹²⁹ Huomattavaa on, että HE:ssä viitataan rikostutkintaan ja esitutkintaan. Mikäli HE:ssä mainittaisiin vain syytteenalaisuus, olisi käsillä tilanne, jossa myös myöhemmin tarkemmin määrittelemäni hallinnollinen sanktio vertautuisi samanaikaisuusvaatimuksen yhteydessä rikossyytteeseen. Tällöin todistaja voisi kieltäytyä todistamasta myös hallinnollisen

¹²⁵ Tapani 2018, s. 834. Vuorenpää (2020, s. 96) erottaa yhteysvaatimuksen ja relevanttiusvaatimuksen omiksi kriteereikseen.

¹²⁶ HE 29/2018 vp, s. 137.

¹²⁷ Tarkka 2016, s. 496.

¹²⁸ Vuorenpää 2020, s. 104.

¹²⁹ Rikossyytteen voidaan katsoa tulleen vireille jo aikaisemminkin, kun asiassa on alkanut olennaisesti vaikuttamaan jokin muu toimenpide, jonka voidaan katsoa sisältävän väitteen siitä, että henkilö on syyllistynyt rikokseen. ks. esim. HE 86/2012 vp, s. 6.

sanktion kanssa rinnakkaisessa menettelyssä, jota voisi pitää melko pitkälle menevänä itsekriminointisuojaan sovellutuksena.

On kuitenkin huomattava, että HaV kiinnitti huomiota itsekriminointisuojaan ajalliseen ulottuvuuteen tietosuoja-asetusta koskevassa mietinnössään.

Tietosuojalain (1050/2018) 22 §:n mukaan tietosuojavaltuutettu voi asettaa tietosuoja-asetuksen eräiden päätösten ja tietosuojalain 18 §:n mukaisen tiedonsaantioikeuden tehosteeksi uhkasakon. Uhkasakkoa ei kuitenkaan saa asettaa luonnolliselle henkilölle tehosteeksi silloin, kun henkilöä on aihetta epäillä rikoksesta ja tiedot koskevat rikosepäilyn kohteena olevaa asiaa.

HaV totesi, että uhkasakon määräämättä jättämisen kynnyksestä ei ole vakiintunutta linjaa, ja että sanamuodon valinnassa oleellista on se, mikä viranomaisen tuon arvion tekee sekä rikosepäilyn ajallinen ulottuvuus. HaV:n mukaan termi ”on aihetta epäillä” viittaa niihin tilanteisiin, joissa valvontaviranomainen arvioi, että tapaus saattaa myöhemmin johtaa rikosoikeudellisiin seuraamuksiin. Termi ”on syytä epäillä” olisi viitannut tiukemmin niihin tilanteisiin, jossa päätös esitutkinnan käynnistämisestä olisi jo tehty. HaV:n mukaan myös ”syytä epäillä”-muotoilu olisi voinut olla hyväksyttävä, mutta HaV korosti sitä, että suojan ala olisi silti voinut ulottua tapauskohtaisesti säännöstä laajemmalle ”on aihetta epäillä”- tapauksiin saakka, ottaen huomioon itsekriminointisuojaan ala.¹³⁰

KHO on myös sivunnut samanaikaisuusvaatimusta ratkaisussaan KHO 2009:83. Siinä todistajana kuultava pyrki vetoamaan itsekriminointisuojaansa, mutta KHO ei suostunut henkilön vaatimukseen mm. sillä perusteella, että oikeudenkäynnin kohteena olevat tapahtumat liittyivät sellaiseen ajankohtaan, että henkilön pelkäämän virkarikossyytteen määräaika oli jo kulunut umpeen.¹³¹

Asiallinen yhteys rikosasiaan, eli relevanttius- ja yhteysvaatimus

Hallituksen esityksessä todetaan vaikenemisoikeuden osalta myös, että menettelyissä tulee olla kysymys samasta asiasta, eli menettelyillä tulee olla asiallinen yhteys.¹³² Hallituksen esityksessä viitataan EIT-ratkaisuun A. ja B. v. Norja.

Tapauksessa EIT käsitteli ns. kaksoisrangaistavuuden kieltoa eli *ne bis in idem* –periaatteen soveltamisalaa. EIT katsoi, että tapauksessa veronkorotuksen ja

¹³⁰ HaVM 13/2018 vp, s. 37.

¹³¹ KHO 2009:83, k. 917.

¹³² HE 29/2018 vp, s. 137.

rikostuomion pohjana olleet tosiseikat, eli veroilmoituksesta puuttuneet tiedot olivat sillä tavalla samanlaisia, että näitä kahta asiaa voitiin pitää ”samana rikoksena” (idem). Asiat olivat yhteydessä toisiinsa (interconnected).¹³³

HE:n perusteella vain ne tosiseikat, jotka ovat samoja ja merkityksellisiä molemmissa prosesseissa kuuluvat itsekriminointisuojan piiriin. Näin ollen on katsottu, että jos hallinnollisessa prosessissa henkilö tulisi tunnustaneeksi henkirikoksen, tätä tietoa voitaisiin hyödyntää rikosasiassa, koska kysymys ei olisi hallinnollisen menettelyn kannalta merkityksellisestä tiedosta. Ei siis voitaisi katsoa, että henkilö olisi pakon alla joutunut tunnustamaan syyllisyyttään, koska hallinnollisessa prosessissa henkirikokseen liittyvät tiedot eivät olisi sellaisia, joita asiassa pyrittäisiin selvittämään.¹³⁴

Itsekriminointisuoja ei siis tarkoita sitä, että hallinnollisessa menettelyssä todistaja voisi kokonaisuudessaan olla antamatta tietoja itsekriminointisuojaansa vedoten, vaan kysymys on tiedoista, joilla voisi olla merkitystä rikosasian kannalta. Toisaalta ongelmaksi voi muodostua se, että hallinnollisen prosessin aikana todistaja ei vielä välttämättä tiedä, mitkä häneltä vaaditut selvitykset ovat relevantteja rikosasian syyllisyyden selvittämisessä. Kysymys on nimenomaan todistajan näkökulmasta relevanteista tiedoista: velvollisuutta antaa tietoja ei ole, jos todistaja ei voi poissulkea hänen sen hetkisten tietojensa perusteella sitä mahdollisuutta, että tieto saattaa olla merkityksellinen rikosasiassa.¹³⁵ On katsottu, että lausumalla ”ei voinut poissulkea” on viitattu nimenomaan seuraavaksi käsittelemääni palomuurisääntelyn puuttumiseen.¹³⁶ Objektiivisemmasta näkökulmasta asiaa tarkastellen on päädytty siihen, että yhteysvaatimus täyttyy, kun sanktiouhkainen kuuleminen ja rikosepäily koskevat samoja oikeustositseikkoja.¹³⁷ Objektiivinen näkökulma onkin voitava pitää arvioissa mukana, koska muussa tapauksessa todistaja voisi vedota huomattavan pitkälle menevästi siihen, että asialla on yhteys rikosasian kanssa, ja näin ollen pidättäytyä antamasta tietoja.

Vaikka siis HE:ssä on otettu erittäin tiukka linja sen osalta, minkälaisista asioista hallinnollisessa prosessissa voisi vaieta, niin tulkintaa voisi näkemykseni mukaan lieventää esim. EIT-ratkaisusta Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta saatavalla oikeusohjeella, jonka mukaan itsekriminointisuoja ulottuu myös sellaisiin seikkoihin, joilla voi olla välillistä

¹³³ A ja B v. Norja 2016, k. 146 ja k. 29

¹³⁴ Fredman- Kanerva – Tolvanen – Viitanen 2020, s. 518.

¹³⁵ KKO 2009:80, k. 17.

¹³⁶ Frände 2010, s. 236.

¹³⁷ Vuorenää 2020, s. 97.

merkitystä rikosasian käsittelyn kannalta esimerkiksi vastaajan oman kertomuksen uskottavuutta heikentävänä todisteena.¹³⁸

Palomuurin puuttuminen ja sen suhde oikeudenkäymiskaaren hyödyntämiskieltoon

Huomattavan oleellisena suhteessa hallintoprosessin tiedonantovelvollisuuteen ja rikosprosessin itsekriminointisuojaan voidaan pitää ns. palomuurisääntelyä. Tällöin aineellisessa lainsäädännössä taataan, ettei sanktiouhan alla annettuja tietoja voida käyttää ajallisesti ja asiallisesti tapaukseen yhteydessä olevassa rikosasiassa kuultavaa vastaan.¹³⁹ Todistaja voi vakuuttua siitä, ettei hänen antamiaan tietoja voida käyttää rikosasiassa hänen syyllisyyttään todistavana seikkana.

Aineellisessa lainsäädännössä asiaa on käsitelty vaihtelevasti. Esimerkiksi jätelaissa (646/2011) ja ympäristönsuojelulaissa (527/2014) palomuurisääntely on toteutettu siten, että henkilölle voidaan asettaa sakon uhka tietojen saamiseksi (sinänsä itsekriminointisuojaan vastainen pakottaminen), mutta tätä tietoa ei voida hyödyntää rikosvastuun arvioimisessa hallintoprosessin ulkopuolella.¹⁴⁰ Huomattavaa on, että näissä erityislainsäädännöissä ei puhuta todistajasta, vaan henkilöstä ylipäänsä, eli tulkintani mukaan hallintoprosessin asianosaisesta.

Itsekriminointisuoja tarkasteltaessa rinnakkaisten menettelyjen osalta tulee huomioida myös hyödyntämiskieltojen laajuus oikeudenkäymiskaarissa. OK 17:25.2 §:n mukaan

hyödyntämiskielto koskee todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos hän oli tällöin epäiltynä tai vastaajana rikoksesta taikka esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta, josta häntä syytetään, ja jos todisteen hankkiminen rikosasiassa olisi ollut vastoin OK 17:18 §:ää.¹⁴¹

Hallituksen esityksessä OK:n uudistusta koskien ko. sääntely esitettiin ns. palomuurisäännöksenä. Esityksen mukaan lakiin tulisi ottaa yleissäännös siitä, milloin muussa menettelyssä saadut tiedot olisi itsekriminointisuojaan vuoksi jätettävä hyödyntämättä. HE:n mukaan muussa menettelyssä voitaisiin velvoittaa tietojen antamiseen, sillä tehokkaan itsekriminointisuojaan kannalta olisi riittävää, että tietoja ei käytettäisi myöhemmin todisteena

¹³⁸ KKO 2010:49, kohta 15. Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta 1996, k. 71.

¹³⁹ Vuorenperä 2012, s. 591, Tarkka 2016, s. 498–499.

¹⁴⁰ Jätelaki 129.2 §, ympäristönsuojelulaki 184.2 §

¹⁴¹ OK 17:18.1§: Jokaisella on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai häneen 17.1 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen tai häneen mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen.

rikosasiassa. Esityksen mukaan muussa prosessissa hankittu tieto on lähtökohtaisesti laillisesti hankittua.¹⁴² Hallituksen esitys kuulostaa lähtökohtaisesti erinomaiselta; samalla pystytään takaamaan hallintoprosessille tyypillinen tiedonantovelvollisuus hallinnollista asiaa tuomioistuimessa käsiteltäessä, ja kuitenkin takaamaan prosessuaaliset oikeudet rikosoikeudenkäynnissä. On kuitenkin todettava, että jos asia olisi niin yksinkertainen kuin hallituksen esityksessä on esitetty, niin HOL 69.4 §:ää ei tarvittaisi lainkaan, koska OK:n säännös suojaisi yhtä lailla todistajaa. Lisäksi OK:n säännös koskee vain rikosoikeudenkäyntiä ja siinä asetettavaa välitöntä hyödyntämiskieltoa, millä tarkoitetaan sitä, että jokin relevantti todistelutulos jätetään hyödyntämättä. Tietojen välillistä hyödyntämistä säännös ei estä, esimerkiksi siis esitutkinnan suuntaamista, tutkintataktiikan laatimista, toimenpiteiden ajoittamista, asianosaisten määrittämistä, kuulustelutaktiikan luomista, tiedonhankintatoimenpiteiden suuntaamista ja resurssien ohjaamista.¹⁴³

On kiinnitetty huomiota myös siihen, että itsekriminointisuojan vastaisesti hankittuja todisteita on mahdollista kirjoittaa auki hallinnolliseen päätökseen, eikä lainsäädäntöön sisälly normeja, jotka kieltäisivät itsekriminoiviin todisteisiin perustuvan hallintoprosessuaalisen ratkaisun hyödyntämisen rikosprosessissa. Lisäksi on todettu, että itsekriminointisuojan vastaisesti hankittujen todisteiden hyödyntäminen on säännelty eri tasoisesti hallinto- ja rikosprosesseissa; hallintoprosessissa mitään selvityksen hankkimistapaa ei ole säännelty suoraan absoluuttiseksi hyödyntämiskielloksi, toisin kuin oikeudenkäymiskaassa. Siksi rikosprosessissa tulee tarkastella hallintoratkaisun näyttöarvoa erikseen.¹⁴⁴

Näin ollen pelkästään oikeudenkäymiskaaren säännös ei välttämättä takaa riittävää suojaa rikosasioissa. Selkeällä palomuurisäätelyllä voitaisiin sen sijaan vaikuttaa siihen, että tiedonsaanti hallintoprosessin puolella olisi varmempaa, ilman todistajan pelkoa annettujen tietojen käyttämisestä häntä vastaan rikosprosessissa.

4.1.2 Sääntelyn tulkinnanvaraisuus

Epäselvyys henkilöllisessä ulottuvuudessa

HOL 69.4 § rajaa siis sanamuodoltaan asianosaisten hallintoprosessin itsekriminointisuojan ulkopuolelle. On kuitenkin esitetty tulkinta, jonka mukaan KKO 2017:78 voitaisiin rinnastaa

¹⁴² HE 46/2014 vp, s. 88.

¹⁴³ Fredman – Kanerva – Tolvanen - Viitanen 2020, s. 513 - 514.

¹⁴⁴ Mantila 2020, s. 121–122.

myös hallintolainkäyttöasiaan, jolloin hallintoprosessissa kuultava asianosainen voitaisiin rinnastaa asemaltaan todistajaan.¹⁴⁵ Tällaista rinnastusratkaisua ei kuitenkaan ole tehty korkeimman hallinto-oikeuden päätöksissä, joten oikeustila on epäselvä, jos lähtökohtaisesti ajatellaan, että tällainen rinnastus olisi mahdollinen.

Muutenkin oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että itsekriminointisuojaalla on merkitystä myös suhteessa asianosaisen velvollisuuteen esittää selvitystä oikeudenkäynnissä, vaikka itsekriminointisuoja ei tältä osin ole säännelty hallintoprosessilaissa.¹⁴⁶ Tuntuu epäjohdonmukaiselta, että itsekriminointisuoja koskisi hallinto-oikeudenkäynnissä vain todistajaa, mutta ei asianosaista, jota oikeudenkäynti koskee. Kun otetaan huomioon itsekriminointisuojan ydinidea, olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen, ei olisi perusteltua, että vain todistajalla olisi tämä oikeus hallintoprosessissa. Toisaalta asia on nimenomaisesti ilmaistu näin HOL 66.1 §:ssä:

Todistajana ei voida kuulla asianosaista eikä muutakaan henkilöä, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta oikeudenkäynnin kohteena oleva asia välittömästi koskee, eikä tällaisen henkilön laillista edustajaa.

Jos siis itsekriminointisuoja hallintoprosessissa koskee vain ”todistelua” rajatussa mielessä, on HOL 66.1 §:n perusteella selvää, että asianosaista ei voisi myöskään HOL 69.4 §:n vuoksi rinnastaa todistajaan.

Hallituksen esityksessä koskien itsekriminointisuoja ei myöskään eksplisiittisesti todeta henkilöllistä ulottuvuutta. Yleisperusteluissa kuitenkin itsekriminointisuojan osalta viitataan siihen, että ”henkilöä” ei saa pakottaa tai painostaa todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyyttään. Yksityiskohtaisissa perusteluissa viitataan myös henkilöön:

”Henkilö voi kieltäytyä lausumasta asiassa silloin, kun hallintoprosessin kanssa samanaikaisesti on vireillä rikostutkinta, jossa tietojen antaja tai hänen läheisensä on epäillyn tai syytetyn asemassa, taikka esitutkinta on vireillä rikosasiassa, josta henkilöä sittemmin syytetään, ja sanktion uhalla vaaditulla tiedolla voisi olla tässä rikosasiassa.”¹⁴⁷

Koska hallituksen esityksessä viitataan henkilöön ja tietojen antajaan, niin on mahdollista tulkita, että itsekriminointisuoja hallintoprosessissa ei koskisi vain todistajan asemassa olevia

¹⁴⁵ Pasi Pölösen asiantuntijalausunto 2018, s. 5. Ks. KKO 2017:78, kohta 26.

¹⁴⁶ ks. mm. Mäenpää 2019, s. 307 ja Mantila 2020, s. 127.

¹⁴⁷ HE 29/2018 vp, s. 47 ja 137.

henkilöitä. Tämän tyyppistä päättelyä tukee mielestäni myös OK:n itsekriminointisuoja sääntelyä koskeva hallituksen esitys (HE 46/2014 vp), jossa on todettu, että vaikka itse säännöksessä mainitaan todistajan oikeus itsekriminointisuojaan, tarkoitetaan sen kattavan muutkin henkilöt oikeudenkäynnissä, esimerkiksi siis rikosasian vastaajan.¹⁴⁸ Toisaalta OK 17:18 §:n sanamuodon mukaan ”jokaisella” on oikeus kieltäytyä todistamasta, mutta hallintoprosessilaissa nimenomaisesti viitataan todistajan oikeuteen olla myötävaikuttamatta asian selvittämiseen.¹⁴⁹

Vastaus kysymykseen itsekriminointisuojan henkilöllisestä ulottuvuudesta jää lain ja esitöiden valossa epäselväksi. HE:ssä ei perustella, miksi itsekriminointisuoja on päätetty rajata vain todistajia koskevaksi. Tämä olisi varmasti ollut oikeustilaa selventävä ratkaisu, etenkin kun luonnosvaiheessa itsekriminointisuoja suotiin kaikille. Anu Mantila on arvellut, että ajatuksena on ollut tarkoituksella jättää itsekriminointisuojan määrittely asianosaisen osalta oikeuskäytännön ja tutkimuskirjallisuuden varaan.¹⁵⁰ Taustalla voi olla myös suoranaista vastentahtoisuutta ottaa käsitettä hallinto-oikeuden piiriin kokonaisvaltaisesti, kuten esimerkiksi Ruotsissa on todettu olevan tendenssinä.¹⁵¹

Itsekriminointisuoja kirjallisen materiaalin osalta

Epäselvyyttä itsekriminointisuojan laajuudesta on myös siinä mielessä, että säännös on sijoitettu suullista käsittelyä koskevan 7 luvun yhteyteen. Kysymys siitä, ulottuuko itsekriminointisuoja kirjalliseen materiaaliin on luonnollisesti relevantti hallintoprosessissa, jossa valtaosa menettelystä käydään kirjallisessa muodossa. Hallintoprosessilaissa hyödyntämiskielto on hallintotuomioistuimen päätöksentekoa koskevan kappaleen alla, sen sijaan todistajan itsekriminointisuoja on edelleen suullista käsittelyä koskevassa luvussa.¹⁵² Toisaalta kuitenkin HOL 38.2 §:n mukaan

”jos henkilöllä on velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta tuomioistuimessa, häntä ei kuitenkaan voida velvoittaa esittämään asiakirjaa tai esinettä taikka

¹⁴⁸ HE 46/2014 vp, s. 77.

¹⁴⁹ Esim. Rautio – Frände 2016, s. 45 on OK:n itsekriminointisuojan laajentumista kaikkiin perustellut sillä, että lakiteksti puhuu myötävaikuttamisesta oman syyllisyyden selvittämiseen.

¹⁵⁰ Mantila 2020, s. 129.

¹⁵¹ Nilsson 2019, s. 286 ja 306.

¹⁵² Hallituksen esityksen luonnoksessa sekä itsekriminointisäännös että hyödyntämiskielto säännös olivat suullista käsittelyä koskevan 7 luvun alla.

sallimaan katselmuksen toimittamista selvityksen esittämiseksi vaitiolovelvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden piiriin kuuluvasta seikasta.”

Tämä tarkoittaa ns. todistuskeinoneutraaliuden periaatetta, joka koskee sitä, että vaitiolo-oikeutta ei saa kiertää käyttämällä muuta todistuskeinoa, esimerkiksi asiakirjaa. Jos siis henkilö vetoaa itsekriminointisuojaansa, häntä ei myöskään voida velvoittaa luovuttamaan asiakirjaa, jossa käsitellään kieltäytymisoikeuden alaista teemaa.¹⁵³ Näin ollen näyttäisi olevan selvää, että lain mukaan itsekriminointisuoja sinänsä koskee myös muita todistelun esittämisen tapoja kuin suullista käsittelyä. Tässä on myös kiinnitettävä huomiota siihen, että sanamuodon mukaan ei ole kysymys vain ”todistelusta”, vaan kaikenlaiset selvitykset voivat olla vaitiolo-oikeuden piiriin kuuluvia ”seikkoja”. HE:ssä tätä lainkohtaa ei käsitellä tarkemmin, mutta muotoilun perusteella säännös näyttäisi vastaavan OK 17:9.2 §:ää.¹⁵⁴

4.2 Epävarma itsekriminointisuoja

4.2.1 Syyte EIT:n tarkoittamassa autonomisessa mielessä

Rikossyytteeseen ja rangaistuksenluonteisuuden rinnastamiselle on asetettu EIT:n oikeuskäytännössä kriteerit, ns. Engel-kriteerit, joiden perusteella arvioidaan, rinnastuuko seuraamus rikosoikeudelliseen rangaistukseen EIS:n 6 artiklan tarkoittamalla tavalla. Kriteerit ovat säännöksen oikeudellinen luokittelu kansallisessa lainsäädännössä, rikkomuksen luonne sekä seuraamuksen luonne ja ankaruus.¹⁵⁵ EIT:n mukaan kriteerit ovat vaihtoehtoisia, mutta myös niiden yhteisvaikutus tulee ottaa huomioon, jos jonkin kriteerin nojalla ei päästä selkeään lopputulokseen.¹⁵⁶ Tutkimuksessani tarkoitan hallinnollisella sanktiolla rangaistusluonteista hallinnollista seuraamusta, joka on asiallisesti rinnastettavissa rikosoikeudelliseen rangaistukseen ja joka määrätään lain rikkomisen johdosta luonnolliselle henkilölle hallintoviranomaisen toimesta. Tyypillistä on, että hallinnollinen sanktio sisältää veloitteen suorittaa seuraamusmaksu, jonka katsotaan olevan rangaistusluonteinen.¹⁵⁷

Rikossyyte on siis EIT:n oikeuskäytännössä muotoutunut autonominen käsite, jolla pyritään saavuttamaan oikeuskäytännön ja menettelytapojen yhtenäisyys eri jäsenvaltioissa.¹⁵⁸ Tiettyjen

¹⁵³ Rautio – Frände – Wahlberg 2016, s. 86 - 87.

¹⁵⁴ HE 29/2018 vp, s. 105.

¹⁵⁵ Engel ym. v Alankomaat 1976, kohdat 80–82.

¹⁵⁶ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 640.

¹⁵⁷ OM 52/2018, s. 20.

¹⁵⁸ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 342.

rikosoikeudellisten kriteerien ja menettelytapojen tulisi koskea samalla tavalla kaikkia henkilöitä riippumatta siitä, mikä on kansallisen määrittelyn mukaan rikosoikeuden alaan kuuluvaa, ja missä prosessissa asia tutkitaan. Kun hallinnollinen seuraamus rinnastetaan rikosoikeudellisiin sanktioihin, tulee niiden käsittelyyn soveltaa rikossyytettä koskevia EIS:n määräyksiä.¹⁵⁹

Hallinnollisen seuraamuksen sanktioluonteisuus perustuu itsessään tulkinnanvaraisille kriteereille, eikä EIT:n oikeuskäytännöstä ole selkeästi hahmotettavissa linjaa siitä, mitkä menettelyt kuuluvat tämän autonomisen käsitteen alle, sillä useissa tapauksissa EIT:n ratkaisuja on luettava niitten asiasisällöstä ja tapauskohtaisista faktoista käsin.¹⁶⁰ Hiukan erikoisesti HE:n perusteella ylikuormamaksu ja pysäköintivirhemaksu olisivat (aina) rangaistusluonteisia maksuja, vaikka edellisessä kappaleessa HE:ssä on todettu, että vain Engel-kriteerien täytyessä veronkorotus olisi rinnastettavissa rikosoikeudelliseen seuraamukseen. Sen sijaan mm. elinkeinoluvan peruuttaminen, erilaiset toimintakiellot, uhkasakkolaissa tarkoitettut pakkokeinot tai myönnetyn rahoituksen takaisinperintä eivät olisi (koskaan) hallinnollisia sanktioita.¹⁶¹ PeV on myös lausunnoissaan määritellyt erilaisia seuraamuksia rangaistuksenluonteisiksi, esim. liikennevirhemaksun.¹⁶²

4.2.2 Lainsäädännölliset ratkaisut itsekriminointisuojaan osalta hallinnollisia sanktioita koskien

Hallintoprosessilaissa ei ole säännöstä itsekriminointisuojusta hallinnollisia sanktioita koskien. Tätä ratkaisua voidaan pitää jossain määrin erikoisena, kun otetaan huomioon PeV:ssä vakiintunut käsitys, jonka mukaan itsekriminointikielto koskee hallinnollisia sanktioita silloin, kun rangaistusluonteisen seuraamusmaksun määrääminen lukeutuu ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan sisältyvien rikossyytettä koskevien määräysten alaan (eli Engel-kriteerit täytyvät).¹⁶³ Sama todettiin myös OK 17 luvun uudistusta koskevassa HE:ssä, jonka mukaan suojusta ei kuitenkaan ole tarpeen säätää OK:ssa, koska *ne bis in idem*-kiellosta seuraa, ettei jo kertaalleen rikosasiaan rinnastettavassa menettelyssä käsitelty asia tulisi enää tuomioistuimeen

¹⁵⁹ HE 29/2018 vp, s. 40.

¹⁶⁰ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 345.

¹⁶¹ HE 29/2018 vp, s. 152–153. Kattavasti hallinnollisista sanktioista Suomen lainsäädännössä, ks. HE 85/2012 vp, s. 25–26.

¹⁶² PeVL 9/2018 vp, s. 3.

¹⁶³ Esim. PeVL 9/2018 vp, s. 3. Vrt. kuitenkin Mantila 2020, s. 135–136, jonka mukaan PeV:n lausunnoista olisi nimenomaan pääteltävissä, että suoja koskisi vain rinnakkaisia menettelyjä. Toisaalta hän alaviitteessä toteaa toisin.

käsiteltäväksi.¹⁶⁴ Pelkästään tämän perusteella voisi siis pitää melko selvänä, että viimeistään hallinnollisia sanktioita koskevassa oikeudenkäynnissä tulisi soveltaa itsekriminointisuoja.

OK:n uudistusta koskeneessa LaV:n mietinnössä on sen sijaan korostettu sitä, että hallinnollista sanktiota koskevassa oikeudenkäynnissä ei noudateta rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyä tai sitä koskevia säännöksiä, vaikka EIT on ratkaisukäytännössään rinnastanut hallinnollisen sanktiomenettelyn jonkin ihmisoikeussopimuksen vähimmäisvaatimuksen osalta rikosasiaan. LaV katsoi, että hallinnollisessa sanktiomenettelyssä hankitun tiedon *hyödyntämiskelpoisuus* ratkaistaan sitä koskevan erityislainsäädännön nojalla ja viimekädessä EIT:n ratkaisusta ilmenevän ihmisoikeussopimuksen tulkinnan nojalla.¹⁶⁵

LaV siis merkittävästi kavensi omalla tulkinnallaan hallituksen esityksessä esitettyä kantaa hallinnollisten sanktioiden yhteydessä sovellettavista oikeussuojakeinoista. Kun HE:stä oli luettavissa, että itsekriminointisuoja kuuluisi hallinnollisten sanktioiden yhteydessä sovellettaviin oikeussuojakeinoihin, LaV katsoi, että hallinnollisessa sanktiomenettelyssä voi hankkia ”mitä tahansa” tietoa, ja kysymys sen hyödyntämisestä jää erityislainsäädännön ja EIT:n oikeuskäytännön varaan. Oleelliseksi muodostuu siis hyödyntämiskiellon käsite, ei niinkään se, olisiko kyseistä tietoa alun perinkään saanut vaatia hallinnollisessa menettelyssä. HE:n ja LaV:n mietinnön välinen ristiriita hallinnollisiin sanktioihin kuuluvien menettelytakeiden osalta ilmentää osuvasti sitä epäselvää oikeustilaa, joka tällä hetkellä vallitsee hallinnollisten sanktioiden osalta rikosoikeudellisten menettelyjen soveltuvuuden osalta.

Hallintoprosessilaissa ei siis ole hallinnollisiin sanktioihin liittyvää itsekriminointisuoja. Mikko Vuorenpää kiinnitti asiantuntijalausunnossaan (hiukan vaikeaselkoisesti rinnakkaiset menettelyt ja hallinnolliset sanktiot rinnastaen) huomion siihen, että hyödyntämiskieltoa koskevassa säännösehdotuksessa ei ole samanlaista absoluuttista hyödyntämiskieltoa itsekriminointisuojan vastaisesti hankittujen todisteiden osalta kuin OK:ssa, ja ehdotti OK 17:25.2 §:ää vastaavaa muotoilua myös hallintoprosessilakiin.¹⁶⁶ Vuorenpää perusteli ehdotustaan sillä, että HE:ssä pyritään huomioimaan hallinnolliset sanktiot oikeudenkäynnin

¹⁶⁴ HE 46/2014 vp, s. 90.

¹⁶⁵ LaVM 19/2014 vp, s. 18.

¹⁶⁶ OK 17:25.2 §: Tuomioistuimien ei saa rikosasiassa hyödyntää 18 §:ssä säädetyn vaitiolo-oikeuden vastaisesti hankittua todistetta. Hyödyntämiskielto koskee myös todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos hän oli tällöin epäiltynä tai vastaajana rikoksesta taikka esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta, josta häntä syytetään, ja jos todisteen hankkiminen rikosasiassa olisi ollut vastoin 18 §:ää.

viivästy mistilanteissa (HOL 84 §), joten olisi johdonmukaista, että myös rikosprosessissa epäillylle kuuluvat ihmisoikeudet huomioitaisiin hallinnollisia sanktioita määrättäessä.¹⁶⁷ Säännöstasolle ei kuitenkaan otettu mainintaa hallinnollisista sanktioista ja sen suomien rikosprosessuaalisten menettelyoikeuksien vaikutuksesta hankitun selvityksen hyödynnettävyyteen.

Sen sijaan hallituksen esityksessä koskien hallintoprosessilakia todetaan, viitaten EIT:n veronkorotusmenettelyä koskevaan tapaukseen *Jussila v. Suomi*, että rikosoikeudellisiin sanktioihin rinnastettavat hallinnolliset seuraamukset eivät kuulu rikosoikeudellisen vastuun ydinalueelle eikä niiden käsittelyssä tarvitse välttämättä noudattaa kaikkia rikosprosessiin kohdistuvia menettelyvaatimuksia.¹⁶⁸ *Jussila*-ratkaisussa viitattiin siihen, että on olemassa rikosasioita, jotka eivät ole leimaavia ja näin ollen ”rikossyytteillä” voi olla tapauksesta riippuen eri painoarvo.¹⁶⁹ Tätä ratkaisua onkin pidetty ratkaisevana rikosprosessuaalisten oikeuksien soveltamista rajoittavana ratkaisuna. Lisäksi sen on katsottu luoneen ”näennäis-rikosoikeudellisten toimenpiteiden” joukon, jotka ovat Engel-kriteerien perusteella rikosoikeudellisten tapausten ja puhtaasti hallinnollisten asioiden välimaastossa, ja joiden kohdalla on vahvistamatta, mitkä artikla 6 rikosoikeudelliset oikeudet soveltuvat tapauksiin ja mitkä eivät.¹⁷⁰

EIT:n oikeuskäytäntö ei anna selkeää vastausta siihen, missä laajuudessa rikosprosessuaaliset oikeusturvatakeet koskevat hallinnollisten sanktioiden käsittelyä tuomioistuimessa.¹⁷¹ *Jussila*-tapaukseen viitaten on tehty varovainen johtopäätelmä, että EIT:n varsinaisena tarkoituksena on ollut karsia itsekriminointisuoja laajuutta, ja rajoittaa suojaa niihin rikosmenettelyihin, jotka koskevat ns. perinteistä rikollisuutta.¹⁷² Hallinnollisten seuraamusten käyttöönottoa, tai vähäisempien tekojen dekriminointia, onkin erityisesti rikosoikeustieteessä puollettu yleistä julkisoikeudellista suhteellisuusperiaatetta konkretisoivalla ultima ratio-periaatteella; rikosprosessille jäisi moitittavuudeltaan vakavimmat teot.¹⁷³ Hallinnollisten sanktioiden on

¹⁶⁷ Mikko Vuorenpään asiantuntijalausunto 2019, s. 6–7.

¹⁶⁸ HE 29/2018 vp, s. 40.

¹⁶⁹ “Carry any significant degree of stigma”, *Jussila v Suomi* 2006, k. 43. Näkemys vahvistettiin ratkaisussa A. *Menarini Diagnostics S.R.L. v. Italia* 2011, k. 62

¹⁷⁰ Weyembergh – Joncheray 2016, s. 204-205, 207.

¹⁷¹ Pasi Pölösen asiantuntijalausunto 2018, s. 9.

¹⁷² Lankinen 2020, s. 50. ks. myös Kuusela 2020, jonka mukaan kaikki Engel-kriteerien kautta rikosoikeudellisiksi määritellyt asiat ovat ”rikosoikeudellisiksi luokiteltavia vähäisen rikosoikeudellisen luonteen omaavia rikoksia”

¹⁷³ Ks. esim. Koillinen 2016, s. 574.

katsottu eroavan rikosoikeudesta siinä, että sen taustalta puuttuu yhteiskunnallisen moraalisen moitteen puuttuminen.¹⁷⁴ Tulkintani mukaan moraalisen moitteen kriteeri ei kuitenkaan ole erityisen kestävä eriasteisten syytteiden erottelussa, koska esimerkiksi EIT:hän on oikeuskäytännössään myös laajentanut tiettyjä sanktioita rikosoikeuden ydinalueelle juuri niiden ”stigmatisoivan” luonteen vuoksi.¹⁷⁵ *Jussila*-tapauksen on ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa katsottu tarkoittavan sitä, että rikosoikeudellisen oikeussuojan aste vaihtelee sen mukaan, mikä on seuraamusmaksun suuruus sen lisäksi, että on huomioitava asian merkitys yksilölle.¹⁷⁶

Hallituksen esityksessä hallintoprosessilakia koskien on hyödyntämiskieltoja käsittelevässä kohdassa todettu, että rangaistuksen luonteista hallinnollista seuraamusta koskevassa asiassa selvitys on jätettävä hyödyntämättä, jos se on hankittu *pakkokeinon käyttämisen uhalla* tai *muutoin tahdonvastaisesti*. Oleellista on se, että lainvastaisesti hankittu selvitys ei saa johtaa rangaistukseen. HE:ssä tulkintani mukaan siis kuitenkin viitataan itsekriminointisuojusta kumpuaviin periaatteisiin hallinnollisen sanktion yhteydessä. HE:n mukaan näissä tapauksissa tulee huomioida rikosoikeudelliset periaatteet, jotka suojaavat asianosaista myös rangaistuksen luonteista hallinnollista seuraamusta koskevassa hallintoprosessissa.¹⁷⁷ Kun otetaan huomioon hallituksen esityksen viittaus EIT:n *Jussila*-ratkaisuun ja täten jaon rikosprosessin ydinalueeseen ja sen liepeillä oleviin asiaryhmiin, jää varsin avoimeksi, mitä rikosoikeudellisia periaatteita kyseisellä lausumalla on tässä yhteydessä tarkoitettu.

4.2.3 Oikeuskirjallisuudessa esitetyt kantoja hallinnollisiin sanktioihin kuuluvasta itsekriminointisuojusta

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa on esitetty lähinnä näkemyksiä, joiden perusteella itsekriminointisuoja kuuluisi itsenäisenä prosessuaalisena takeena hallinnollisten sanktioiden menettelyvalikoimaan. Esimerkiksi veronkorotuksen osalta Mikko Vuorenpää on nähnyt veronkorotuksen rinnastamisen rikosprosessiin seikkana, joka keskeisesti toisi mm. itsekriminointisuojan.¹⁷⁸ Myös Anna-Stiina Tarkka on yleisesti katsonut, että kun

¹⁷⁴ Raitala 2009, s. 327.

¹⁷⁵ Ks. esim. Grande Stevens v. Italia 2014, k. 122, jossa pörssiyhtiön kurssimanipulaatiota koskevat hallinnolliset sanktiot olivat stigmatisoivia, ja kuuluivat täten ydinalueeseen.

¹⁷⁶ Fast Lappalainen 2018, s. 118.

¹⁷⁷ HE 29/2018 vp, s. 152.

¹⁷⁸ Vuorenpää 2011, s. 504–508.

oikeudenkäynnin kohteena on hallinnollinen sanktio, itsekriminointisuoja tulee sovellettavaksi myös hallintoprosessissa kuten rikosprosessissakin.¹⁷⁹

Kysymys siitä, missä vaiheessa itsekriminointisuoja aktualisoituu, jos aktualisoituu, on myös varsin mielenkiintoinen, koska rikosprosessi ja hallinnollinen prosessi eroavat toisistaan siinä merkityksellisessä seikassa, että kun hallinnollinen sanktio tulee käsiteltäväksi hallintotuomioistuimeen, hallinnollinen sanktio on jo määrätty, mutta menettelyssä, joka ei ole oikeudenkäynti. EIT:n ratkaisukäytännön mukaan sinänsä tämä ei ole ongelmallista, koska artikla 6 mukaisen puolueettoman tuomioistuimen vaatimuksen on katsottu täyttyneen sillä, että seuraamuksen kohteella on ollut mahdollisuus saattaa asia sopimuksen mukaisen tuomioistuimen arvioitavaksi.¹⁸⁰

On myös esitetty näkemyksiä, joiden mukaan hallinnollisten sanktioiden yhteydessä tietyt rikosprosessuaaliset oikeudet aktivoituisivat hallintoprosessissa sekä jo edeltävässä hallintomenettelyssä. Viranomaisen päättäessä hallinnollisista sanktioista, tulisi jo hallintomenettelyssä kiinnittää rikosprosessuaalisen oikeusturvan perusteisiin ja analogisesti huomioida myös rikosprosessuaaliset periaatteet. Näkemysten mukaan itsekriminointisuojan tulisi alkaa hallinnollista sanktiota koskevan käsittelyn alkaessa ja päättyä asian lainvoimaiseen päätökseen. On katsottu, että hallinnollisen sanktion määrääminen sisältää siinä määrin rangaistusvallan käyttämistä, että menettelyn on täytettävä siihen kohdistuvat erityisvaatimukset. Silmiinpistävää on, että vaikka tällaisia näkemyksiä on esitetty, ja vaikka niissä mainitaan eksplisiittisesti prosessuaalisina takeina syyttömyysolettama ja itsekriminointisuoja, näissä kannanotoissa ei ole viitattu mihinkään EIS:n yksittäiseen ratkaisuun.¹⁸¹ Sen sijaan itsekriminointisuojan hallintomenettelyyn ulottumisen on katsottu saavan tukensa siitä, että oikeutta olla todistamatta itseään vastaan pidetään perustuslain 21 §:ssä mainittujen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja *hyvän hallinnon* käsitteiden piiriin kuuluvana oikeussuojatakeena, ja näin ollen itsekriminointisuoja koskisi myös hallintomenettelyä.¹⁸²

¹⁷⁹ Tarkka 2016, s. 498–499.

¹⁸⁰ Bendenoun v. Ranska 1994, k. 46, Janosevic v. Ruotsi 2002, k. 81.

¹⁸¹ Ks. Mäenpää 2013, II YLEINEN HALLINTO-OIKEUS → 4. Julkishallinnon tehtävät ja toimintamuodot → Hallinnolliset seuraamukset ja hallintopakko → Hallinnolliset sanktiot → Hallinnollisen sanktion määrääminen; Kulla 2018, s.363; Halila – Lankinen – Nilsson 2018, s. 215.

¹⁸² Halila – Lankinen – Nilsson 2018, s. 215, HE 309/1993 vp, s. 74.

Toisaalta on katsottu, että hallinnollisten seuraamusten rinnastumisesta rikosoikeudellisiin seuraamuksiin huolimatta vastaajaa (asianosaista) suojaavat oikeussuojakriteerit koskevat tuomioistuimessa eivätkä viranomaisessa toteutettavaa menettelyä.¹⁸³ Tätä näkemystä ei ole perusteltu sen tarkemmin, eikä sitä voida perusoikeussääntelyn valossa pitää erityisen relevanttinakaan. On kuitenkin täysin mahdollista lainsäädäntöratkaisujen perusteella tarkastella asiaa siitä näkökulmasta, että itsekriminointisuojaan ulottamista hallinnollisiin sanktioihin ei ole pidetty välttämättömänä itsessään, mutta hyödyntämiskiellon konseptilla raikeimmat väärinkäytöstilanteet on pyritty estämään tuomioistuimen jälkikäteistarkastelun avulla.

Oikeustila hallinnollisten sanktioiden osalta on siis varsin epäselvä. Rikosoikeudellisen ja hallintoprosessuaalisesti rikosoikeudellisen prosessin välillä on lainsäädännöllinen ristiriita, joka ei ole helposti selvitettävissä kumpaankaan suuntaan EIT:n oikeuskäytännön perusteella. Tätä eroa on kuvattu yleisesti ottaen EIT:n ja EUT:n epäselvän oikeuskäytännön perusteella sumuiseksi harmaaksi alueeksi.¹⁸⁴

4.3 EU-oikeuden laajeneva itsekriminointisuoja

4.3.1 D.B. v. Consob-ratkaisu ja sen merkitys EU-oikeudessa

EUT on aikaisemmin lausunut vaikenemisoikeuden ulottuvuudesta vain kilpailuoikeuden alalla oikeushenkilöitä koskien.¹⁸⁵ EUT on katsonut, että oikeushenkilön tulee vastata tosiseikkoja koskeviin kysymyksiin, paitsi niiltä osin, kuin kysymyksillä pyritään saamaan tunnustus komission tutkimasta rikkomisesta.¹⁸⁶ Komission intressille valvoa kilpailusääntöjen noudattamista sisämarkkinoilla on annettu EUT:ssä suuri painoarvo.¹⁸⁷

¹⁸³ Tarkka 2016, s. 493.

¹⁸⁴ Weyembergh – Joncheray 2016, s. 190.

¹⁸⁵ Julkisasiamies Pikamäen ratkaisuehdotus, kohdat 88 ja 96.

¹⁸⁶ Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio 2016, k. 539 ja Mannesmannröhren-Werke v. komissio 2001, k. 65, 67 ja 77. Kyseinen oikeussääntö on myös Kilpailulaissa (948/2011 vp), jonka 38 § 3 momentin mukaan elinkeinonharjoittajan vastatessa Kilpailu- ja kuluttajaviraston esittämiin kysymyksiin sitä ei voida velvoittaa myöntämään, että se on toiminut 5 tai 7 §:n taikka Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 101 tai 102 artiklan vastaisesti.

¹⁸⁷ Orkem v. komissio 1989, k. 34 ja 35

Ensimmäinen luonnollisia henkilöitä koskeva ratkaisu oli *D.B. v Consob*. Asiallisesti ja välittömästi ratkaisussa oli kysymys sisäpiiritiedon väärinkäytöstilanteesta.¹⁸⁸

Italian rahoitusmarkkinoita valvova viranomainen (The Commissione Nazionale per le Società e la Borsa, Consob) oli määrännyt DB:lle kaksi seuraamusmaksua sisäpiiritiedon väärinkäyttöä koskevasta hallinnollisesta rikkomuksesta. Lisäksi DB:lle oli määrätty 50 000 euron hallinnollinen seuraamusmaksu sillä perusteella, että hän oli ensin pyrkinyt lykkäämään asiaa käsittelevää kuulemistilaisuutta, ja tällaiseen osallistuttuaan kieltäytynyt vastaamasta hänelle esitettyihin kysymyksiin.

Italian perustuslakituomioistuimen ennakkoratkaisukysymyksessä oli kysymys siitä, sallitaanko jäsenvaltion, ottaen huomioon perusoikeuskirjan 47 ja 48 artiklat, olla määräämättä seuraamuksia henkilölle, joka kieltäytyy antamasta vastauksia, joiden perusteella hänen voitaisiin katsoa olevan vastuussa rikkomuksesta, josta määrätään hallinnollinen sanktio.¹⁸⁹ EUT katsoi, että seuraamusten määräämättä jättäminen on sallittua. EUT totesi perusoikeuskirjan 47 ja 48 artikloiden vastaavan EIS:n 6 artiklaa, ja tästä syystä EUT:n tulee huomioda EIT:n tulkinnat 6 artiklan osalta po-kirjan 47 ja 48 artikloissa taattuja oikeuksia tulkitessaan.¹⁹⁰

On katsottu, että ko. ratkaisulla itsekriminointisuoja tuotiin EIT-käytännön tasolle, mutta nähdäkseni ratkaisulla voi olla itsekriminointisuoja huomattavasti laajentava vaikutus kansallisten instanssien soveltaessa EU-oikeutta.¹⁹¹ On katsottu olevan jopa selvää, että EUT:n ratkaisu ei koske vain sisäpiiritiedon väärinkäytöstilanteita, vaan tämän jälkeen missä tahansa rikosoikeudelliseen hallinnolliseen sanktioon liittyvässä asiassa luonnollisella henkilöllä on oikeus vaieta.¹⁹² Jos tämän katsotaan pitävän paikkaansa, niin tällöin nimenomaisesti *itsekriminointisuoja* koskee EU-oikeudessa kaikkia rikosoikeudellisia hallinnollisia sanktioita, vaikka EIT:n ratkaisukäytännön perusteella juuri tätä rikosprosessuaalista menettelyvaatimusta

¹⁸⁸ EIT on ratkaisussaan *Grande Stevens ym. v Italia* todennut, että CONSOBIN määräämät samaan direktiiviin perustuvat hallinnolliset sanktiot olivat ”rikoslain ytimessä” niiden mainehaitan vuoksi. (k 97, 98 ja 122). Kyseisessä ratkaisussa ei kuitenkaan eksplisiittisesti viitattu itsekriminointisuojaan vaan muihin rikosoikeudellisiin takeisiin.

¹⁸⁹ On huomattava, että ennakkoratkaisukysymys koski nimenomaisesti direktiivin 2003/6 14 artiklan 3 kohtaa ja asetuksen N:o 596/2014 30 artiklan 1 kohdan b alakohtaa ja näiden mukaisia toimivaltaisia viranomaisia.

¹⁹⁰ *D.B. v Consob* 2021 k. 58 ja 37.

¹⁹¹ Ks. Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 104: EU:n oikeusjärjestykseen kuuluvia perus- ja ihmisoikeuksia ei ole velvollisuutta soveltaa puhtaasti kansallisissa tilanteissa.

¹⁹² ks. esim. Jourdan – Powell – Raphaelson – Rogers – Gidley – Abouzeid 2021, Nieminen 2021 ja Sakellaraki 2021.

ei ole välttämätöntä soveltaa kuin rikosoikeudellisen vastuun ydinalueella.¹⁹³ EUT ei ratkaisussaan tee eroa ydinalueen ja näennäis-rikosoikeudellisten menettelyjen välillä hallinnollisten sanktioiden osalta. Julkisasiamies Pikamäe päinvastoin omassa ratkaisuehdotuksessaan pyrki perustelemaan, että *Jussila*-ratkaisusta ei itseasiassa voida vetää johtopäätöstä siitä, että itsekriminointisuoja sovellettaisiin vain tietyissä ”ydintapauksissa”.¹⁹⁴ Tässä yhteydessä mielestäni on huomattavaa myös se, että EUT ei viittaa mihinkään EIT-ratkaisuun vaikenemisoikeuden osalta. Julkisasiamies Pikamäe toi esiin ratkaisuehdotuksessaan, että nimenomaan kilpailunvastaiset toimet kuuluvat EIT-ratkaisun *Grande Stevens ym. v. Italia* perusteella rikosoikeuden kovaan ytimeen¹⁹⁵. Iitse ratkaisussa ei ole kuitenkaan viitattu siihen, että vain ”kovaan ytimeen” määritellyillä alueilla olisi sovellettava itsekriminointisuoja, vaan ratkaisun mukaan vaikenemisoikeutta on kunnioitettava menettelyissä, jotka voivat ratkaisussa mainittujen kriteerin perusteella johtaa luonteeltaan rikosoikeudellisten hallinnollisten seuraamusten määräämiseen.¹⁹⁶ Tätä voidaan pitää jossain määrin linjanmuutoksena myös siinä mielessä, että EUT on aiemmin suhtautunut varauksellisemmin rikosoikeudellisten periaatteiden soveltamiseen hallinnollisoikeudellisten seuraamusten tunnusmerkistöihin.¹⁹⁷

Toisaalta mikään ei estä tulkitsemasta ratkaisua ainoastaan kilpailuoikeudellisten linssien läpi; ratkaisun kohdissa 55, 57 ja 58 viitataan em. direktiiviin ja asetukseen ja kohdassa 48 EUT toteaa määrittävänsä luonnollisten henkilöiden vaikenemisoikeuden ulottuvuutta sisäpiirikauppoja koskevassa menettelyssä. Esimerkiksi korkein hallinto-oikeus on oikeushenkilöä koskevaan *Orkem*-tapaukseen viitaten todennut, että kyse oli menettelystä valvonta- ja tutkintaviranomaisena toimivassa komissiossa, eikä näin ollen *Orkem*-tapauksesta voitu suoraan vetää periaatteellisia johtopäätöksiä tuomioistuimenmenettelystä.¹⁹⁸ On siis mahdollista, että tuomioistuimet lukevat tätäkin ratkaisua suppeasti.

¹⁹³ Ks. aiemmin käsitelty *Jussila*-ratkaisu.

¹⁹⁴ Julkisasiamies Pikamäen ratkaisuehdotus, k. 113 – 116.

¹⁹⁵ Julkisasiamies Pikamäen ratkaisuehdotus, k. 109. *Grande Stevens ym. v. Italia* 2014- ratkaisun kohdassa 101 EIT toteaa EIS 6 artiklan sovellettavuutta koskevan arvioinnin päätteeksi seuraavaa: ”Tuomioistuin katsoo, että valittajille määrättyt sakot ovat luonteeltaan rikosoikeudellisia, joten 6 artiklan 1 kappaletta sovelletaan käsiteltävässä asiassa sen rikosoikeudellisen osan mukaan.”

¹⁹⁶ *D.B. v. Consob* 2021, kohta 42. Tässä EUT vetosi *Garlsson Real Estate ym.* tuomioon, mutta käytännössä kriteerit ovat samat kuin EIT:n määrittämät ns. Engel-kriteerit.

¹⁹⁷ Mäenpää 2011, s. 462, alaviite 83. Ks. esim. *Käseri Champignon Hofmeister v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas* 2002, k. 44, nolla poena sine culpa- periaatteen osalta.

¹⁹⁸ KHO 2009:83, k.917.

Sen sijaan kohdassa 42 viitataan vain siihen, että tätä oikeutta on tarkoitus soveltaa menettelyissä, jotka voivat johtaa luonteeltaan rikosoikeudellisten hallinnollisten seuraamusten määräämiseen. Kyseisessä kohdassa ei viitata millään tavalla pelkästään kilpailuoikeuteen. Ratkaisua on siis mahdollista tulkita siten, että hallinnollisissa menettelyissä (huom! ei siis tuomioistuimessa vaan menettelyssä), joissa sovelletaan EU-oikeutta välittömästi tai välillisesti, tulisi vaikenemisoikeus laajasti sovellettavaksi. Esimerkiksi siis ympäristösääntelyssä, rahanpesussa ja taloutta koskevilla sääntelyissä.¹⁹⁹

EUT totesi, että vaikka Consobin määräämiä seuraamuksia ei pidettäisi rikosoikeudellisina, vaikenemisoikeutta tulisi kunnioittaa, koska menettelyssä saatuja todisteita voitaisiin käyttää samaan henkilöön kohdistuvassa rikosasiassa rikokseen syyllistymisen toteen näyttämiseksi.²⁰⁰ Kyseessä ei siis ollut rinnakkainen menettely, vaan siinä vaiheessa kyse oli puhtaasti hallinnollisesta prosessista, jossa kansallisessa lainsäädännössä ei ollut palomuurisäännöstä, joka estäisi tietojen käyttämisen myöhemmässä rikosprosessissa. Mitään rikosprosessia ei kuitenkaan ollut tiedossa. Tämän perusteella väitän, että EUT laajensi merkittäväällä tavalla itsekriminointisuojaan laajuutta EIT-oikeuskäytäntöön nähden. Esimerkiksi siis myöhemmin käsittelemässäni *Weh*-tapauksessa nimenomaan riittävän konkreettisen linkin puuttuminen *esti* itsekriminointisuojaan aktualisoitumisen. Tämänkään yhteydessä EUT ei viitannut mihinkään EIT:n oikeustapaukseen.

Tuomion mukaan vaikenemisoikeus ei kuitenkaan oikeuta kieltäytymistä kaikesta yhteistyöstä toimivaltaisten viranomaisten kanssa, esimerkiksi osallistumista kuulemistilaisuuteen tai erilaisia viivyttelytoimia. Toisaalta EUT:n mukaan vaikenemisoikeus kattaa myös sellaiset tosiseikat, joita voidaan myöhemmin käyttää syytteen tukena ja joilla voi täten olla merkitystä joko syyllisyyden toteamisen osalta tai määrättävän seuraamuksen osalta.²⁰¹ Huomattavaa on kuitenkin, että tässä tapauksessa ei ollut kysymys ilmoitusvelvollisuudesta, vaan kuulemistilaisuudessa esitettyihin kysymyksiin vastaamisesta. Niinpä ratkaisun ei voida tässä mielessä laajentavan itsekriminointisuojaan mihin tahansa tiedonantovelvollisuuteen.²⁰²

Lisäksi mielenkiintoisen aspektin tuo se, että ratkaisun analyysissä on viitattu siihen, että EUT ja EIT seuraavat tarkasti toistensa ratkaisuja eräänlaisessa symbioosissa välttämättä ristiriitaisia

¹⁹⁹ Jourdan – Powell – Raphaëlson – Rogers – Gidley - Abouzeid 2021.

²⁰⁰ D.B. v. Consob 2021, k. 44.

²⁰¹ D.B. v. Consob 2021 k. 41 ja 40.

²⁰² Ks. Nieminen 2020, s.12.

tuomioita.²⁰³ Tästä on vedetty jopa sellainen johtopäätös, että EIT ratkaisisi asian vastaavalla tavalla.²⁰⁴ Itse en tähän usko, vaan sen sijaan väitän, että ratkaisun myötä symbioosi on saanut pienen särön hallinnollisten sanktioiden nauttiman suojan osalta.

4.3.2 Itsekriminointisuoja tietosuojarikkomuksissa

Myös kotimaisesta oikeudesta on löydettävissä viitteitä siitä, että nimenomaan EU-oikeudellisissa asioissa osalta itsekriminointisuojaletta annetaan vahvempi merkitys. HaV on nimittäin arvioinut itsekriminointisuojaletta merkitystä esimerkiksi tietosuoja-asetuksen yhteydessä melko sallivasti. Kyseessä on tosin tilanne, jossa aiempi kansallinen järjestelmä perustui tuomioistuimen määräämiin rikosoikeudellisiin seuraamuksiin (ns. ydinmielessä), ja asetuksen myötä asetuksen vastaisesta menettelystä siirryttiin antamaan hallinnollinen seuraus.²⁰⁵ HaV:n mietinnön mukaan siirtymä rikosoikeudesta hallintoon ei voi kuitenkaan merkitä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeiden ja syytetyn vähimmäisoikeuksien poistamista. Huomionarvoista mietinnössä on se, että sen mukaan itsekriminointisuojaletta on katsottu ulottuvan myös tilanteisiin, joissa ei ole kyse rikosoikeudellisista seuraamuksista.²⁰⁶ Todennäköisesti tällä lausumalla on kuitenkin tarkoitettu lähinnä Engel-kriteerien mukaista rikosoikeudelliseen seuraamukseen rinnastettavaa seuraamusta.

HaV kiinnitti huomiota Tietosuoja-asetuksen 33 artiklaan, jonka mukaan rekisterinpitäjän on ilmoitettava tietoturvaloukkauksesta valvontaviranomaiselle ja ilmoitusvelvollisuuden rikkomisesta voidaan asetuksen 83 artiklan mukaan määrätä hallinnollinen sakko. Itse tietoturvaloukkaus kuuluu hallinnollisten sanktioiden piiriin. HaV katsoi, että tämän ilmoitusvelvollisuuden noudattamista arvioitaessa itsekriminointisuojaletta saattaa olla merkityksellinen. Tietosuoja-asetuksen 83 artiklan mukaisia seuraamussäännöksiä tulee tulkita itsekriminointisuojaletta kanssa yhteensopivasti, huomioiden mm. EIT:n oikeuskäytäntö. Lopullisesti asian arvioiminen kuuluu tuomioistuimelle.²⁰⁷ Ymmärtääkseni mietinnön perusteella huomionarvoista on, että HaV ei täysin poissulje sitä mahdollisuutta, että seuraamus

²⁰³ Sakellaraki 2020, s. 1552.

²⁰⁴ Nieminen 2021, s. 11.

²⁰⁵ Vrt. kuitenkin seuraavassa luvussa käsittelemäni liikenneriikkomukset, joissa periaatteessa on sama tilanne.

²⁰⁶ HaVM 13/2018 vp, s. 19.

²⁰⁷ HaVM 13/2018 vp, s. 19.

jätettäisiin itsekriminointisuojaan vuoksi määräämättä, kuten EUT on sittemmin vahvistanut hallinnollisten sanktioiden osalta.²⁰⁸

4.4 Hallintoprosessin piirteitä, jotka vaikeuttavat itsekriminointisuojaan sovittamista siihen

4.4.1 Hallinnolliset sanktiot ja syyttömyysolettama

Tyypillistä hallinnollisille sanktioille on se, että menettelyn kohteena oleva voi vapautua seuraamuksesta vain osoittamalla, että ei ole ollut vastuussa. PeV on katsonut, että ankara objektiivinen vastuu ja käännetty todistustaakka ovat perustuslain 21 §:ään sisältyvän syyttömyysolettaman vastaisia.²⁰⁹ Syyttömyysolettaman pääsisältönä on, että todistustaakka kuuluu aina rikosasioissa syyttäjälle, eikä epäillyn tarvitse todistaa syyttömyyttään välttyäkseen rangaistukselta. Syyttömyysolettama tulee noudatettavaksi myös hallinnollisen sanktion yhteydessä. Kun otetaan huomioon rikosoikeudessa vallitseva käsitys siitä, ettei rikosoikeudellinen vastuu voi perustua ankaralle vastuulle, on syyttömyysolettama jossain määrin vaikeasti sovitettavissa tähän yhteyteen.²¹⁰ EIT on oikeuskäytännössään kuitenkin hyväksynyt hallinnollisen sanktion määräämisen objektiivisin perustein, edellyttäen puolustautumiskeinojen olemassaoloa ja subjektiivisten olosuhteiden huomioon ottamista niissä.²¹¹ Objektiivista vastuuta lieventävänä lähtökohtana hallinnollisten sanktioiden osalta lisäksi on, että hallinnollisten sanktioiden määräämisessä toimivaltaisella viranomaisella on vastuu rikkomuksen tai laiminlyönnin riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä ja sen toteennäyttämisestä.²¹² Myös Ruotsissa on katsottu selvitysvastuun olevan viranomaisella, esimerkiksi pakotteen edellytyksenä olevista tosiseikoista.²¹³ Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta oleellista on, että sanktiojärjestelmällä suojeltava oikeushyvä on riittävän painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima, ja että määräämismenettelyssä huomioidaan riittävät oikeusturvatakeet.

PeV on myös pyrkinyt syyttömyysolettaman vuoksi lieventämään esimerkiksi vastuun osoittamisen mahdollisuuksia. Hiukan epäselväksi usein kuitenkin jää, kuinka PeV:n ratkaisut

²⁰⁸ Mietinnöstä ei kylläkään ilmene, miksi HaV katsoi nimenomaan EIT:n käytännön olevan itsekriminointisuojaan kannalta EU-oikeudellisen asian kannalta merkityksellinen.

²⁰⁹ Ks. esim. PeVL 2/2017 vp, PeVL 57/2010 vp, peVL 4/2004 vp.

²¹⁰ Ankarasta vastuusta rikosoikeudessa, ks. esim. Melander 2016, s.150.

²¹¹ Halila 2010, s. 206–209.

²¹² OM 52/2018, s. 38, Mäenpää 2019, s. 331.

²¹³ SOU 2007:20, s. 130–132

tosiasiassa poistavat ankaran objektiivisen vastuun tai käännetyn todistustaakan. Esimerkiksi pysäköintivirhemaksujen osalta PeV:n mielestä riittävää oli, että todistustaakkaa lievennettiin siten, että auton omistajan ei tarvinnut saattaa todennäköiseksi, että auton oli pysäköinyt joku, jolla auto oli ollut käytössä *luvattomasti*, vaan riittää, että omistaja saattaa todennäköiseksi, ettei ole itse pysäköinyt autoa väärin.²¹⁴

4.4.2 Myötävaikuttamisvelvollisuus

Asianosaisella on hallintoprosessissa velvollisuus myötävaikuttaa asian selvittämiseen. HOL 37.3 §:n mukaan

Asianosaisen ja päätöksen tehneen viranomaisen on esitettävä selvitystä vaatimustensa perusteluista totuudenmukaisesti. Niiden on myötävaikutettava asian selvittämiseen sen oikeudellisen luonteen edellyttämällä tavalla.

HOL:in lausuntokierroksella tuotiin esiin, että pelkästään asian ”oikeudelliseen luonteeseen” viittaaminen ei välttämättä selvennä itsekriminointisuojaan aktualisoitumista riittävällä tavalla suhteessa myötävaikuttamisvelvollisuuteen.²¹⁵ Hallituksen esityksessä asian oikeudellisen luonteen käsitettä tarkastellaankin siitä näkökulmasta, kuinka aktiivisesti asianosaisen tulee osallistua asian selvittämiseen erilaisissa hallintoprosessin asiaryhmissä eikä siitä näkökulmasta, milloin myötävaikuttamisvelvollisuus väistyy asian oikeudellisen luonteen vuoksi, esimerkiksi siis siksi, että henkilöllä olisi oikeus vedota itsekriminointisuojaansa. HE:ssä on kuitenkin todettu, että asianosaisaloitteisissa hallintoasioissa myötävaikutusvelvollisuus on laajempi kuin viranomaisaloitteisessa asiassa.²¹⁶ Lisäksi on katsottu, että myötävaikutusvelvollisuus ei ylipäänsä ulottuisi asianosaisen kannalta epäedullisiin tai muuten negatiivisiin seikkoihin, eli kun esimerkiksi asianosainen valittaa seuraamusmaksusta, maksun määräämistä tukevan selvityksen esittäminen kuuluu viranomaiselle.²¹⁷

Mielestäni huomionarvoista on kuitenkin, että hallituksen esityksen luonnoksessa oli myötävaikutusvelvollisuuden osalta todettu, että asianosainen voisi jossain tapauksissa kieltäytyä esittämästä selvitystä, joka voisi toimia välittömänä perusteena hallinnollisen

²¹⁴ PeVL 57/2010 vp, s. 3 – 4.

²¹⁵ Pasi Pölösen asiantuntijalausunto 2018, s. 5–6.

²¹⁶ HE 29/2018 vp, s. 104. On kuitenkin huomioitava, että esim. ulkomaalaisasioissa erityislainsäädännöllä myötävaikuttamisvelvollisuus on hallintomenettelyssä ulotettu myös viranomaisaloitteisiin asioihin (UlkomL 7.2 §)

²¹⁷ Mäenpää 2019, s.334.

sanktion määräämiselle.²¹⁸ Mitään tähän viittaavaa myötävaikutusvelvollisuuden väistymistä ei lopulliseen hallituksen esitykseen tullut. Välttämättä myötävaikuttamisvelvollisuus ei olekaan oleellisin seikka suhteessa itsekriminointisuojaan, niin kauan kuin sen tehostamiseksi ei käytetä minkäänlaista pakkoa. Pelkästään se, että asianosaisen tulee kärsiä myötävaikuttamattomuutensa seuraukset asian riittämättömän selvittämisen vuoksi ei riko pakkoelementin puuttuessa mitenkään itsekriminointisuoja.

4.4.3 Tiedonantovelvollisuus

Kysymys itsekriminointisuojan soveltamisalasta on monisyisempi, kun kysymyksessä ovat rikosprosessin ulkopuoliset menettelyt. PeVL on selkeäsanaisesti korostanut sitä, että itsekriminointisuoja ei saa rajoittaa lakiin perustuvia hallinnollisia valvontamenettelyjä, joissa henkilön edellytetään antavan tietoja tai selvityksiä mm. verotusta varten. Näitä velvoitteita tulee PeVL:n mukaan voida tehostaa erilaisilla pakoilla, eikä niiden käyttö PeVL:n mukaan loukkaa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.²¹⁹ On nähty, että hallintoasioissa tiedonantovelvollisuudella on muiden tahojen oikeutettujen intressien toteuttamisfunktio, eikä tämän perusteella muiden intressien tulisi automaattisesti väistyä sillä perusteella, että henkilö saattaa edesauttaa oman syyllisyytensä toteamista rikosprosessissa. Erilaiset ilmoitusvelvollisuudet takaavat hallintojärjestelmän toimivuutta, ja niitä voidaan perustella hyväksyttävillä yhteiskunnallisilla päämäärillä, esimerkiksi verotuksessa valtiontalouden intressin turvaamisella.²²⁰

LaV on OK:n hyödyntämiskieltoja koskevan lainmuutoksen yhteydessä todennut, että OK 17:25.2 §:n viimeinen virke varmistaa sitä, että hyödyntämiskieltoja ei sovelleta lakimääräisiin ilmoitusvelvollisuuksiin niin, että velvollisuus niiden täyttämiseen vesittyy.²²¹ LaV kiinnitti huomion siihen, että rikosprosessin ulkopuolisissa menettelyissä ei ole kysymys velvollisuudesta antaa itsensä ilmi rikoksesta, vaan velvollisuudella tavoitellaan tietyn lainsäädännön tarkoituksen toteuttamista.²²² Tämä periaate on todettu myös mm. konkurssilain

²¹⁸ Hallituksen esityksen 29/2018 vp luonnos, s. 95.

²¹⁹ PeVL 39/2014 vp, s. 4.

²²⁰ Virolainen – Pölönen 2004, s. 315.

²²¹ OK 17:25.2 §, viimeinen lause: Jos kuitenkin henkilö on muussa menettelyssä kuin rikosasian käsittelyssä tai siihen rinnastuvassa menettelyssä antanut lakisääteisen velvollisuutensa täyttämisen yhteydessä totuudenvastaisen lausuman taikka väärän tai sisällöltään totuuden vastaisen asiakirjan taikka väärän tai väärennetyn esineen, sitä saadaan hyödyntää todisteena velvollisuuden vastaista menettelyä koskevassa rikosasiassa.

²²² LaVM 19/2014 vp, s. 20.

muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä 86/2012 vp, jonka mukaan menettelyissä, joissa ei pyritä rikosvastuun selvittämiseen ei sovelleta myöskään itsekriminointisuoja.²²³

EIT onkin oikeuskäytännössään katsonut, että velvollisuutta antaa tietoja viranomaisille voidaan pitää EIS-sopimusvaltioiden yleisenä oikeusjärjestyksiä kuvaavana piirteenä. Mikä tahansa sanktiouhkainen vaade tai painostaminen antaa tietoja muuta menettelyä kuin rikosprosessia varten ei ole kiellettyä. Asia on EIT-ratkaisukäytännössä tullut esiin erityisesti verotusmenettelyiden yhteydessä, ja on katsottu, että itsekriminointisuoja ei ulotu niin laajalle, että se yleisesti oikeuttaisi olemaan antamatta tietoja, jotka voivat johtaa haitallisisiin (vero)seuraamuksiin. Menemättä sen enempää valtion legitimitettiin, voidaan kuitenkin todeta, että ilman väärin verotietojen sanktiojärjestelmää ja ilmoitusvelvollisuutta koko verotusjärjestelmän tarkoitus murentuisi. EIT:n oikeuskäytännössä tiedonantovelvollisuutta on arvioitu siitä näkökulmasta, onko suojattavaan jo kohdistunut rikosepäily tietoja vaadittaessa. Kun sanktion uhalla hankittuja tietoja ei käytetä selvityksenä jostain muusta rikoksesta johon henkilö olisi syyllistynyt jo ennen virheellisten tietojen antamista, itsekriminointisuoja ei rikota.²²⁴ Siis; sekä tiedonantovelvollisuus itsessään tai tietojen hankkimiseen liittyvät pakkokeinot ilman kytköstä rikosoikeudenkäyntiin eivät ole kiellettyjä.

Tiedonantovelvollisuuden laajuutta kuvaa yleisesti hyvin liikenne rikkomusta koskeva *Weh*-tapaus. EIT katsoi, että ilman riittävän konkreettista linkkiä rikosprosessiin pakottaminen tiedonantamiseen muussa asiassa ei ole itsekriminointisuojan vastaista.²²⁵ EIT linjasi myös, että laissa säädetty hallinnolliseen valvontaan liittyvä rangaistusuhkainen tietojenantovelvollisuus ei sinänsä loukkaa itsekriminointisuoja.²²⁶ Tapauksessa oli kysymys siitä, että valittajaa oli vaadittu paljastamaan, kuka ajoi hänen autoaan ylinopeustilanteessa. Valittajan annettua epämääräistä tietoa kuljettajasta, hän sai sakot. EIT:n mukaan tässä ei ollut kyseessä ”odotettavissa oleva” rikossyyte. Huomionarvoista on, että kolme tuomaria antoi eriävän mielipiteensä, jonka mukaan valittaja tosiasiallisesti oli jo autonomisessa mielessä ”syytetty” ylinopeudesta, koska jos hän olisi paljastanut olleensa kuskina, häntä vastaan olisi aloitettu rikosmenettely. *Weh*-ratkaisulla on kuitenkin ollut erittäin laaja merkitys myös ylinopeus-

²²³ HE 86/2012 vp, s. 6.

²²⁴ KKO 2014:67, k. 10.

²²⁵ *Weh v. Itävalta* 2004, k. 56.

²²⁶ HE 29/2018 vp, s. 136

tapausten ulkopuolella.²²⁷ Esimerkiksi KHO on *Weh*-ratkaisuun perustaen katsonut, että verovelvollisen ilmoitusvelvollisuus varallisuuttaan koskien on asianmukaista, kun verovelvollista vastaan ei ole vireillä eikä odotettavissa samaan asiaan liittyvää rikosoikeudenkäyntiä.²²⁸ On kuitenkin todettu, että itsekriminointisuoja sisältö sellaisissa normaalitapauksissa, joissa viranomaisen yrittää hankkia todistelua hallinnollisen sanktion määräämisen edellytyksistä odottaa edelleen selvennystä EIT:stä, sillä viranomaisten selvittämismetodit voivat jossain määrin olla ristiriidassa itsekriminointisuoja kanssa.²²⁹

Näyttäisi siis siltä, että erityisesti ongelmallisia hallintoprosessin logiikalle ovat liikenne rikkomukset ja verotus. Molemmissa näyttäisi olevan kysymys pohjimmiltaan siitä, että itsekriminointisuoja rajoittaminen on vaivattomampaa kuin tuon prosessuaalisen oikeuden tosiasiallinen takaaminen. Sinänsä mitkään perustelut eivät täysin aukottomasti vakuuta sen osalta, miksi juuri näissä tapauksissa itsekriminointisuoja tulisi heikentää, ja suojan kuulua vain rikosoikeuteen. Esimerkiksi Tapanila on katsonut, että verotusmenettelyn osalta tiedonantovelvollisuudessa on viime kädessä kysymys yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta, jossa olisi asiansa hoitavia syrjivää, että vaikenemalla voisi saada lakiin perustumatonta hyötyä.²³⁰ Eikö kuitenkin rikosasioissa samalla tavalla ole nuhteettomia kansalaisia syrjivää, että rikosoikeuden ydintä toteuttavat paatuneet rikolliset voivat saada hyötyä siitä, että heidän ei tarvitse selvittää tekemäänsä rikosta?

Jossain määrin tätä melko perustavanlaatuista ongelmaa selittää kuitenkin se oivallus, että itsekriminointisuoja ei oikeuta ketään tekemään rikosta. Ilmoitusvelvollisuuden osalta olennaista on, että henkilöön ei kohdistu tiettyä ilmoitusvelvollisuutta koskevaa rikosepäilyä.²³¹ Henkilö voi itsekriminointisuojaan vedoten jättää itsensä ilmi antamatta, mutta hän ei voi itsekriminointisuojaan vedoten tehdä uutta rikosta ilmoitusvelvollisuuden laiminlyömällä tai antamalla vääriä tietoja.²³² On päätelty, että ratkaisevaa olisi siis se, vaaditaanko hallintoprosessissa henkilöä paljastamaan aikaisempi rikoksensa erotuksena siis tilanteista, joissa pakko liittyy suoraan siihen, mitä tutkitaan, esimerkiksi siis verovelvollisuuteen.²³³

²²⁷ Vrt. Tapanila 2010, jossa hän katsoo, että liikennetapauksia ei pitäisi tarkastella kontekstinsa ulkopuolella, koska ne muodostavat oman erityisen ryhmänsä. Tästä enemmän luvussa xx.

²²⁸ KHO 2016:100, kohta selvitysvelvollisuus ja itsekriminointisuoja

²²⁹ Halila – Lankinen – Nilsson 2018, s. 96.

²³⁰ Tapanila 2019, s. 66.

²³¹ Vrt. seuraavassa alaluvussa käsittelemäni rinnakkaisten menettelyjen tilanne.

²³² Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 689, alaviite 1880 ja Tapanila 2019, s. 79–80.

²³³ Ashworth 2008, s.758

Oleellista on siis ymmärtää se, että itsekriminointisuoja ei estä lakiin perustuvaa velvoitetta antaa viranomaiselle tietoja. On kuitenkin epäselvää, miten tulisi suhtautua tilanteeseen, jossa henkilön tiedossa on, että vastaaminen tiedonantovelvollisuuden mukaisesti johtaa suurempaan hallinnolliseen sanktioon kuin vastaamatta jättäminen.²³⁴

4.4.4 Itsekriminointisuoja liikenteessä

Perustuslakivaliokunta on todennut, että hallinnollisen seuraamusjärjestelmän toimivuuden kannalta on olennaista, että menettely on oikeusturvavaatimuksen asettamissa rajoissa mahdollisimman yksinkertaista. Näin ollen pysäköinninvalvontaa koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä PeV katsoi, että rekisteriin merkitty omistaja voi olla vastuussa pysäköintivirhemaksusta siinä tapauksessa, että hän ei pysty saattamaan todennäköiseksi, että hän ei ole itse pysäköinyt ajoneuvoa väärin.²³⁵ Samoin ajoneuvokohtaisen liikennevirhemaksun kohdalla vastuuvapausperusteena ajoneuvon omistajalle on se, että hän saattaa todennäköiseksi, että hän ei tehnyt liikenne rikkomusta tai maksun määräämiselle ei ollut edellytyksiä.

Itsekriminointisuojan ja syyttömyysolettaman näkökulmasta sääntely, jossa henkilö oletetaan ”syylliseksi” ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton.²³⁶ Onkin todettava, että EIT:n liikennevalvontaa koskevat ratkaisut muodostavat oman ryhmänsä, ja niissä itsekriminointisuojuille ei anneta samaa sisältöä kuin muissa tilanteissa. Käsittelin Weh-tapausta laajemmin edellisessä kappaleessa, mutta totean vielä tässä yhteydessä, että tapauksen äänestyslauseunnoista on päätelty ratkaisun implisiittisenä rationa olevan, että itsekriminointisuoja ei kuulu oikeutena liikennevalvontaan, jossa on kysymys vähäisistä massarikosasioista ja valvonnan tehokkaaseen ja kustannuksiltaan järkevään toteuttamiseen on merkittävä julkinen intressi.²³⁷

Itsekriminointisuojan sisällöstä liikenteenvalvonnassa oleellinen on EIT-ratkaisu O’Halloran ja Francis.

O’Halloranin tilanne oli se, että hän oli vahvistanut olleensa auton kuljettaja, jolloin hän oli saanut rangaistuksen ja Francisin tilanne oli se, että hän oli kieltäytynyt antamasta mitään selvitystä auton kuljettajasta. Francisin osalta EIT käytti samaa päättelyä kuin Allen-tapauksessa; kieltäytyminen antamasta tietoja oli rikos itsessään. EIT:n mukaan hän siis teki rikoksen, kun hän ei kertonut auton

²³⁴ Nieminen 2021, s. 14.

²³⁵ PeVL 57/2010 vp, s. 3–4.

²³⁶ Ks. mm. Leena Halilan asiantuntijalausunto 2018 a, s.10.

²³⁷ Tapanila 2010, s. 571–572.

kuljettajaa, mutta tätä vaikenemista ei käytetty näyttönä liikenne rikkomuksesta. O'Halloranin osalta taas näyttötaakka ei ollut kokonaisuudessaan langennut hänelle, vaan edelleen syyttäjällä oli ollut näyttötaakka. O'Halloranilla oli myös ollut mahdollisuus antaa vastanäyttöä. Yleisesti ottaen kysymys ajoneuvon kuljettajasta on vain yksi tunnusmerkistötekijöistä liikenne rikosten osalta. Lisäksi EIT vetosi liikenteen *yleisvaarallisuuteen*, jonka perusteella kaikkien liikenteessä olevien on katsottava hyväksyneen tietyt sääntelyt.²³⁸

Voidaan siis katsoa, että liikenne rikkomukset muodostavat oman ryhmänsä, jossa EIT huomioi tieliikennesäädäntöjärjestelyn erityislaadun, jossa liikennevalvonnan tarpeet eräällä tavalla poissulkevat prosessuaaliset yksilön oikeudet.²³⁹

Suomessa asiaa on kuitenkin käsitelty hiukan sallivammin. Nyt jo vanhentuneen, mutta kuvaavan esimerkin antaa KKO-ratkaisu 2014:67. Silloisen tieliikennelain (267/1981) mukaan onnettomuuteen osallisen tuli ilmoittaa tapahtumasta vahinkoa kärsineelle tai poliisille. Ilmoitusvelvollisuuden rikkominen oli säädetty tieliikennelaissa rangaistavaksi.²⁴⁰ Näin menettelemällä A olisi kuitenkin saattanut itsensä syytteen vaaraan, eikä tapauksessa ollut myöskään palomuurisäännöstä, joka olisi estänyt tietojen käyttämisen rikosoikeudenkäynnissä. KKO erotti kyseisen tapauksen EIT-ratkaisuista sillä perusteella, että niissä tapauksissa auton kuljettajan on jo ennen tiedonantovelvollisuuden syntymistä voitu havaita menetelleen liikennesääntöjen vastaisesti. Kysymys oli tässä tapauksessa siis siitä, että tietoa olisi voitu käyttää selvityksenä rikoksesta, joka oli tapahtunut *aikaisemmin* ja joka oli *eri rikos* kuin ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti.²⁴¹ Jossain määrin voidaan kyllä kyseenalaistaa se, millä tasolla tapaus todellisuudessa erosi Wehin ja O'Halloranin tapauksista, joissa myös oli kysymys aikaisemmin tapahtuneesta rikoksesta ja vain auton kuljettajan nimeämisestä. On siis mahdollista myös katsoa, että Suomen oikeuskäytännössä EIT:n erityistä tulkintaa liikenne rikkomuksista ei kaikin osin kuitenkaan tulkita yhtä tiukasti.²⁴²

²³⁸ O'Halloran ja Francis v. Yhdistynyt kuningaskunta 2007 k. 57, 60 ja 61. Tapauksesta ei tosin käy ilmi, miksi tällä samalla perusteella minkä tahansa itsekriminointisuojan voisi poissulkea – jos ammutt ihmisen, eikö sinulla ole tämän yleisesti tiedossa olevan vaarallisuuden perusteella velvollisuus kertoa tapahtuneesta?

²³⁹ Ks. dissenting opinion of judge Pavlovski, jossa hän toteaa, että poikkeaminen itsekriminointisuojusta kyseisessä tapauksessa johtuu liikenne rikkomusten suuresta määrästä, mikä ei mahdollista vastaavien prosessuaalisten oikeuksien turvaamista kuin muutoin.

²⁴⁰ Itsekriminointisuojan vaatima pakon elementti siis täyttyy.

²⁴¹ KKO 2014:67, k. 10.

²⁴² Esim. Tapanila on kritisoinut EIT-käytännöstä poikkeavia ratkaisuja. Hänen mukaansa lainsäädännössä tulisi tietoisesti antaa poikkeava sisältö suojalle, jotta tulkintaa voitaisiin laajentaa kotimaisessa lainkäytössä. ks. Tapanila 2019, s. 105.

4.4.5 Läheiskriminointisuoja syyttömyysolettaman ja liikennetrikomusten erityisongelmana

HOL 69.4 §:ssä on mainittu, että todistajan vaitiolo-oikeus koskee myös hänen tiettyjen läheistensä saattamista syytteen vaaraan.²⁴³ Säännös tarkoittaa siis ns. läheiskriminointisuoja, ja on arvopohjaltaan osin erilainen kuin itseksiminointisuoja. Hallituksen esityksen mukaan läheisen vaitiolo-oikeutta voidaan perustella luottamuksellisten suhteiden suojaamisella ja todistajalle todistamisesta mahdollisesti aiheutuvalla ristiriitatilanteella.²⁴⁴ Sitä on lisäksi perusteltu perhe- ja yksityiselämän suojalla²⁴⁵ ja sillä pyritään turvaamaan todistajanlausuntojen luotettavuutta. Kaiken kaikkiaan on siis kysymys todistajan vapauttamisesta luottamussuhteen ja totuusvelvollisuuden välisestä intressiristiriidasta.²⁴⁶ KKO on katsonut, että tapauksessa, jossa todistelua oli hankittu salaisilla pakkokeinoilla syytetyn äidiltä, ei vaarannettu luottamussuhdetta, äitiähän ei ollut *pakotettu* antamaan tietoja. Samaisessa ratkaisussa KKO totesi, että läheiskriminointisuoja ei ole perusteita ulottaa ainakaan pidemmälle kuin itseksiminointisuoja, jolloin itseksiminointisuoja läheisen osalta koskisi myös pääasiassa syyllisyyden selvittämistä.²⁴⁷

Oikeus olla myötävaikuttamatta läheisensä syyllisyyden selvittämiseen on kuitenkin hallintoprosessin erityispiirteiden kannalta ongelmallinen. Kuten aiemmin olen tuonut esiin, hallinnollisissa sanktioissa hyödynnetään usein erilaisia oletuksia, joiden kumoaminen käytännössä jää asianosaisen vastuulle.²⁴⁸ Kuinka tällaisessa tilanteessa henkilön tulee toimia, jotta hän toisaalta vapautuu itse vastuusta antamatta kuitenkaan ilmi läheiskriminointisuojan vastaisesti vaikkapa puolisoaan?²⁴⁹ Hallinnollista sanktiota koskevassakin oikeudenkäynnissä on ainakin hypoteettisesti mahdollista kuvitella tilanne, missä henkilö ei anna selitystä asiassa esitetyle selvitykselle siksi, että hän voisi samalla saattaa läheisensä syytteen vaaraan. Silti hän ei itse olisi syyllinen. On katsottu, että syyttömyysolettaman ja itseksiminointisuojan erona on

²⁴³ Hallintoprosessilain 69 § 1 momentissa tarkoitettuja henkilöitä ovat asianosaisen nykyinen tai entinen aviopuoliso, nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa ja se, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde asianosaiseen.

²⁴⁴ HE 29/2018 vp, s. 136.

²⁴⁵ Pölönen 2003, s. 278.

²⁴⁶ Van der Heijden v. Alankomaat 2012, k. 65.

²⁴⁷ KKO 2017:65, k. 28 ja 13.

²⁴⁸ Vrt. Leena Halilan asiantuntijalausunto 2018 a, s. 6–7, jonka mukaan viranomaisella on ensisijainen vastuu maksun määräämisen edellytysten selvittämisestä menettelyssä, jonka tavoitteena on lainmukainen ja sisällöllisesti oikea ratkaisu. Nähdäkseni tämä ei mitenkään ratkaise läheiskriminointisuojan ongelmaa.

²⁴⁹ Prosessuaalinen lainsäädäntö ei tunne läheiskriminointisuojan käsitettä, mutta sen voidaan katsoa olevan vakiintunut termi oikeuskirjallisuudessa- ja käytännössä. Ks. esim. Pölönen – Tapanila 2015, s. 245 ja KKO 2017:65.

se, että syyttömyysolettama alkaa horjua syyllisyyttä tukevan näytön vahvistuessa, mutta itsekriminointisuojan vuoksi henkilöä ei voida aktiivisesti velvoittaa selvittämään omaa syyllisyyttään. Kuitenkin läheiskriminointisuoja väistyy asian selvittämisen tieltä.²⁵⁰ On siis mahdollista todeta, että läheiskriminointisuojan laajuus on hyvin paljon suppeampi kuin itsekriminointisuojan. Ongelmallista läheiskriminointisuojusta on nimenomaan siinä käytettävä psykologinen pakko. On katsottu, että uhkaus siitä, että menettely todetaan näytetyksi passiivisuuden johdosta, olisi itsekriminointisuojan vastaista, koska myötävaikuttaminen ei ole enää vapaaehtoista.²⁵¹

Periaatteellinen ongelma muodostuu siitä, että jos tulkitaan itsekriminointisuojan koskevan asianosaista, läheiskriminointisuoja on vaikeasti hahmotettavissa. Jos taas lähdetään siitä, että asianosaisella ei ole itsekriminointisuoja, ei läheiskriminointisuojakkaan ole ongelmallinen, koska todistajan vaitiolo-oikeus koskee yleisesti ottaen muita seikkoja, kuin hänen oman syyllisyysolettamansa kumoamista. EIT:n ratkaisut eivät juuri tuo selkeyttä ongelmaan, koska se on läheiskriminointisuojan osalta lähinnä todennut, että kansalliset sääntelyt siitä eivät ole artikla 6:n vastaisia²⁵² ja että läheiskriminointisuojusta (testimonial privilege) ovat vastakkain kaksi erilaista julkista intressiä: intressi rikosten selvittämiseksi ja intressi perhe-elämän suojaamisesta valtion puuttumista vastaan.²⁵³

Reaalisesti esimerkiksi liikennevirhemaksun osalta läheiskriminointisuoja-ongelman ratkaisee se, että kuten PeV edellytti, ajoneuvokohtaisen rikkomuksen tekijä valokuvataan, ja tämä tallenne annetaan ajoneuvon haltijalle päätöksen yhteydessä tiedoksi.²⁵⁴ Tällöinhän näyttönä omasta syyttömyydestä toimii henkilön oma naama.²⁵⁵

Sen sijaan pysäköintivirhemaksun tai muiden objektiivisen vastuun muodostavien hallinnollisten sanktioiden osalta tilanne on hankalampi, koska helppoiten henkilö voi todistaa oman syyttömyytensä ilmiantamalla toisen teosta.²⁵⁶ Matti Tolvanen on tieliikennelain muutosta koskevassa asiantuntijalausunnossaan katsonut, että tällainen ilmiantovelvollisuus on

²⁵⁰ Korvenmaa 2012, s. 239.

²⁵¹ Mantila 2020, s. 145.

²⁵² Unterpertinger v Itävalta 1986, k. 30.

²⁵³ Van der Heijden v Alankomaat 2012, k. 62 ja 67.

²⁵⁴ PeVL 9/2018 vp, s. 7.

²⁵⁵ Lisäksi voidaan huomioda aiemmin esiintuomani itsekriminointisuojan kaventaminen EIT-käytännössä liikenteen osalta.

²⁵⁶ Ks. myös Tarkka 2016, s. 494.

ristiriidassa RL 15:11 §:n kanssa.²⁵⁷ Asiaa on sivuttu pysäköintivirhemaksua koskevassa ratkaisussa KHO 2014:164. Tapauksessa ajoneuvon omistaja pyrki osoittamaan, että hän ei ole vastuussa pysäköintivirheestä viittaamalla mm. siihen, että hänen lähipiiriinsä kuuluvat henkilöt olivat käyttäneet ajoneuvoa. KHO katsoi, että mikään esitetty seikka ei saattanut todennäköiseksi, että omistaja ei olisi tehnyt pysäköintivirhettä. Näyttökynnys on siis korkea, todennäköinen, eikä pelkästään vaihtoehdoisen tapahtumankulun esiintuominen riitä kumoamaan olettaa.²⁵⁸ On mahdollista, että ainoa ratkaisu läheiskriminointisuojaan ongelmiin hallinnollisten sanktioiden osalta onkin hyödyntämiskiellon asettaminen saadulle selvitykselle siten, että ilmiannettu läheinen esim. välttyisi sakolta, koska todistelu hänen syyllisyydestään oli saatu itsekriminointisuojaan vastaisesti.²⁵⁹

4.4.6 Itsekriminointisuoja verotuksessa

Itsekriminointisuojaan ja verotusmenettelyn välinen suhde lienee yksi käsitellyimmistä aiheista suhteessa rikosprosessin ulkopuolisiin oikeuksiin oikeuskirjallisuudessa.²⁶⁰ Suhde onkin osittain epäselvä, eikä EIT:n oikeuskäytännöstä ole saatavilla varmuudella selkeää tulkintaa asian suhteen.²⁶¹ Sinänsä on selvää, että ilman verovilppiepäilyä verovelvollinen ei voi kieltäytyä luovuttamasta tietoja.²⁶² Verotusta tarkasteltaessa on erotettava rinnakkaiset menettelyt ja veronkorotus, joka sinänsä rinnastuu hallinnolliseen sanktioon.

Tiedonantovelvollisuuden ja itsekriminointisuojaan suhdetta rinnakkaisissa prosesseissa hahmottelee EIT-ratkaisu *Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta*, jossa oli kyse siitä, että henkilö oli tahallaan antanut vääriä tietoja verotusmenettelyssä. Tämä ei perustanut tilannetta, jossa henkilöllä olisi ollut itsekriminointisuoja, kun henkilöä vastaan *ei ollut vireillä* eikä odotettavissa rikosasiaa, vaan menettely (väärien tietojen antaminen) itsessään oli se, mistä häntä rangaistiin. Kysymyksessä ei siis ollut todisteiden hankkiminen jostain toisesta rikoksesta pakolla. Tapauksessa EIT ei antanut painoarvoa sille, että valehtelu veroprosessissa saattoi johtua siitä, että henkilö pyrki estämään viranomaisia saamasta tietoa hänen menettelystään,

²⁵⁷ Matti Tolvasen asiantuntijalausunto 2018, s. 7.

²⁵⁸ Vrt. Mikael Hidénin asiantuntijalausunto 2018, s. 5, jonka mukaan ”todennäköiseksi saattaminen” olisi selvästi lievempi vaatimus kuin oman syyttömyyden todistaminen. Vrt. myös yleisesti ottaen rikosprosessi, jossa vaihtoehdotiset tapahtumainkulut ovat nimenomaan syyllisyydsarvion keskipisteessä.

²⁵⁹ Ks. Tarkka 2016, s. 494, jossa hän myös ehdottaa tällaista järjestelyä läheiskriminointisuojaan toteutumisen osalta.

²⁶⁰ Ks. esim. Vuorenpää 2011, Äimä 2011,

²⁶¹ Näin myös KHO 2016:100.

²⁶² Tapanila 2019, s. 89.

joka saattoi olla rikollista ja täten johtaa syytteeseen.²⁶³ Oikeuskirjallisuudessa on erityisesti kiinnitetty huomiota KKO:n liikennerikkomusta koskevan ratkaisun 2014:67 ja nuuskan salakuljetusta koskevan ratkaisun 2013:2 väliseen ristiriitaan.²⁶⁴ Ratkaisussa 2013:2 nimittäin KKO katsoi, että vaikka veroilmoituksen nuuskan maahantuonnista tekemällä henkilö samalla ilmiantaisi itsensä salakuljetuksesta tai tupakkatuoterikkomuksesta, henkilöllä ei kuitenkaan ollut itsekriminointioikeutta, koska ilmoitusvelvollisuuden aikana henkilöä vastaan ei ollut vireillä nuuskan maahantuontia koskevaa rikostutkintaa.²⁶⁵ Mitään tutkintaa ei ollut vireillä myöskään KKO 2014:67-tapauksessa, joten tapausten ratkaisujen eroista on mahdollista päätellä, että verotusmenettely on jollain tavalla erityisasemassa.

Veronkorotusasiassa on taas erityisesti *Jussila*-tapaukseen vedoten katsottu, että hallintomenettelyssä ja- prosessissa ei tarvitse tarjota vastaavia oikeussuojatakeita, kuin ”varsinaisessa” rikosprosessissa.²⁶⁶ Näkemyksen mukaan veronkorotukset eivät ole sillä tavalla ”rikoslain ytimessä”, vaikka niihin rinnastuvatkin, että kaikkia rikossyytteiden käsittelylle EIT:n oikeuskäytännössä asetettuja vaatimuksia tulisi soveltaa kaavamaisesti koko laajuudessa hallinnollisiin sanktioihin. Riittävää olisi, että rikosprosessi autonomisessa mielessä takaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruselementit, esim. siis tuomioistuimen puolueettomuuden.²⁶⁷

Hallintoprosessin osalta oleellinen on ratkaisu KHO 2016:100. Asiassa asianosainen vetosi itsekriminointisuojaansa verotusmenettelyssä, eikä selvittänyt omaa asiaansa verotarkastuksessa. KHO totesi, että asianosaisen oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei ollut vaarannettu sillä perusteella, että häneltä oli *ilman* pakkokeinojen tai rangaistuksen uhkaa pyydetty antamaan verotarkastuksessa asiasta selvitystä. Asiassa määrättyä veronkorotusta ei voitu pitää epäasiallisena pakottamisena, koska sen määrääminen perustui hänen verotukseensa liittyvien ilmoitusvelvollisuuksien aiempiin laiminlyönteihin, eikä siis hänen vaikenemiseensa verotarkastuksessa. KHO:n ratkaisua on perustellusti arvosteltu niukoista perusteluista ja varovaisesta suhtautumisesta.²⁶⁸ KHO totesi ratkaisussaan, että kysymystä siitä, missä laajuudessa verotusmenettelyyn on sovellettava EIS 6 artiklassa

²⁶³ Allen v Yhdistynyt kuningaskunta 2002, k. 1.

²⁶⁴ Laapas 2015, s. 63, Tapanila 2019, s.130.

²⁶⁵ KKO 2013:2, k. 24.

²⁶⁶ ks. esim. Tapanila 2019, s. 113. Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 659 ja HE 29/2018 vp, s. 137.

²⁶⁷ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 659.

²⁶⁸ Lankinen 2020, s. 24–25.

määrättyjä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteita, ei ole EIT:n oikeuskäytännössä tyhjentävästi ratkaistu. KHO totesi kuitenkin, että siinäkin tapauksessa, että EIS:n oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet ulottuisivat kansallisen verotusmenettelyn selvitysvelvollisuutta koskevaan säännöstyön, asiassa ei ole menetelty virheellisesti.²⁶⁹

Verotuksessa siis olisi erityistä huomiota kiinnitettävä menettelyn vaiheisiin ja siihen, että ilmoitusvelvollisuuden täyttäminen olisi erillinen suhteessa seuraaviin selvitysvaiheisiin. Toisaalta ratkaisua voi pitää hiukan erikoisena suhteessa EIT:n ratkaisukäytäntöön, jonka mukaan hallinnollisten sanktioiden osalta käsittelyn alkamisajankohta määräytyy samalla tavalla kuin rikosasioissa, eli siitä, milloin asianosaiselle esitetään sellainen viranomaisen alustava kanta, jonka perusteella hän tulee tietoiseksi hallinnollisen sanktion määräämisen mahdollisuudesta.²⁷⁰ Täysin selvitettyä ei voida ratkaisun perusteella pitää sitä, miksi veronkorotukselle (joka siis on EIT:n mukaan hallinnollinen sanktio itsessään), annetaan erilainen merkitys prosessin eri vaiheissa.²⁷¹

Veronkorotuksen osalta on esitetty, että *suhteellisuusperiaatteelle* olisi mahdollista antaa merkitystä, tukeutuen EIT:n *Allen*-ratkaisuun. EIT:n ratkaisun mukaan kaikkia toimia, joilla kannustetaan antamaan viranomaisille tietoa, ei voida pitää sääntöjen vastaisena pakottamisena.²⁷² Tapauksessa valittajaa uhkasi 300 punnan sakko, kun taas toisessa ratkaisussa, jossa itsekriminointisuoja oli katsottu rikotun, *Saunders*-tapauksessa, kysymys oli tietojen vaatimisesta jopa kahden vuoden vankeusrangaistuksen uhalla.²⁷³ Tästä on tehty päätelmä, että vähäisenä pidettävän sakon uhalla tehdyt vaatimukset tietojen antamisesta eivät loukkaisi itsekriminointisuoja veronkorotuksen yhteydessä. Suhteellisuusperiaatteen merkitys ilmeni siinä, että kun veronkorotus jää vähäiseksi verovelvollisen laiminlyönnin laatuun tai vältetyn veron määrään nähden, olisi itsekriminointisuojaan vetoaminen suhteetonta.²⁷⁴

²⁶⁹ KHO 2016:100, kohta verovelvollisen vaikenemisen merkitys

²⁷⁰ HE 29/2018 vp, s. 40.

²⁷¹ Vrt. Verohallinnon ohje A93/200/2016, jossa itsekriminointisuojaan hyvin yksioikoisesti todetaan aktualisoituvan vain rinnakkaisissa prosesseissa.

²⁷² *Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta* 2002. ”Furthermore, not every measure taken with a view to encouraging individuals to give the authorities information which may be of potential use in later criminal proceedings must be regarded as improper compulsion”.

²⁷³ *Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta* 1996, k. 70.

²⁷⁴ Tapanila 2019, s. 76–77, 114.

Toisaalta ratkaisussa *J.B. v Sveitsi* 700 punnan sakon uhkan katsottiin olevan kiellettyä pakottamista.²⁷⁵

²⁷⁵ Pakon asteesta ks. Jackson – Summers 2012, s. 252.

5 Tuomioistuimen päätöksenteko

5.1 Hyödyntämiskielto oikeusturvan takaajana

EIT on todennut, että näytön hyväksyttävyyys ei kuulu artikla 6 soveltamisalaan, ja näytön arviointi kuuluu kansallisille tuomioistuimille. EIT:n tehtävänä on tutkia, onko menettely ollut oikeudenmukainen kokonaisuudessaan, todistelukysymykset ja näytön hankinta mukaan luettuna.²⁷⁶ Kun EIT arvioi kokonaisuutta, se ottaa huomioon puolustautumisoikeudet, mutta myös julkiset intressit sekä asianomistajien edut syytteen ajamisen suhteen. Tarvittaessa se huomioi myös todistajien oikeudet.²⁷⁷ EIT:n tähänastisen oikeuskäytännön perusteella laittomasti hankitun aineiston hyödyntäminen ei sellaisenaan ole 6 artiklan vastaista, mutta tuomion perustaminen kokonaisuudessaan laittomasti hankittuun näyttöön voi muodostua ongelmaksi.²⁷⁸

Hyödyntämiskielto tarkoittaa sitä, että tuomioistuin ei ota päätösharkinnassaan huomioon tiettyä selvitystä todistamiskiellon tai muun hyödyntämiskieltoa tukevan argumentin perusteella.²⁷⁹ Hyödyntämiskieltojen on katsottu oikeuskirjallisuudessa olevan jopa ainoa keino itsekriminointisuojan loukkausten välttämiseksi. On esitetty, että tällöin lainkäyttäjä voi yksittäistapauksellisesti arvioida itsekriminointisuojan vaarantumisen astetta ja tällä tavoin joustavasti turvata prosessuaalisia perusoikeuksia.²⁸⁰ Yleisesti ottaen hyödyntämiskiellot voitaisiin nähdä siis yhtenä perusoikeusmyönteisen laintulkintamenetelmän ilmentymänä.²⁸¹ HOL 83 §:n mukaan

Hallintotuomioistuin ei saa hyödyntää selvitystä, joka on hankittu laissa säädetyn vaitiolo-oikeuden tai vaitiolovelvollisuuden vastaisesti tai muulla tavoin lainvastaisesti, jos hyödyntäminen vaarantaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen, kun otetaan huomioon asian laatu, selvityksen hankkimistapaan liittyvän oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys selvityksen luotettavuudelle, selvityksen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

²⁷⁶ Edwards v. Yhdistynyt kuningaskunta 1992, k. 34.

²⁷⁷ Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta 2011, k. 118.

²⁷⁸ Pellonpää – Gullans- Pölönen – Tapanila 2018, s. 761.

²⁷⁹ Pölönen 2003, s. 206.

²⁸⁰ Virolainen – Pölönen 2004, s. 307; Pentikäinen 2012, s. 248.

²⁸¹ Pölönen 2003, s. 181.

Selvityksen asettamisesta hyödyntämiskieltoon edeltää siis aina punninta, jossa arvioidaan perus- ja ihmisoikeuksien, yhteiskunnallisten intressien ja (rikos)vastuun toteutumista.²⁸² Säännöksen sanamuodossa ei ole määritelty, milloin säännöksen vastaisesti hankittu selvitys tulee absoluuttisen hyödyntämiskiellon piiriin, vaan harkintatilanteet on jätetty avoimiksi.^{283 284}

Jo hankitun selvityksen hyödyntäminen ei yleensä ole hallinnollisessa prosessissa HOL 69.4 §:n tarkoittamassa mielessä ongelmallista itsekriminointisuojaan rikkomisenkaan vuoksi. EIT on katsonut, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin rikkomuksia tulee tarkastella siitä näkökulmasta, että pakkovaltuuksin hankittua selvitystä käytetään hyväksi rikosoikeudenkäynnissä,²⁸⁵ EIT on myös todennut, että artikla 6.1:n mukaisten prosessuaalisten oikeuksien laajentaminen valmistavaan tutkintaan (jonka tarkoitus ei ole tuomitseminen tai rikossyytteistä päättäminen), vaikeuttaisi kohtuuttomasti julkiseen etuun liittyvää monimutkaisten taloudellisten ja kaupallisten toimintojen sääntelyä.²⁸⁶ Näin ollen siis hallintomenettelyssä hankittujen selvitysten hyödyntäminen hallintoprosessissa ei aiheuta kovin suurta ongelmaa kun oikeudenmukainen oikeudenkäynti muuten taataan, kysehän on vain hallintoasiaa varten tiedonantovelvollisuuden mukaisesti hankituista selvityksistä.²⁸⁷ Tehokkaan itsekriminointisuojaan kannalta on riittävää, että tietoja ei käytetä todisteena rikosasiassa, eli että palomuurisääntely on riittävää.

Ongelmallisempia ovat hallinnolliset sanktiot, jotka hyödyntämiskieltoisäännöksen esitöiden perusteella saattaisivat kuulua hyödyntämiskieltojen piiriin. Hankaluus piilee siinä, että ensimmäinen kriteeri absoluuttiselle hyödyntämiskieltoille on hallintoprosessilain mukaan *laissa säädetyn* oikeuden vastaisuus. Näin ollen HOL:in mukaan hallinnollisten sanktioiden yhteydessä annetut sinänsä mahdollisesti EIT:n tai EUT:n oikeuskäytännön perusteella itsekriminointisuojaan vastaisesti annetut selvitykset eivät olisi hyödyntämiskiellon alaisia, koska HOL 83 §:n sanamuodon mukaisesti ne eivät olisi ”laissa säädetyn” vaitiolo-oikeuden

²⁸² Koivuluoma – Paso – Saukko – Tarukannel - Tolvanen 2020. s. 278–279

²⁸³ Vrt. OK 17:25.1 ja 2 §., jossa säännellään suoraan tietyt tilanteet absoluuttisen hyödyntämiskiellon piiriin.

²⁸⁴ Absoluuttisesta hyödyntämiskiellosta, ks. esim. Jämsä 2020, s. 206–207. Jakoa absoluuttisiin ja relatiivisiin hyödyntämis- ja todistamiskieltoihin käytetään oikeuskirjallisuudessa osin eri merkityksissä. Esim. Riekkinen (2014, s. 134) katsoo, että relatiivisten hyödyntämiskieltojen osalta tuomioistuimella on laajempi harkintavalta ja absoluuttiset hyödyntämiskielto olisivat ”totaalisia” hyödyntämiskieltoja, kun taas Jämsä tukeutuu Pölösen ja toteaa, että absoluuttisen todistamiskiellon rikkominen saa aikaan hyödyntämiskiellon, kun taas relatiivisen ei. Itse käytän tutkimuksessa Jämsän ja Pölösen määrittelyjä.

²⁸⁵ I.J.L., G.M.R. ja A.K.P v. Yhdistynyt kuningaskunta 2000, k. 100.

²⁸⁶ Fayed v. Yhdistynyt kuningaskunta 1994, k. 62.

²⁸⁷ Käsittelen seuraavassa jaksossa erikseen sitä, mikä merkitys mahdollisesti voidaan antaa vaikenemiselle hallintoprosessissa.

vastaisia. HE:ssä ei viitata ”laissa säädetty”-termin laajentavaan tulkintaan, mutta OK:n vastaavaa säännöstä koskevassa HE:ssä on todettu, että lainvastaisuudelle tulee antaa momenttia tulkitessa laaja merkitys.²⁸⁸ Hallintoprosessilain hallituksen esityksessä viitataan siihen, että HOL 83 § vastaa keskeisiltä periaatteiltaan OK 17:25 §:n säännöksiä.²⁸⁹ On mahdollista vetää johtopäätös, että myös hallintoprosessissa ”lainvastaisuus” olisi tulkittava laajasti, jos lainvastaisuuden laajentamisen katsotaan olevan ”keskeinen periaate” OK:n säännökselle. Tällöin hallinnollisten sanktioiden yhteydessä hankitut selvitykset voisivat tulla hyödyntämiskielltosäätelyn alaisuuteen.

Tässä tutkimuksessa en valitettavasti voi rajatun tilan vuoksi tarkemmin tarkastella hyödyntämiskielltopunninnan elementtejä.²⁹⁰ Hallintoprosessilain lainsäädännöllisten ratkaisujen vuoksi näyttää kuitenkin ilmeiseltä, että itsekriminointisuoja on haluttu rajoittaa vain ns. rärkeimpiin tapauksiin, jättäen arvion pääosin jälkikäteiseksi punninnaksi, jossa ensin ratkaistaan, onko itsekriminointisuoja loukattu, ja sen jälkeen arvioidaan hyödyntämisen mahdollisuutta.²⁹¹ Ottaen huomioon itsekriminointisuojan varsin epämääräisen sisällön, tämä onkin todennäköisesti paras ratkaisu.

Lisäksi huomionarvoista on todeta, että hyödyntämispunninnassa selvitystä tarkastellaan mm. sen kautta, mikä sen merkitys on asian ratkaisemisen kannalta. Hallituksen esityksen mukaan hyödyntäminen voi olla yksittäistapauksessa välttämätöntä, jos selvitys on merkittävä aineellisesti oikean ratkaisun kannalta. HE:n mukaan päätös ei kuitenkaan saisi perustua ainoastaan lainvastaisesti hankittuun selvitykseen.²⁹²

Tästä voidaan vetää kaksi johtopäätöstä hallintoprosessin osalta.

1) Aineellinen totuus arvioidaan prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden edelle, ja itsekriminointioikeuden suojaaminen voi olla vain poikkeuksellisesti tärkeämpää kuin totuuden selvittäminen.²⁹³ Suojan rikkomisesta ei välttämättä koidu seurauksia. Tässä mielessä voidaan

²⁸⁸ He 46/2014 vp, s. 93, Lainvastaisuus kattaisi eduskuntalait, alemman asteiset kansalliset säädökset, EU-lainsäädännön ja Suomea sitovat kansainväliset sopimukset. Myös vahva ja vakiintunut yhdenmukainen oikeuskäytäntö voisi tulla kysymykseen

²⁸⁹ HE 29/2018 vp, s. 151.

²⁹⁰ Punninnan elementeillä tarkoitan HOL 83 §:stä ilmeneviä punnintakriteereitä, joita arvioidaan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden kautta.

²⁹¹ Itsekriminointisuojan loukkauksen osalta arvioissa voi käyttää ns. Ibrahim-kriteerejä. Niistä tarkemmin, ks. Jämsä 2020, s. 250–266.

²⁹² HE 29/2018 vp, s. 152. Tässä voidaan siis nähdä viittaus ns. sole or decisive-sääntöön, ks. Jackson – Summers 2012, s. 339–342.

²⁹³ Ks. myös HOL 71 § 1 mom, jonka mukaan vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvasta seikasta voidaan kuulla todistajaa, jos se on välttämätöntä asian selvittämiseksi.

toki kysyä, onko viranomaiselle asetetut objektiivisuus- ja puolueettomuusvaatimukset toteutuneet, jos selvitystä on tullut hankkia itsekriminointisuojaan vastaisesti?²⁹⁴

2) Hyödyntämiskielto-punninta ei itse asiassa *edellä* varsinaista päätösharkintaa, vaan on sen osa, jossa mm. siis tarkastellaan lainvastaisesti hankitun selvityksen näyttöarvoa.²⁹⁵ Tämän voidaan katsoa olevan jossain määrin ongelmallista, jos katsotaan relevantiksi esitetty vaatimus siitä, että oikeus- ja näyttökysymykset tulisi pitää siten erillään, ettei näytön arviointiin sisältyisi intressipunnintaa.²⁹⁶

5.2 Mikä merkitys vaikenemiselle on annettava?

Tuomioistuimen vastuulla on itsekriminointisuojaan tunnistamisen ja hyödyntämiskieltopunninnan jälkeenkin päättää HOL 37.1 §:n mukaisesti, että asia on saatu selvitettyksi. Hallintoprosessilain sääntelyn vuoksi voi ilmetä myös tilanteita, joissa vaikeneminen tapahtuu vain rinnakkaisprosessin vuoksi, mutta silti vaikeneminen johtaa selvityksen avoimuuteen. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu erityisesti KKO 2014:67 ratkaisuun perustaen, että jos selvitys on hankittu itsekriminointisuojaan vastaisesti, syyte tulisi hylätä.²⁹⁷ Periaate ei kuitenkaan auta sen ongelman ratkaisemisessa, miten pitäisi suhtautua tilanteeseen, jossa tosiasiaa todistaja tai asianosainen on alun perinkin vedonnut itsekriminointisuojaansa ja vaiennut. Kysymys kuuluu; kenelle lankeaa tällöin seuraus? Millaisella informaatiolla hallintotuomioistuin tekee todistus- ja päätösharkintansa?

5.2.1 Näyttökynnys ja todistustaakka

Muissa prosesseissa näyttökynnys on aste, jolla ratkaisun tekijä vakuuttuu todistustositseikan todenperäisyydestä. Rikosasiassa syytteen hyväksyminen edellyttää, että asiassa ei jää *varteenotettavaa epäilyä* syytetyn syyllistymisestä tekoon. Riita-asiassa taas asianosaisen tulee esittää *uskottava näyttö* seikasta, jotta se voidaan asettaa tuomion perustaksi.²⁹⁸ Hallintoprosessissa ei sovelleta kiinteää näyttökynnystä, jonka perusteella voitaisiin yksiselitteisesti todeta, missä vaiheessa asia on tullut selvitettyksi. On kuitenkin todettu, että näyttökynnys on yleisesti ottaen alempi kuin rikosprosessissa.²⁹⁹ Selvityksen riittävyys

²⁹⁴ Vrt. Tarkka 2015, s.517, jonka mukaan viranomainen ei aja omaa etuaan prosessissa.

²⁹⁵ Vrt. Pölönen – Tapanila 2015, s. 230, jonka mukaan rikosprosessissa hyödyntämiskielton alainen todiste tai seikka rajataan täysin näytön arvioinnin ulkopuolelle. Vrt. myös Mantila 2020, s. 97, jonka mukaan hyödyntämisharkinta tapahtuu ennen todistusharkintaa.

²⁹⁶ Mantila 2020, s.97. Oma kysymyksensä on se, kuinka tuomioistuin voi käytännössä olla huomioimatta tiedossaan olevaa selvitystä, jonka se on asettanut hyödyntämiskieltoon, mutta sitä teoreettista kysymystä en tässä voi syvemmin pohtia.

²⁹⁷ Ks. esim. Lankinen 2020, s. 25, Rautio – Frände 2016, s. 146.

²⁹⁸ OK 17:3.2 ja 17:2.2.

²⁹⁹ Mantila 2020, s. 81.

arvioidaan tapauskohtaisesti mm. asian laadun, merkityksen, julkisen intressin voimakkuuden, oikeuskysymysten keskeisyyden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten perustuen.³⁰⁰ Näyttökynnys määrittelee, minkälaista vakuuttavuutta todistelulta vaaditaan, jotta todistelun kohde voitaisiin katsoa toteennäytetyksi. Tarvittavaa näyttöä voidaan hahmottaa asteikolla otaksuttava, todennäköinen, ilmeinen ja täysin varma.³⁰¹

Esimerkiksi Ruotsissa veronkorotusprosessissa ja verotusmenettelyssä ylipäänsä sovelletaan näyttökynnystä ”todennäköinen (sannolikt), kun taas rikosprosessissa sovelletaan käsittääkseni samaa asteikkoa kuin Suomessa (bortom allt rimligt tvivel).³⁰² Tämän osalta on kyseenalaistettu se, voidaanko tällainen erottelu hyväksyä, ja onkin mielenkiintoista, kuinka perustellaan se, että näyttökynnys voi vaihdella sen mukaan, missä prosessissa asia käsitellään.

Jos näyttökynnys ei ylity, sovelletaan todistustaakkasäännöksiä.³⁰³ Muissa prosesseissa todistustaakalla tarkoitetaan sitä, kenen tulee esittää näyttö tietyistä tosiseikasta. Se tarkoittaa myös sitä, että jos jokin asianosaiselle edullinen oikeustositseikka jää vaille riittävää näyttöä, hän kantaa siitä haittaseuraamuksen, jos hänen olisi tullut esittää siitä näyttö.³⁰⁴ Hallintoprosessissa käytetään todistustaakan sijaan selvitysvelvollisuuden käsitettä ja virallisperiaatteesta johtuen selvitysvelvollisuus eroaa todistustaakasta. Kuitenkin erityisesti riskin kantaminen asian selvittämättä jäämisestä yhdistää käsitteitä.³⁰⁵

Lähtökohtana pidetään sitä, että asianosaisen tulee esittää selvitystä valituksensa perusteista ja myötävaikuttaa asioissa, jotka hän on pannut vireille. Jos siis asianosainen haluaisi kiistää viranomaisen esittämän selvityksen, selvitysvastuu olisi asianosaisella.³⁰⁶ Toisaalta näkemykseni mukaan asianosainenhan voi valitusvaiheessa esim. hallinnollisen sanktion osalta pelkästään esittää, että viranomaisen selvitys sanktion perusteista ei ole ollut riittävää. Tällöin varsinaista velvollisuutta esittää lisäselvitystä edes väitteen tueksi ei olisi. Tuomioistuimen tehtävänähän on ratkaista, onko hallintoviranomainen käyttänyt harkintavaltaansa lain rajoissa

³⁰⁰ Mäenpää 2019, s. 495.

³⁰¹ Kulla – Salminen 2021, s. 252.

³⁰² Fast Lappalainen 2018, s. 121.

³⁰³ Ks. esim. Pitkäranta, s.161.

³⁰⁴ Mäenpää 2019, s. 328.

³⁰⁵ Tarkka 2015, s. 509.

³⁰⁶ Mäenpää: Hallinto-oikeus -> III HALLINTOMENETTELY JA HYVÄN HALLINNON PERUSTEET -> 7. Asian selvittäminen ja selvittämiskeinot -> Selvittämisvelvollisuus ja selvittämisvastuun jakautuminen -> Selvittämisvastuun jakautuminen

ja lainmukaisesti.³⁰⁷ EIT on tällaisissa tilanteissa omaksunut ”beyond reasonable doubt”-lähtökohdan, jonka mukaan esitetty selvitys hyväksytään näytöksi tapauksen tosiseikoista, jos se on riittävän vahva, selvä ja yhdenmukainen faktaselvitys, eikä sitä voida vastaanäytöllä kumota tai saattaa perustellusti kyseenalaiseksi.³⁰⁸ Tämän kriteerin on myös katsottu antavan EIT:lle vapaata todistusteoriaa muistuttavan laajan harkintavallan.³⁰⁹

Hallintoprosessin osalta on lisäksi todettu, että ratkaisu ei voi perustua pelkästään sille, miten osapuolet ovat täyttäneet selvitysvelvollisuutensa.³¹⁰ Tässä korostuu virallisperiaate, jonka mukaisesti tuomioistuin ei toisaalta ole sidottu osapuolten toimittamiin tai toimittamatta jättämiin selvityksiin ja tuomioistuin voi hankkia näyttöä myös oma-aloitteisesti.³¹¹ Tuomioistuimen selvitysvastuu ulottuu siihen, että ratkaisun perustaksi asetettava tosiseikasto vastaisi todellisuutta.³¹² Se ei sen sijaan merkitse, että hallintotuomioistuimen olisi myös aina kannettava taakka asian selvittämisestä. On jopa katsottu, että asianosaiselle osoitettu kehoitus olisi tuomioistuimen selvittämisvelvollisuuden kulminaatio, koska jos asianosainen ei tästä huolimatta toimita selvitystä, asia ratkaistaan kertyneen aineiston perusteella, tarvittaessa todistustaakkasääntöjä soveltaen.³¹³ Aineellisen totuuden tavoittamista rajoittaa jo sekin tosiasia, että hallintotuomioistuimella on ratkaisupakko kohtuullisen ajan kuluessa, ja tällöin tulee myös ratkaista, kumman osapuolen piikkiin selvittämätön asia menee.³¹⁴ Tarkan mukaan tuomioistuimella on tässä kaksi vaihtoehtoa. Joko asia tulee ratkaista todistustaakkasäännösten mukaan sen vahingoksi, joka ei ole pystynyt täyttämään selvittämisvelvollisuuttaan tai näyttökynnystä tulee alentaa, ja vaihtoehdoista valitaan olemassa olevan näytön perusteella todennäköisempi vaihtoehto.³¹⁵

Onkin katsottu, että tuomioistuimen tulee hylätä valitus tai vaatimus, jos jokin valituksessa esitetty vaatimus tai valituksen kohteena olevan päätöksen sisältämä ratkaisu jää perusteiltaan selvittämättä huolimatta osapuolten esittämästä selvityksestä, tuomioistuimen osoittamasta

³⁰⁷ Tarkka 2018, s. 523.

³⁰⁸ Hirvelä – Heikkilä 2017, s.218

³⁰⁹ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s.254.

³¹⁰ Aer 2008, s. 773.

³¹¹ Tarukannel – Jukarainen 1999, s. 44.

³¹² Aer 2008, s. 772.

³¹³ Koulu 2012, s. 265.

³¹⁴ Tarkka 2018, s. 522, Pitkäranta 2005, s. 161.

³¹⁵ Tarkka 2015, s. 524.

lisäselvityksen tarpeesta ja sen viran puolesta hankkimasta selvityksestä. Selvitysvastuun jakautumiseen sisältyvä vastuu puutteellisen selvityksen haitallisista vaikutuksista kohdistuu siten näissä rajoissa vaatimuksen esittäjään ja päätöksen tekijään.³¹⁶ Passiivisuus voidaan siis tulkita selvitysvastuun laiminlyönniksi, ja näyttökynnystä voidaan tällöin alentaa asianosaisen vahingoksi.³¹⁷ Tällöin näin ollen todistustaakka siirtyy asianosaiselle, toisin kuin rikosprosessissa, jossa todistustaakka on aina syyttäjällä. Teoreettisesti on tosin esitetty, että tuomioistuimen tulisi näyttökynnystä arvioidessaan myös ottaa huomioon asianosaisen lähtökohtaisesti heikompi asema, ja tapauskohtaisesti arvioida, kuinka suuren riskin tuomioistuin voi ottaa siitä, että päätös osoittautuukin vääräksi.³¹⁸

Yleisesti ottaen yhdyin Anna-Stiina Tarkan näkemykseen siitä, että asianosaisen näyttökynnys on prosessuaalisten oikeuksien korostumisen myötä alentunut samalla kun viranomaisen näyttökynnys on noussut.³¹⁹ Hän myös arvelee, että asianosaisen kannalta epämiellyttäviä päätöksiä tehdään vähemmän, koska näyttökynnys ei täyty viranomaisen hankkimalla selvityksellä. Tämän todentamiseksi tarvitaan huomattavasti enemmän tuomioistuimen päätöksiä näyttökynnystä, tällä hetkellä oikeustila ei ole selvä.

Toisaalta on katsottu, että hallintoprosessiin soveltuisi analogisesti OK 17:6.2 §, jonka mukaan rikosasian vastaajan passiivisuus saadaan ottaa huomioon hänen vahingokseen vain siinä määrin, kuin se ei loukkaa hänen oikeuttaan olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen.³²⁰ Rikosasioissa syytetyn passiivisuus voidaan ottaa näytön arvioinnissa huomioon vain rajoitetusti, koska itsekriminointisuoja antaa oikeuden kyseiseen menettelyyn. Lähtökohtaisesti siis olisi itsekriminointisuojan vastaista tulkita vaikeneminen syytetyn vahingoksi.³²¹ Tässä Suomi eroaa esimerkiksi Yhdistyneestä kuningaskunnasta, jossa syytetyn vaikenemiselle voidaan antaa syytetyille rajoitetusti negatiivinen painoarvo.³²² On kuitenkin mahdollista katsoa, että vaikeneminen ei jää ilman minkäänlaista merkitystä. Vaikka

³¹⁶ Mäenpää 2007, s. 373 ja Mäenpää 2019, s. 496.

³¹⁷ Mantila 2020, s.129.

³¹⁸ Pitkäranta 2005, s. 168, Tarkka 2015, 524. Katson tämän olevan teoreettinen huomio sillä perusteella, mitä aiemmin olen tuonut esiin hallintotuomioistuinten ratkaisujen puutteellisuudesta näytön arvion aukikirjoittamisen osalta. Näin ollen en pidä todennäköisenä, että ko. perusteluista olisi tulevaisuudessakaan mahdollista lukea oikeusohjeita näytön arvioinnin osalta.

³¹⁹ Tarkka 2018, s. 529.

³²⁰ Mäenpää 2019, s. 497.

³²¹ Pölönen – Tapanila 2015, s. 370.

³²² Ks. esim. John Murray v Yhdistynyt kuningaskunta 1996, relevant domestic law and practice-osio. Tämä myös osin selittää sitä, miksi aihepiiriä koskevat EIT-ratkaisut on pääosin Yhdistynyttä kuningaskuntaa koskevia.

passiivisuus ei saa lisätä päänäytön uskottavuutta, tarkoittaa se käytännössä sitä, että se heikentää vastanäytön uskottavuutta.³²³ HOL:in esityöt eivät juuri anna lisätietoa vaikenemiseen liittyen; HE:n mukaan ”tuomioistuin harkitsee, mikä merkitys [myötävaikuttamisesta] kieltäytymiselle on annettava”.³²⁴

Tämä voisi siis käytännössä tarkoittaa sitä, että jos autonomisessa mielessä syytetty ei toimita selvitystä siksi, että hän vetoaa oikeutetusti itsekriminointisuojaansa, vastapuolelle asetettavan näyttökynnyksen tulisi olla korkeampi, koska tässä tapauksessa syytetyn selvittämisvastuu väistyy itsekriminointisuojaan tieltä. Tässä luonnollisesti käytännön ongelman näytön arvioinnin osalta asettaa se, että tuomioistuin ei voi tietää, mistä seikoista henkilö päättää vaieta. Vaikka siis periaatteessa tosiseikkojen tulee koskea samaa asiaa, vaikenemisoikeuden laajuus on myös henkilön omaan arvioon perustuvaa. Lisäksi todistajan vaikenemisoikeuden osalta ongelmana voi olla se, että jos todistaja kieltäytyy vastaamasta tiettyihin kysymyksiin itsekriminointisuojaansa vedoten, on tuo vastaamatta jättäminen tosiasiasa jo eräänlainen viittaus syyllisyyteen.³²⁵

On kuitenkin esitetty päätelmä, että jos itsekriminointisuoja ei loukata, vaikenemisen voidaan katsoa vaikuttavan negatiivisesti asianosaisen selvityksen luotettavuuteen.³²⁶ Kontradiktorisen prosessin vaatimukset on EIT:n oikeuskäytännönkin perusteella täytettävä. Kontradiktorisuudella tarkoitetaan yleisesti sitä, että osapuolilla on sekä riittävät että tasaveroiset mahdollisuudet osallistua asian selvittämiseen ja käsittelyyn.³²⁷ On siis myös niin, että asianosainen kantaa itse vastuunsa siitä, jos hän päättää vaieta asiassa, jossa hänelle kuitenkin on varattu selvittämismahdollisuus.

Verotusmenettelyn osalta on katsottu, että jos verovelvollinen kieltäytyy yhteistyöstä, on se selkeä peruste alentaa näyttökynnystä veroviranomaisen hyväksi.³²⁸ Toisaalta taas turvapaikka-asioissa voidaan päätyä ratkaisemaan asia asianosaisen eduksi vähäisemmälläkin selvityksellä, jos asianosaisella on asian seikoista ja olosuhteista johtuen vaikeuksia esittää selvitystä väitteidensä tueksi. Vaikka se tuo kohonneen riskin aineellisesti väärästä ratkaisusta, tätä on

³²³ Jämsä 2020, s. 296.

³²⁴ HE 29/2018 vp, s.104.

³²⁵ Tapanila 2019, s. 250.

³²⁶ Ks. Mantila 2020, s. 128.

³²⁷ Mäenpää 2011, s.459

³²⁸ Ryynänen 2001, s. 267.

katsottu olevan perusteltua sietää siksi, että suojattava oikeushyvä on niin merkittävä.³²⁹ Vaikka itsekriminointisuoja ei suoraan rinnastukaan turvapaikkaproblematiikkaan, voidaan kuitenkin perustellusti kyseenalaistaa toisaalta se, miksi esimerkiksi summaarisiksi ja massaluonteisiksi todetuissa liikenne rikkomuksissa kuitenkin jokin muu oikeushyvä kuin itsensä tai läheisensä suojaaminen katsotaan tärkeämmäksi. HOL:issa ei ole sääntelyä vaikenemisen merkityksestä, joten oikeustila on tämän osalta epäselvä.³³⁰

5.2.2 Selitystaakka

Miten tuomioistuimen tulee näin ollen arvioida tilannetta, jossa henkilö vaikenee? Korkein hallinto-oikeus on itsekriminointisuoja ja hyödyntämiskieltoa koskevassa (ainoassa) merkityksellisessä ratkaisussaan KHO 2016:100 viitannut vaitiolon merkitystä käsitellessään EIT:n ratkaisuihin *John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta* ja *Averill v. Yhdistynyt kuningaskunta*. KHO:n mukaan kyseisistä ratkaisuista ei voida tehdä sitä päätelmää, että syytetyn oikeus vaitioloon olisi niin ehdoton, ettei tuomioistuimella olisi lupaa ottaa syytetä tukevana seikkana syytetyn kieltäytymistä vastata hänelle esitettyihin kysymyksiin, jos asiassa on esitetty selvitystä, joka vaatii epäillyn selitystä. Huomionarvoista on kuitenkin, että *John Murray*-ratkaisussa tämän seikan lisäksi määritettiin sääntö, jonka mukaan ratkaisua ei kuitenkaan saa perustaa yksin tai ratkaisevassa määrin vaikenemiseen.³³¹ KHO ratkaisi asian verovelvollisen vahingoksi, vaikka vaihtoehtoisia tapahtumankulkuja ei ollut saatu kaikilta osin poissuljettua.

Ratkaisusta on siis löydettävissä viittaus ns. selitysvelvollisuuteen tai -taakkaan.³³² Siihen on Suomessa oikeuskirjallisuudessa- ja käytännössä suhtauduttu ainakin aiemmin varoen, mutta toisaalta EIT on antanut useita selitystaakan hyväksyttävyyttä koskevia ratkaisuja.³³³ Tähän selitystaakkaan on myös kiinnitetty huomiota oikeudenkäymiskaaren esitöissä, ja todettu, ettei kielto ottaa passiivisuutta syytetyn vahingoksi ole ehdoton.³³⁴ Erityisesti jo mainitsemani John Murray-ratkaisu on oleellinen tämän suhteen. EIT:n mukaan vaitiolo-oikeus ei ole

³²⁹ Järvinen 2021, s.1411.

³³⁰ Mantila 2020, s. 129.

³³¹ John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta 1996, k. 47.

³³² Käytän tässä selitystaakka-termiä, koska selvitysvelvollisuus ja selitysvelvollisuus ovat kirjoitusasuiltaan niin samankaltaiset.

³³³ Ks. Pölönen – Tapanila 2015, s.367–375, Riekkinen 2020, s.1002–1006. Useimmat niistä koskevat Yhdistynyttä kuningaskuntaa, joka oikeusjärjestyksen erilaisuuden vuoksi ei anna täysin selkeää vertailupohjaa Suomen todistus-oikeuteen.

³³⁴ HE 46/2014 vp, s.53.

absoluuttinen, vaan olennaista on se, oliko syyttäjän esittämä näyttö siten vahvaa, että vastaajalta oli voitu vaatia vastausta siihen (*”in situations which clearly call for an explanation from him”*).³³⁵ *Averill*-tapauksessa EIT toi esiin myös sen, että vaikka oletettavaa on, että vain syyllisellä olisi motiivi vaieta, ei voida poissulkea sitä, että syytön vaikenee oikeusprosessissa, ja tämä tulee myös tuomioistuimen huomioida.³³⁶

5.2.3 In dubio-periaatteet hallintoprosessissa

Syyttömyysolettamaa tarkoittaa *in dubio pro reo*-periaate, jonka mukaan epäselvissä ja epävarmoissa tapauksissa asia on ratkaistava syytetylle edullisella tavalla. Tämän on katsottu antavan toimintaohjeen myös tuomarille liikuttaessa abstraktin näyttövaatimuksen epäselvällä alueella.³³⁷ Myös ratkaisusääntö *in dubio mitius* ohjaa ratkaisua: sen mukaan tuomarin on valittava syytetylle lievin seuraamusvaihtoehto, jos tapaukseen soveltuu useampi. Ottaen huomioon PeVL:n vakiintuneen käytännön, jonka mukaan mm. syyttömyysolettama koskee hallinnollisia sanktioita, olisin valmis katsomaan, että mainitut in dubio-periaatteet koskisivat myös hallintoprosessia ainakin niiden käsitellessä hallinnollisia sanktioita.³³⁸ Vaikka hallinto-oikeudellisessa keskustelussa ei ole annettu erityistä jalansijaa vapausolettamalle, eli *in dubio pro libertate*-periaatteelle, voisi toisaalta katsoa, että sen soveltaminen erityisesti sopisi hyvin hallintoprosessin syyllisyystarkastelulle ja itsekriminointisuojaan yhteensovittamiselle. Periaatteen sisältönä on, että epäselvässä tilanteessa tulee valita ratkaisu, joka jättää kansalaiselle mahdollisimman laajan vapauspiirin.³³⁹

5.2.4 Valehteleminen vaikenemisen jatkeena

Yleisesti ottaen asianosaisen tulee pysyä totuudessa selvittäessään niitä seikkoja, joihin hän asiassa vetoaa.³⁴⁰ Mäenpää katsoo, että vaatimuksen hylkääminen on aiheellista, jos ilmenee, että prosessissa on esitetty totuudenvastaista tietoa.³⁴¹ Onkin selvää, että hallintoasioissa tietojen paikkansapitävyydellä on olennainen merkitys muiden intressien turvaamiseksi.

³³⁵ John Murray v Yhdistynyt kuningaskunta 1996, k. 47.

³³⁶ Averill v Yhdistynyt kuningaskunta 2000, k. 49.

³³⁷ Kulla 1993, s. 8.

³³⁸ ks. esim. PeVL 12/2019 vp, s.8. Vrt. Heikki Kulla 1993, s. 9, joka on katsonut näiden periaatteiden sopivan virkamiesoikeudelliseen kurinpitomenettelyyn

³³⁹ Kulla 1993, s.10.

³⁴⁰ HE 29/2018 vp, s. 104.

³⁴¹ Mäenpää 2019, s. 309.

Vaikka on katsottu, että hallintoprosessissa valehteluun ei varsinaisesti kohdistu sanktiota³⁴², tästä voidaan olla eri mieltä OK 17: 25.2 §:ssä säännellyn perusteella:

Jos henkilö on muussa menettelyssä kuin rikosasian käsittelyssä tai siihen rinnastuvassa menettelyssä antanut lakisääteisen velvollisuutensa täyttämisen yhteydessä totuudenvastaisen lausuman taikka väärän tai sisällöltään totuuden vastaisen asiakirjan taikka väärän tai väärennetyn esineen, sitä saadaan hyödyntää todisteena velvollisuuden vastaista menettelyä koskevassa rikosasiassa.

Ilman minkäänlaista kytköstä rikosasiaan, hallinnollisessa menettelyssä valehtelu voi siis johtaa selvitysvelvollisuuden rikkomista koskevaan rikossyytteeeseen.³⁴³ HE:n mukaan tämä nimenomaan ei kuitenkaan tarkoita rikossyytteen alaan kuuluvia asioita. Mikä mielenkiintoisinta, sen sijaan HE:n mukaan rikossyytteen alaan kuuluvissa asioissa asianomaisella henkilöllä *ei ole* totuudessapysymisvelvoitetta.³⁴⁴ Onkin pidetty selvänä, että rikoksesta epäillyn ja syytetyn osalta totuudenvastaisista lausumista ei koidu hänelle itselleen haitallisia seuraamuksia.³⁴⁵ On jopa katsottu itsekriminointisuojaan ydinalueeseen kuuluvaksi epäillyn oikeus olla kertomatta totuutta rikosasiassa.³⁴⁶ Kun kuitenkin otetaan huomioon LaV:n lausuma siitä, että hallinnollisissa sanktioissa ei noudateta rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyä, voidaan päätellä, että HE:ssä lausuttua ei voitaisi pitää lähtökohtana.³⁴⁷

Mikko Vuorenpää on kuitenkin edelleen todennut, että syytettynä olevan henkilön oikeuksiin ei pitäisi vaikuttaa se, missä menettelyssä häntä kuullaan.³⁴⁸ Voitaisiinkin pitää perusteltuna, että jos valehtelu kuuluu ylipäänsä osaksi itsekriminointisuojaan, valehteluoikeutuksen tulisi kattaa ainakin kaikki ne henkilöt, jotka ovat autonomisessa mielessä syytetyn asemassa.³⁴⁹ On katsottu, että kun itsekriminointisuoja tulee sovellettavaksi, sen tulisi merkitä sitä, että henkilö saa vastuuvapauden totuudessa pysymisvelvollisuuden rikkomisesta. Rangaistusvastuu väärästä ilmoituksesta siis poistuisi, jos ilmoittaja olisi totuudenmukaisia tietoja antaessaan

³⁴² Mäenpää 2019, s. 309.

³⁴³ Ks. myös LaVM 19/2014 vp, s. 20.

³⁴⁴ HE 46/2014 vp, s. 91

³⁴⁵ Hupli 2017, s. 77.

³⁴⁶ HE 86/2012 vp, s. 6.

³⁴⁷ LaVM 19/2014 vp, s. 18.

³⁴⁸ Vuorenpää 2020, s. 110 – 111.

³⁴⁹ Tapanila (2019, s. 138) tekee EIT:n ratkaisukäytännöstä *e contrario*-päätelmän: koska EIT ei ole todennut, että valehtelu kuuluu itsekriminointisuojaan, Tapanila päättelee, että valehtelu ei kuulu itsekriminointisuojaan. Vrt. Hupli (2017, s. 86), jonka mukaan on mahdollista, että EIT antaa valehteluoikeutta koskevan ratkaisun tulevaisuudessa.

edistänyt oman syyllisyytensä selvittämistä.³⁵⁰ Tällä perusteella olisi selvää, että valehtelu hallinnollisessa menettelyssä olisi tällaisessa tilanteessa sallittua, tai ainakin se poistaisi rangaistusvastuun.

Oikeuskäytännössä itsekriminointisuojan laajentamista valehteluun rinnakkaisissa prosesseissa on käsitelty vaihtelevasti: KKO-ratkaisussa 2011:46 väärin tietojen antamisen katsottiin sisältyvän rinnakkaisissa prosesseissakin itsekriminointisuojaan.³⁵¹ Sen sijaan ratkaisussa KKO 2015:6 itsekriminointisuoja ei oikeuttanut valehtelemaan. Erityisesti huomio kiinnittyy KKO:n varsin erikoiseen ratkaisuun perustella eroa sillä, että todistajalle esitettyjen kysymysten tarkoituksena on saada selville totuus asiassa.³⁵² Ratkaisussa ei ole tuotu esille, mikä muu tarkoituspäätös olisi esim. verotusmenettelyssä.

Oikeustila ei siis ole selvä; aktiivisen valehtelun rinnastamisen itsekriminointisuojaan hallinnollisissa menettelyissä voidaan kuitenkin katsoa merkittävästi koettelevan itsekriminointisuojan rajoja sekä suojan yleistä legitimitettä.³⁵³

³⁵⁰ Illman 2009, s. 1, Rautio – Frände 2016, s. 178,

³⁵¹ KKO 2011:46, k. 18.

³⁵² KKO 2015:6, k. 27.

³⁵³ Hupli 2017, s. 86.

6 Johtopäätökset

Kuten Antti Tapanila toteaa, itsekriminointisuoja tuntuu olevan kaleidoskooppi, jonka näkymä muuttuu jokaisella tarkastelukerralla.³⁵⁴ Sen olemusta on osittain vaikeaa tavoittaa myös alkuperäisessä rikosoikeudellisessa kontekstissaan, joten suoranaisena ihmeenä ei voida pitää sitä, että sen soveltaminen hallintolainkäytössä ei ole aivan yksiselitteistä. Uuden hallintoprosessilain myötä itsekriminointisuojava on jonkinlainen sisältö myös hallintoprosessissa- ja menettelyssä, mutta moni asia on edelleen avoinna. Jo kysymys siitä, missä vaiheessa itsekriminointisuoja aktualisoituu, on mielenkiintoinen, koska rikosprosessi ja hallinnollinen prosessi eroavat toisistaan siinä merkityksellisessä seikassa, että kun asia tulee käsiteltäväksi hallintotuomioistuimeen, hallinnollinen sanktio on jo määrätty, mutta menettelyssä, joka ei ole (rikos) oikeudenkäynti.

Tutkimuksessani olen jakanut hallintoprosessin itsekriminointisuojava neljään eri tavalla konstruoituun luokkaan:

- 1) HOL 69.4 §:n mukaisen todistajan itsekriminointisuojava,
- 2) hallinnollisia sanktioita määrättäessä mahdollisesti viimeistään selvityksen hyödyntämistä arvioitaessa aktualisoituvan itsekriminointisuojava,
- 3) EU-oikeudessa mahdollisesti laajentuvan itsekriminointisuojava sekä
- 4) itsekriminointisuojava, joka on hankalasti sovitettavissa hallinnon todellisuuteen.

Oleellisin ero HOL 69.4 §:n mukaisten ja hallinnollisia sanktioita koskevan itsekriminointisuojava osalta on se, että HOL 69.4 §:n tapauksissa suojataan yksilön oikeuksia rikosprosessia silmällä pitäen, kun taas hallinnollisten sanktioiden yhteydessä itsekriminointisuoja olisi oleellinen hallinnollisen prosessin oikeusturvan kannalta. Eija Siitari-Vanne totesi jo vuonna 2005, että hallintolainkäytön prosessisäännösten periaatteellisiin kehittämistarpeisiin kuuluvat syyteasioihin rinnastuvien hallintoasioiden käsittelyyn sovellettavat erityissäännökset erityisesti EIT:n soveltamiskäytännön perusteella hahmoteltuina. Hän kyseenalaisti tuolloin sen, onko ylipäänsä tarpeen pitää yllä ”illuusiota” hallintolainkäytön eri osa-alueiden yhtenäisistä oikeussuojatarpeista, vai tulisiko avata mahdollisuus sille, että asiaryhmäkohtaisesti kehitettäisiin uudentyyppisiä prosessuaalisia

³⁵⁴ Tapanila 2019, s. 15.

säännöksiä, esimerkiksi hallinnollisia sanktioita koskien.³⁵⁵ Siitari-Vanteen kirjoitus tuntuu edelleen ajankohtaiselta, erityisesti siltä osin, että ehkä yhtenäisten oikeussuojatarpeiden ihanne ei ole reaali maailmassa tavoitettavissa. Tutkimuksessani hahmottuu myös tämä, että itsekriminointisuoja ei sovelleta hallintoprosessissa heterogeenisesti, ja myös erilaisten kategorisointien sisällä on erilaisia avoimia tulkintakysymyksiä. Toisaalta huomioiden perustuslain 21 §:ssä taattu oikeusturva, koherenssin etsiminen vaikeasti yhteensovitettavien intressien kontekstissa on kuitenkin täysin perusteltua.

Ensimmäisen luokan osalta erityisesti epäselvää on sen henkilöllinen ulottuvuus, koska sanamuotonsa mukaisesti itsekriminointisuoja koskisi vain hallintoprosessin todistajia. Kuitenkin oikeuskäytännön ja lain esitöiden perusteella itsekriminointisuoja kuuluisi myös hallintoprosessin asianosaiselle, ja tällaisia kannanottoja on esitetty myös oikeuskirjallisuudessa. Henkilöllisen ulottuvuuden osalta itsekriminointisuoja hallintoprosessissa on siis vähintäänkin epäselvä. Lain valmisteluvaiheessa itsekriminointisuojuille oltiin antamassa laajempi soveltamisala, ja myös erityisesti EU-oikeudesta on havaittavissa tendenssiä itsekriminointisuojujen laajentamiselle hallintoasioissakin. Näin ollen osittain arvailujen varaan jää, miksi lakiin itsekriminointisuoja otettiin verrattain suppeassa muodossa.

Toisen luokan, eli hallinnolliseen sanktioon liittyvän itsekriminointisuojujen asema on eräällä tavalla taas edelleen sääntelemättömässä tilassa. Vaikka EIT on antanut ”syytetyille” autonomisen merkityksen, näyttäisi siltä, että hallinnollisen sanktion syytetyille ei tosiasiallisesti haluta (tai mahdollisesti ei ole tarvetta) myöntää samoja oikeusturvatakeita kuin ”oikeille” rikollisille. Toisaalta kuitenkin hallintoprosessilaissa hallinnollisten sanktioiden osalta itsekriminointisuojujen vastaisesti hankitut tiedot voivat päätyä hyödyntämiskieltoon, joten jonkinlaista varovaista pään avausta itsekriminointisuojujen hyväksymiselle myös hallintoprosessissa on löydettävissä.

Kolmas luokka, jonka olen tutkimuksessani erottanut omaksi luokakseen, liittyy itsekriminointisuojuun EU-oikeudessa. Olen tutkimuksessani analysoinut EUT:n ratkaisua D.B. v. Consob, jonka on katsottu aiheuttaneen sen, että EIT:n ja EUT:n oikeuskäytäntö itsekriminointisuojuista luonnollisten henkilöiden osalta on nyt täydellisessä tasapainossa.³⁵⁶ Tämä on sinänsä melko rohkea kannanotto, ottaen huomioon, että EIT:n oikeuskäytännössä ei

³⁵⁵ Siitari-Vanne 2005, s. 788 ja 145.

³⁵⁶ Sakellaraki 2021.

ole monia tapauksia, joissa olisi otettu kantaa itsekriminointisuojan laajuuteen hallinnollisten sanktioiden yhteydessä. Myöskään siitä harvasta oikeuskäytännöstä ei ole mahdollista vetää kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, mikä itsekriminointisuojan merkitys hallinnollisten sanktioiden yhteydessä on EIS:n 6 artiklan mukaan.³⁵⁷ Näyttääkin siltä, että asiaryhmille on oikeuskäytännössä tosiasiaa muodostunut itsekriminointisuojan osalta erilaiset laajuudet. Ottaen huomioon uudemman oikeuskäytännön sekä PeV:n mietinnön koskien tietosuoja-asetusta, näyttäisi siltä, että EU-oikeudellisissa asioissa oikeus vaieta näyttäisi saavan suhteellisen vahvan aseman. Sääntelyteknisesti itsekriminointisuoja tulisi ainakin D.B v. Consob-ratkaisun perusteella toteuttaa siten, että tiedonsaantivaatimuksesta poistetaan pakon elementti, eli yleisimmin vaatimuksen tehostamiseksi asetettu sakko.

Sen sijaan neljännessä erottamassani ryhmässä näyttäisi siltä, että muut intressit ovat arvostettu korkeammalle. Esimerkkinä olen käyttänyt liikennettä, verotusta ja erityisen hankalasti hahmottuvaa läheiskriminointisuoja. Kuvaavaa on, että rikosten ydinalueeseen kuuluvien tapausten osalta selitystaakka aktualisoituu vain, jos rikoksesta on esitettävissä vahvaa näyttöä, mutta hallinnollisten sanktioiden osalta selitystaakka on aina henkilöllä itsellään. Sinänsä tämä ei ole itsekriminointisuojan kannalta ongelmallista, mutta läheiskriminointisuojan kannalta kyllä on. Onkin jossain määrin erikoista, että hallintoprosessilakiin otettiin sääntely läheiskriminointisuojusta, mutta sen varsin problemaattista suhdetta tiedonantovelvollisuuteen oman syyllisyyden poistamiseksi ei ole lainkaan käsitelty hallintoprosessilain esitöissä, tai kovinkaan laajasti oikeuskirjallisuudessaan.

Kaiken kaikkiaan neljännen ryhmän yhteydessä olen pyrkinyt tuomaan esille, että itsekriminointisuoja on vaikea sovittaa tiedonantovelvollisuuksien kyllästä hallintoprosessiin. Tästä syystä voi näyttäytyä prosessiekonomisista syistä varsin kelpona ratkaisuna, että vaadittujen tietojen hyödynnettävyyttä *hallintoprosessissa* tarkastellaan jälkikäteisen hyödyntämiskiellon kautta, eikä prosessuaalisena oikeutena *itsessään*.

Vaikeneminen hallintoprosessissa onkin näin ollen sinänsä sallittua, mutta omalla vastuulla. Ensinnäkään hallintoprosessissa ei ole sääntelyä siitä, että minkään tahon tulisi erityisesti hallinto-oikeudenkäynnissä informoida asianosaista mahdollisesta itsekriminointisuojusta, joten osittain oikeuden käyttäminen jää ylipäänsä asianosaisen (ja tämän avustajan) vastuulle. Koska hallintoprosessin eräänlaisena ihanteena on myös mahdollisimman kevyt ja halpa

³⁵⁷ Lankinen 2020, s. 4.

prosessi, voi olla, että itsekriminointisuoja jää kokonaan huomioimatta. Toisekseen sääntelyn epämääräisyyden vuoksi jää vaikenijan oman arvion varaan, onko vaikeneminen järkevää tai sallittua, ja mitä siitä mahdollisesti seuraa. Oikeuskirjallisuuden perusteella on mahdollista todeta, että asianosainen kantaa vastuun siitä, että asia jää selvittämättä ja todistustaakka jää hänen kannettavakseen. Hallintoprosessissa pyritään lähtökohtaisesti aineelliseen totuuteen, tuomioistuimen selvittämisvelvollisuutta korostaen; prosessuaaliset oikeudet eivät välttämättä samalla tavalla korostu kuin rikosprosessin puolella. Kuitenkaan varsinaista näyttökynnystä ei hallintoprosessissa ainakaan kokonaisuutena ole mahdollista määrittää, jolloin tarvittavan ja riittävän selvityksen määrä jää häilyväksi. Tällaisessa toimintaympäristössä on mahdotonta yksiselitteisesti määrittää, kuinka tuomioistuimen tulisi asia ratkaista, mutta olennaista on huomata, että tuomioistuimilla on velvoite huomioida myös itsekriminointisuojan ja täten perustellun vaikenemisen mahdollisuus ratkaisua tehdessään. Lisäksi näkemykseni mukaan erilaiset *in dubio*-periaatteet voitaisiin ottaa huomioon tuomioistuinratkaisuisa, jolloin myös prosessuaalista oikeusturvaa voitaisiin tuoda näkyväksi tuomioistuinten ratkaisuisa. On kuitenkin täysin mahdollista, että tuomioistuin harkitsee selvittämättä jääneen asian asianosaisen vahingoksi. Sinänsä paljon selkeämpi on tilanne, jossa selvitys on hankittu itsekriminointisuojan vastaisesti, ja tuomioistuin harkitsee selvityksen hyödyntämistä hyödyntämiskieltoharkinnan kautta. Väitän, että yksi ratkaisu olisi, että palomuurisääntelyä laajennettaisiin huomattavasti, jolloin voitaisiin turvata sekä prosessuaalinen oikeus itsekriminointisuojaan ja yhtä aikaa myös tehokas tiedonsaantioikeus hallintoprosessissa. Lisäksi tarvitaan tuomioistuinten eksplisiittisiä perusteluja näyttökynnyksestä, ja siitä, miksi tietty asia on katsottu juuri ratkaistulla tavalla selvitettyksi.

Itsekriminointisuojan ilmiselvä heikkous hallintoprosessissa on siis sen epäselvyys. EIT:n oikeuskäytännön perusteella hallintoprosessilain itsekriminointisuoja olisi ollut mahdollista säännellä selkeämminkin. Epäselvyys sen henkilöllisessä ja ajallisessa ulottuvuudessa, sen ulottumisessa hallinnollisiin sanktioihin ja läheiskriminointisuojan laajuudesta tekevät itsekriminointisuojusta varsin vaikeasti hahmottuvan. Thomas Wilhelmsson on todennut, että oikeudellisesti mahdollinen on se, mikä voi toteutua, jolloin oikeudellisesti mahdolliset yleiset opit ovat ajateltavissa olevia oikeudellisen aineiston ja olemassa olevan yhteiskunnan puitteissa.³⁵⁸ Mielestäni ajatus pätee hyvin itsekriminointisuojaan hallintoprosessissa. Se on mahdollinen oikeusilmiö, jonka tuomioistuin ottaa huomioon, mahdollisesti, omassa harkinnassaan. Lainsäädäntöratkaisujen perusteella on kuitenkin mahdollista arvioida asiaa

³⁵⁸ Wilhelmsson 1997, s. 349.

niin, että hallintoprosessille itsekriminointisuoja ei ole sellainen prosessuaalinen oikeus, oikeusilmiö, jolle annettaisiin aineellisen totuuden tavoittelun ylitse menevä painoarvo. Se joko toteutuu tai ei toteudu, mutta mahdoton se ei ole.